

Azərbaycan Milli Elmlər  
AKADEMİYASI



Akademik Z.M.Bünyadov adına

ŞƏRQŞÜNASLIQ  
İNSTITUTU

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI

AKADEMİK Z.M.BÜNYADOV ADINA

ŞƏRQŞÜNASLIQ  
İNSTITUTU

BAKİ – 2015

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI

AKADEMİK Z.M.BÜNYADOV ADINA  
ŞƏRQŞÜNASLIQ İNSTITUTU

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akademik Z.M.Bünyadov adına  
Şərqsünaslıq İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

Redaksiya heyəti:

G.Baxşəliyeva, Ş.Mustafayev, V.Cəfər, M.Kazimov,  
D.Vəliyev, E.Həsənova, M.Mahammədi, Ə.Rahimli, F.Əsədov,  
V.Mustafayev, X.Quliyeva-Qafqazlı, R.Abbasov, V.Məmmədov.

Azərbaycan şərqsünaslığı dərin tarixi köklərə malikdir. Onun təşəkkülü və inkişafı islam sivilizasiyası, türk dünyası, Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin mədəniyyəti ilə sıx əlaqədə olan Azərbaycan mədəniyyətinin tarixi təkamülü ilə bağlı olub. Böyük Azərbaycan mütəfəkkir və alimləri Böhmənyar, Xətib Təbrizi, Şəhəbəddin Sührəvərdi, Nizami Gəncəvi, Mahmud Şəbüstəri, Məhəmməd ibn Hinduşah Naxçıvani, Seyid Yəhya Bakuvi, Həsən bəy Rumlu, Hacı Zeynalabdin Şirvani və digərləri öz qiymətli əsərləri ilə Şərq xalqlarının tarix, ədəbiyyat, fəlsəfə, coğrafiya və etnoqrafiyasının inkişafına və ümumiyyətlə, dünya elminə əvəzsiz töhfələr vermişlər.

XIX yüzillikdə çoxoxrlik milli mədəniyyətin təməlində və Avropa elminin təsiri ilə Azərbaycanda şərqsünaslığın inkişafına təkan vermiş bir sıra parlaq alim və ədiblər meydana çıxmışdır. Həmin dövrdə yaşamış Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Mirzə Kazım bəy, Mirzə Cəfər Topçubaşov kimi mütəfəkkir və alimlərimizin Azərbaycanın elm və mədəniyyətinin inkişafındakı xidmətləri misilsizdir. Eyni zamanda, onların Rusiyada və Avropa ölkələrində şərqsünaslıq elminin təşəkkül və inkişafında mühüm rolu olmuşdur.

Sovet dövründə, 1935-ci ildə SSRİ EA-nın Azərbaycan filialının, 1954-cü ildə isə Tarix İnstitutu nəzdində Xarici Şərq ölkələri tarixi şöbəsinin yaradılması ilə Azərbaycanda Şərqin sistemli şəkildə tədqiqi başlandı.

Azərbaycan MEA Şərqsünaslıq İnstitutu (1967-1984-cü illərdə Yaxın və Orta Şərq xalqları institutu) 1958-ci ildə Respublika Nazirlər Sovetinin qərarı ilə EA-nın digər institutlarında fəaliyyət göstərən müvafiq şöbə və qrupların əsasında yaradılmışdır. Həmin vaxtdan etibarən Azərbaycan şərqsünaslığının inkişafında keyfiyyətə yeni dövr başlandı, coğrafi region və əsas tədqiqat istiqamətləri müəyyənləşdi. İnstitutun qarşısında duran başlıca vəzifə Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin tarixi, ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafının qanunauyğunluqlarını və xüsusiyyətlərini tədqiq və təhlil etmək idi. Eyni zamanda, Azərbaycanın Yaxın və Orta Şərq ölkələri ilə çoxoxrlik mədəni-tarixi əlaqələrini nəzərə alaraq Respublika üçün konkret təbiiqi əhəmiyyəti olan aktual tədqiqatlara da önəm veriliirdi.

İnstitutun yüksək ixtisaslı kadrlarının və elmi potensialının artması nəticəsində tədricən şərqsünaslığın tematikası genişləndi və zənginləşdi. Kollektivin sayı əsasən Yaxın və Orta Şərq



ölkələrinin tarixi, iqtisadiyyatı, ictimai-siyasi fikri və filologiyasının aktual problemlərinin kompleks şəkildə öyrənilməsinə, Şərq xalqlarının yazılı abidələrinin tədqiqi və nəşrinə, həmçinin Azərbaycan xalqının ərəbdilli və farsdilli abidələrinin tərcümə və araşdırılmasına yönəldi.

Azərbaycan müstəqillik əldə etmə qədər respublikamızda şərqşünaslıq elmi bütövlükdə keçmiş sovet şərqşünaslığının tərkib hissəsi kimi inkişaf edirdi. Belə ki, institutda aparılan elmi araşdırmaların tematikası, xüsusilə Şərq ölkələrinin müasir ictimai-siyasi və ideoloji problemləri ilə bağlı bir sıra mövzular, hakim marksizm təliminin tələblərinə uyğun şəkildə tədqiq edilir və Sovet İttifaqının şərq siyasətinin həyata keçirilməsinə xidmət edirdi. Lakin eyni zamanda, keçmiş İttifaqın aparıcı şərqşünaslıq mərkəzləri ilə daimi sıx əlaqə, elmi təcrübə mübadiləsi, müxtəlif elmi və elmi-informativ məlumatların əldə edilmə imkanı Azərbaycanda bu sahənin inkişafına güclü tökən vermişdir. Təsəvvüf deyil ki, keçən əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan şərqşünaslıq elmi keçmiş İttifaqda aparıcı mövqelərdən birini tutmuş və dünyada bu sahənin müxtəssisləri arasında layiqli şöhrət qazanmışdır. Azərbaycan şərqşünaslığının beynəlxalq nüfuzu akademiklər Əbdülkərim Əlizadə, Əlisəhət Sumbatzadə, Həmid Arslı, Ziya Bünyadov, müxbir üzv Böyükağa Hüseynov, professorlar Rüstəm Əliyev, Aida İmanquliyeva, Əkrəm Cəfər, Rauf Seyidov və bir çox digər aparıcı alimlərin yorulmaz əməyi ilə yaradılmışdır.

1991-ci ildə Azərbaycanın öz istiqlalyyətini bərpa etməsi və müstəqil Azərbaycan Respublikasının yaranması institutun önündə yeni üfüqlər açdı və qarşısında yeni vəzifələr qoydu.

Yeni şəraitdə Azərbaycan şərqşünaslığının məqsəd və problematikası əsaslı şəkildə yenidən işlənmişdir. Xarici siyasət xəttini müstəqil surətdə müəyyən edən Azərbaycan Respublikası üçün Şərq ölkələri ilə iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi hal-hazırda olduqca mühüm bir məsələdir. Azərbaycanın xarici siyasət strategiyası baxımından Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin ictimai-siyasi və iqtisadi vəziyyətinin öyrənilməsinə ciddi ehtiyac vardır.

Məlumdur ki, Yaxın Şərq bu gün dünyanın ən gərgin və böhranlı regionlarından birinə çevrilmişdir. Burada mövcud olan zəngin neft ehtiyatları və digər təbii sərvətlər böyük dövlətlərin və beynəlxalq güc mərkəzlərinin diqqətini daim bölgəyə cəlb edir. Davam edən İsrail-Fələstin qarşdurması, İraq müharibəsi, bir sıra ərəb ölkələrində baş verən ictimai-siyasi hadisələr, müxtəlif ölkələrdə özünü göstərən etnik münaqişələr, dini-fundamentalist cərəyanlar, beynəlxalq terrorizm təhlükəsi və s. problemlər bütün dünyada bu regiona marağı artırır. Təsəvvüf deyil ki, son illərdə Amerika və Avropada yeni-yeni "Şərq araşdırmaları mərkəzləri" yarandı, region ilə bağlı nəşrlərin sayı artdı. Elmi və siyasi ədəbiyyatda geniş müzakirə edilən ABŞ-ın "Böyük Yaxın Şərq" layihəsi yaxın gələcəkdə bu regionda gərginliyin artmasının gözənilidiyindən xəbər verir. Müstəqil Azərbaycanın milli və dövlət maraqları burada baş verən və gələcəkdə baş verə biləcək hadisələri ciddi təhlil edib nəzarətdə saxlamağı tələb edir.

Eyni zamanda, bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə Azərbaycan üçün iqtisadi islahatlar və özəlləşdirmə, habelə bir sıra təbii ehtiyatların istismarı və istehsal sahəsində qonşu Yaxın Şərq ölkələrinin təcrübəsindən öyrənilməsinə ehtiyac duyulur. Bu sahədə Avropa ilə yanaşı, mentalitet və milli-mənəvi dəyərlər baxımından biza daha yaxın olan Şərq ölkələrinin





təcrübəsinin müsbət və mənfi tərəflərinin tədqiqi aktuallıq kəsb edir. Bundan əlavə, Türkiyə, İran və ərəb ölkələri ilə iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirən respublikamız üçün bu sahənin prioritet istiqamətlərini aydınlaşdırmaq lazımdır.

Bütün bunlarla əlaqədar, müstəqillik dönməndə institutun elmi fəaliyyət dairəsi daha da genişlənməmiş, bir sıra yeni istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir. Hazırda institutda elmi tədqiqat işləri, əsasən, aşağıdakı istiqamətlər üzrə aparılır:

- Şərqlərin ictimai-siyasi, iqtisadi, mədəni inkişafının qanunauyğunluqlarının öyrənilməsi;
- Şərqlərin tarixi, filoloji, dini-fəlsəfi irsinin tədqiqi; yazılı abidələrin araşdırılması, tərcüməsi və nəşri;
- Şərqlərarası sivilizasiyalararası münasibətlərinin öyrənilməsi;
- Azərbaycan və Şərqlərin tarixi-mədəni əlaqələrinin tədqiqi;
- Müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə Şərqlərin arasında siyasi, iqtisadi, diplomatik və mədəni münasibətlərinin araşdırılması və onlara dair proqnoz və tövsiyələrin işlənilib hazırlanması.

Institutun ilk direktoru, görkəmli mənəşünas və mətnşünas alim, akademik Ə.Ə.Əlizadə (1958-1963) olmuşdur. Sonralar instituta akademik Ə.S.Sumbatzadə (1963-1970), akademik H.M.Araslı (1970-1981), akademik Z.M.Bünyadov (1981-1986, 1988-1991, 1992-1997), professor A.N.İmanquliyeva (1991-1992) kimi görkəmli alimlər başçılıq etmişlər. Hal-hazırda institutun direktoru professor, müxbir üzv G.B.Baxşəliyevdir.

Azərbaycanda mətnşünaslıq elminin yaranması akad. Ə.Ə.Əlizadənin adı ilə bağlıdır. O, Nizami Gəncəvi, Fəzlullah Rəşidəddin, Məhəmməd ibn Hinduşah Naxçıvaninin irsinin toplanması, əsərlərinin elmi-tənqidi mətnlərini tərtib etməklə Azərbaycan elminə əvəzsiz xidmət göstərmişdir.

Özünün bütün yaradıcılıq qüvvəsini, çoxcəhətli istedadını Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafına və klassik ədəbi irsin öyrənilməsinə sərf edən akad. H.Araslının elmi-tədqiqat fəaliyyətində Azərbaycan və Şərqlərin ədəbiyyatının orta əsrlər dövrünə aid problemləri həmişə mərkəzi yer tutmuşdur. Alimin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yadrlımadındaki xidmətləri xüsusi qeyd olunmalıdır.

Akad. Z.M.Bünyadovun elmi əsərləri Azərbaycanın və Yaxın Şərqlərin Ərəb xilafəti və orta əsrlər dövrü tarixinin tədqiqinə həsr edilmişdir. Azərbaycan elmi və mədəniyyəti tarixində dərin iz qoymuş görkəmli alim orta əsr müəlliflərinin Azərbaycan, Yaxın və Orta Şərqlərin tarixinə, elmi və mədəniyyətinə dair əsərlərinin öyrənilməsi, şərhli tərcüməsi və nəşri işi ilə də məşğul olmuşdur.

F.Ü.E.D., prof. A.N.İmanquliyeva Azərbaycanda ərəb ədəbiyyatşünaslığı məktəbinin yaranmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. Keçmiş Sovet İttifaqında ərəb "məhər" ədəbiyyatının aparıcı tədqiqatçısı olmuş A.N.İmanquliyeva fundamental araşdırmaları ilə Azərbaycan ərəbşünaslığını xeyli zənginləşdirmiş və inkişaf etdirmişdir.

Hal-hazırda instituta rəhbərlik edən AMEA-nın müxbir üzvü, f.Ü.E.D., prof. G.B.Baxşəliyeva ərəb ədəbiyyatının müxtəlif məsələlərinə və Azərbaycan-ərəb ədəbi əlaqələrinə dair 3 monoqrafiya, 11 kitab və 180-dən artıq elmi məqalənin müəllifidir. G.B.Baxşəliyeva elmi və təşkilatçılıq fəaliyyəti ilə yanaşı ölkənin ictimai-siyasi həyatında da yaxından iştirak edir. O, 2001-ci il parlament seçkilərində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə üzv seçilib.





*Akademik Əbdükrəm Əlizadə*



*Akademik Əlvisbət Səmbətzadə*



*Akademik Həmid Araslı*



*Akademik Ziya Bünyadov*



*Professor Aida İmanquliyeva*

İnstitutun kollektivi öz elmi fəaliyyətini şərqşünaslığın ən aktual problemlərini tədqiq etməyə yönəlmişdir. Türkiyə, İran və ərəb ölkələrinin tarixi, ictimai-siyasi və iqtisadi inkişafı, Şərq xalqlarının filologiyası, islam tarixi, müasir Yaxın Şərqdə din və ictimai fikir cərəyanları və digər sahələr institut əməkdaşlarının diqqət mərkəzindədir. Son illər xüsusi aktuallığı kəsb edən Güney Azərbaycanın iqtisadi, ictimai və mədəni inkişaf problemləri, habelə islam fundamentalizmi və s. bu kimi məsələlərin tədqiqi də daha geniş vüsət almışdır.

Ötən müddət ərzində institutda 600-dən çox monoqrafiya, məqalələr məcmuəsi və kitab və yeddi mindən çox elmi məqalə nəşr edilmişdir.

1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə Şərqşünaslıq İnstitutuna akad. Z.M.Bünyadovun adı verilmişdir.

Hazırda akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunda çalışan elmi əməkdaşların sayı 96 nəfərdir. Bunlardan 2 nəfəri AMEA-nın müxbir üzvü, 8 nəfəri elmlər doktoru, 52 nəfəri isə fəlsəfə doktorlarıdır.

İnstitutda 11 şöbə fəaliyyət göstərir: Türkiyə tarixi və iqtisadiyyatı, İran tarixi və iqtisadiyyatı, Ərəb ölkələrinin tarixi və iqtisadiyyatı, Türk filologiyası, İran filologiyası, Ərəb filologiyası, Mənbəşünaslıq və yazılı abidələrin tədqiqi və nəşri, Din və ictimai fikir tarixi, Cənubi Azərbaycan, Şərq-Qərb, Mərkəzi Asiya və Uzaq Şərq ölkələri şöbələri.



İnstitut əməkdaşları Azərbaycan şərqşünaslığını bir çox beynəlxalq konqres, konfrans və simpoziumlarda, o cümlədən şərqşünasların XXIV, XXV, XXIX, XXXI, XXXII və XXXVII Beynəlxalq konfranslarında (AFR, SSRİ, Avstraliya, Fransa, Yaponiya, Rusiya), Türk Tarix Qurumunun konqreslərində və s. təmsil etmiş, Amerika Birləşmiş Ştatları, Almaniya, Avstriya, Böyük Britaniya, Fransa, Hollandiya, Rusiya, Çin, Cənubi Koreya, Türkiyə, İran, Misir, Malayziya, İsrail, Hindistan, Gürcüstan, Özbəkistan, Qazaxstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və s. ölkələrdə keçirilən şərqşünaslığın müxtəlif problemlərinə həsr edilmiş konfrans və simpoziumlarda iştirak etmişlər.

İnstitutun hazırda Türkiyə, Rusiya, Almaniya, Hollandiya, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Misir Ərəb Respublikası və s. ölkələrin universitet və elmi mərkəzləri, habelə Türk Tarix Qurumu ilə sıx elmi əlaqələri vardır. Həmçinin institut UNESCO-nun dəstəyi ilə fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Mərkəzi Asiya Araşdırmaları İnstitutunun Azərbaycan üzrə əlaqələndiricisidir. Müstəqillik illərində İnstitut bir sıra mühüm beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumların təşkilatçısı olmuşdur: Mustafə Kamal Atatürkün anadan olmasının 110 ildönümünə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 1991), Hollandiyanın Utrext Universiteti ilə birlikdə "Azərbaycan və qonşu ölkələrdə XX əsrin əvvəllərində ictimai-siyasi fikir və ideoloji reallıqlar" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 1997), Türkiyə Respublikasının yaranmasının 75 ildönümünə həsr olunmuş Beynəlxalq konfrans (Bakı, 1998), "Qafqazda islam sivilizasiyası" adlı Beynəlxalq simpozium (Bakı, 1998), Osmanlı dövlətinin yaranmasının 700 ildönümünə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 1999), Böyük İran şairlərinin

Hafiz Şirazi və Sadi Şiraziyə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi-ədəbi konfranslar (Bakı, 2002; Bakı, 2003), Mirzə Kazım bəyin 200 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi konfrans (UNESCO ilə birlikdə, Bakı, 2003), "Qloballaşma və islam" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2004; Bakı, 2005), "İranda Məşrutə inqilabı – 100" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2005), "Şərqi və Qərbi arasında dialoq" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Rumıniyanın Kluj-Naboka şəhəri, 2010), "Şərqi xalqlarının Bakı qurultayı - 1920: tarix və reallıqlar" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2010), "Müasir şərqşünaslığın aktual problemləri" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2011), Akademik Ziya Bünyadovun 90 illiyinə həsr olunmuş "Orta əsrlər Şərqi tarixşünaslığı və mənbəşünaslığı" mövzusunda Beynəlxalq elmi simpozium (Bakı, 2012), "Nizami Gəncəvi və Şərqi ədəbiyyatları" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2012), "Türk dünyasını işıqlandıranlar: M.Akif Ərsöy, Hüseyn Cavid" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2013), akademik Vəsim Məmmədaliyevin anadan olmasının 70 illiyinə həsr olunmuş "Azərbaycan Şərqişünaslıq elminin inkişaf yolları" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2013), "Türkiyə Cümhuriyyəti-90" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans (Bakı, 2013) və s.

İnstitut alimlərindən bir nəfəri Azərbaycan Dövlət mükafatına, üç nəfəri H.Z. Tağıyev adına mükafata, bir nəfəri A.A. Bakıxanov adına mükafata layiq görülmüşlər. Üç nəfəri Azərbaycanın əməkdar elm xadimi fəxri adı verilmişdir.



*İnstitutun direktoru, AMEA-nın məxbir üzvü Gövhər Baxşəliyeva*



*İnstitutun elmi işlər üzrə direktor müavini, AMEA-nın məxbir üzvü Şahin Mustafayev*



*İnstitutun elmi katibi f.ü.f.d. Səbinə Səlimova*

## İRAN TARIXI VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ

**S**öbə yaradılarkən onun qarşısında İrannın yeni dövr tarixi inkişafını, sosial, siyasi, iqtisadi, mədəni problemlərini araşdırmaq vəzifəsi qoyulmuşdu. Qeyd etmək lazımdır ki, şöbə İran tarixinin bir sıra problemlərinin öyrənilməsində keçmiş SSRİ elmi məkanında prioritet mövqeyə malik idi. Bu problemlərə, ilk növbədə, İranda aqar münasibətlər, İran cəmiyyətinin yeni struktur komponentləri və İrannın xarici münasibətləri aid edilə bilər.

İranda XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində aqar münasibətlər kompleksi dünya iranşünaslığında ilk dəfə t.ü.e.d., prof. Ş.Ə.Taqiyeva tərəfindən araşdırılmış və tədqiqatın nəticəsi iki kitabda öz əksini tapmışdır. Müəllif geniş faktiki material əsasında İrannın kənd təsərrüfatının kompleks xarakteristikasını vermiş, torpaq sahibliyi, torpaqdan istifadə formalarını, torpaq münasibətlərinin xüsusiyyətləri, torpaq rentasının növlərini müəyyən etmiş, kəndlilərin iqtisadi və siyasi vəziyyətini göstərmiş, sosial və əmlak göstəriciləri əsasında kəndlilərin müxtəlif kateqoriyalarını müəyyən etmişdir.

T.ü.e.d., prof. Z.Y.Abdullayev fəhlə sosial qrupunun meydana gəlib formalaşma prosesini, bu prosesin başa çatma mərhələsini hərtərəfli araşdırmışdır. Tədqiqatın nəticəsi iki kitabda əks olunmuşdur.



T.ü.e.d., prof. R.A.Seyidov İranda sahibkar təbəqəsinin formalaşma prosesini, həmin təbəqənin sosial, peşə və etnik strukturunu, siyasi fəaliyyətini hərtərəfli şəkildə araşdırmışdır. Tədqiqatın nəticəsi monoqrafiyada əks olunmuşdur.

İranda ziyalı təbəqəsinin formalaşması problemi ilk dəfə t.ü.f.d. M.M.Əliyev hərtərəfli nəzərdən keçirmişdir. Müəllif həmin təbəqənin strukturu, ziyalıların yaratdıqları siyasi-ictimai təşkilatlar və onların fəaliyyətini tədqiq etmişdir.

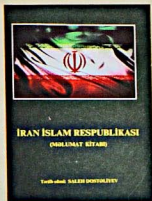
Şöbənin problematikasında İranda siyasi-ictimai təşkilatların meydana gəlməsi, formalaşması və fəaliyyəti geniş yer tuturdu. Bu məsələnin öyrənilməsi ilə əsasən t.ü.e.d. T.A.İbrahimov (Şahin) məşğul olmuşdur. Onun İranda siyasi cəmiyyətlər və ictimai təşkilatlar haqqında əsəri elmdə tamamilə yeni hadisə idi. Tədqiqatların nəticələri müvafiq kitablarda əks olunmuşdur.

Şöbənin mühüm nailiyyətləri sırasında İrannın xarici münasibətlərinin araşdırılmasını qeyd etmək olar. Bu sahədə t.ü.e.d. S.F.Ağayevin xidmətinə qeyd etmək lazımdır. O, 1920-1941-ci illəri əhatə edən dövrdə İrannın xarici münasibətlər problemini hərtərəfli öyrənmişdir. S.F.Ağayev ilk dəfə olaraq İran diplomatiyasının Millətlər Liqasında və İrannın Səədabad pak-tında fəaliyyətini, İrannın qonşu Şərqi ölkələri ilə münasibətlərini və s. tədqiq etmişdir. İrannın xarici münasibətlərinin sonrakı vəziyyətini t.ü.e.d. H.C.Əlibəyli ardıcıl və kompleks şəkildə araşdırmışdır.

İranda yeni maarifin formalaşma prosesini ilk dəfə şöbənin əməkdaşı t.ü.e.d. M.İ.Səms geniş şəkildə tədqiq etmişdir. O, İranda yeni tipli məktəblərin yaradılmasında cənubi azərbaycanlıların rolunu ayrıca nəzərdən keçirmişdir.

Şöbədə İrannın iqtisadi inkişaf problemlərinin öyrənilməsi sahəsində də müəyyən işlər görülmüşdür. Bu sahədə, əsasən, səniyədə sahibkarlığın formalaşması, bu prosədə dövlətin rolu, dövlət sektorunun yaranması, həmçinin İran iqtisadiyyatının bəzi konkret sahələrinə - xalçaçılıq, balıq sənayesi, iqtisadi infrastruktur və xarici ticarət əlaqələrinə həsr olunmuş tədqiqatları qeyd etmək olar.

Şöbədə həmçinin Əfqanıstan tarixi ilə bağlı bəzi məsələlər tədqiqat obyektinə olmuşdur. Müstəqilliyin ilk illərində əsas diqqət şöbənin elmi istiqamətlərinə yenidən baxılması-na və mövcud elmi qüvvə ilə tədqiqat işlərinin davam etdirilməsinə yönəldilmişdir. Şöbənin elmi fəaliyyəti, əsasən, ən yeni dövr İran tarixinin, xüsusən İslam Respublikası dövrünün siyasi, hüquqi, iqtisadi problemlərinin, Azərbaycan Respublikası ilə qonşu dövlət arasında





genişlənməkdə olan əlaqələrin tədqiqinə yönəlmişdir. İnstitutun iranşünas alimlərinin qeyd edilən sahələrdə bir sıra maraqlı və mühüm kitabları işıq üzə görmüşdür.

Hazırda İran tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinə t.ü.f.d. V.Mustafayev başçılıq edir. O, müasir İranda müxtəlif siyasi cərəyanların meydana gəlməsi və ölkənin ictimai-siyasi həyatına təsiri problemi araşdırır. Bu sahədə tədqiqatların nəticəsi V.Mustafayevin 2010-cu ildə işıq üzə gətirmiş "İran İslam Respublikasında hakimiyyət daxili münasibətlər (işlahatçı-mühafizəkar qarşudurmaları)" adlı kitabında öz əksini tapmışdır. Son illərdə V.Mustafayev Cənubi Azərbaycan problematikası ilə bağlı da iki kitab çap etdirmişdir. "Cənubi Azərbaycan: Milli şüur (XX əsrin I yarısı)" (Bakı, 1998) adlı əsərdə ilk dəfə olaraq cənubi azərbaycanlıların milli şüurunun formalaşması problemi hərtərəfli və dərinlənən araşdırılmışdır. Həmin əsər 2000-ci ildə Almaniya Federativ Respublikasında yenidən çap olunmuşdur. İkinci kitab Cənubi Azərbaycan məsələsinin öyrənilməsinin tarixşünaslığına həsr olunmuşdur.

Şöbənin baş elmi işçisi, t.ü.e.d., prof. S.Rüstəmovə-Tohidinin "Kominternin Şərqi siyasəti və İran" (Bakı, 2001) mövzusunda monoqrafiyası həm ölkəmizdə, həm də xarici ölkələrdə mütəxəssislərin xüsusi diqqətini cəlb etmişdir. Prof. S.Rüstəmovə-Tohidi eyni zamanda 1918-ci ildə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırım və terror hadisələrini orijinal arxiv materialları əsasında işıqlandıran bir neçə sanballı kitab hazırlayıb müxtəlif dillərdə çap etdirmişdir. Onların arasında "Mart 1918. Bakı. Azərbaycanlıların soyqırımı sənədlərində" (Bakı, 2009), "1918-ci il Quba hadisələri - Azərbaycanın müsəlman əhəlisinin kütləvi məhv edilməsi planlarının tərkib hissəsi kimi. Müsəlmanların soyqırımı sənədlərində. Sənədlər top-



lusu" (Bakı, 2010), "1918-ci il Azərbaycanlıların soyqırımı foto və sənədlərdə" (rus, ingilis və türk dillərində) (Bakı, 2012), «Şamaxı. 1918-ci il mart-iyul. Azərbaycanlıların soyqırımı sənədlərində (2 cildə)» (Bakı, 2013) və digərlərin adını çəkmək olar. S. Rüstəmovə-Tohidi İngiltərə, Rusiya, İran, Makedoniya, Özbəkistanda Şərqi ölkələrinin tarixi, mədəniyyəti, sosial tarix, azərbaycanlıların soyqırımı və s. məsələlərə aid keçirilmiş beynəlxalq elmi konfranslarda maruzə və məqalələrlə çıxış etmişdir.

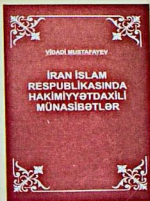
Şöbənin əməkdaşı h.ü.f.d. S.Q.Mirzəzadə İran İslam Respublikasının hüquq sistemini araşdırmışdır. Mövzu ilə əlaqədar elmi məqalələri çap olunmuşdur. S.Mirzəzadə İnstitutun elmi-ictimai həyatında fəal iştirak edir. 1993-cü ildən AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqişünaslıq İnstitutunun Həmkarlar Komitəsinin sədri vəzifəsində çalışır.

Son illərdə şöbə əməkdaşlarından S.T.Dostaliyevin "İran İslam respublikası" (Bakı, 2012) məlumat kitabı da işıq üzə görmüşdür.

Şöbənin böyük elmi işçisi Ə.H. Şafiyeva "Seyid Həsən Tağızadənin İranın modernləşməsinə rolu" mövzusunda fəlsəfi doktorluğu dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Ə.Şafiyeva mövzu ilə bağlı elmi jurnallarda, beynəlxalq elmi konfranslarda maruzə və məqalələrlə çıxış etmişdir. Müəllifin tədqiq etdiyi mövzu XIX əsrin II yarısı, XX əsrin son rübünə qədər İranda modernləşdirmə uğrunda hərəkət, modernləşdirmə cərəyanları, ölkənin modernləşdirilməsində Azərbaycan ziyalısı Seyid Həsən Tağızadənin roluna həsr olunmuşdur. Bu məqsədlə ilk dəfə olaraq, İranda son zamanlar çapdan çıxmış sənədlə materialları və monoqrafiyaların Azərbaycan şərqişünaslıq və tarix elmində elmi dövriyyəyə gətirildiyini nəzərə alaraq, institutun elmi qurması müəllifin "Seyid Həsən Tağızadə və İranın modernləşməsi" adlı monoqrafiyasını çapa təqdim etmişdir.

2014-cü ildən şöbədə fəaliyyətə başlamış f.ü.f.d. Ə. Malikov İranda 1978-1979-cu illər İran inqilabından sonra elm və təhsil sistemində baş verən əsas dəyişiklikləri araşdırma məşğuldur. O, AMEA Rəyasət Heyətinin 2014-cü ildə ilin may ayında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ildönümü münasibətilə akademiyanın gənc alimləri üçün elan etdiyi qrant müsabiqəsində "Azərbaycanda fəlsəfi epistemologiyası (ən son nəzəriyyələr əsasında)" mövzusu ilə çıxış edərək müsabiqənin qaliblərindən biri olmuşdur.

Şöbənin dissertantı F.Hüseynov "İran İslam Respublikası və Azərbaycan Respublikasının siyasi münasibətləri (1991-1997)" və həmçinin İran İslam Respublikasının bir neçə





vətəndaş beynəlxalq münasibətlər və iqtisadiyyat mövzularında fəlsəfi doktorluğu dissertasiyaları müdafiə etmişlər.

Şöbənin baş laborantı F.Məhərrəmov yeni və müasir dövr İran tarixinin müxtəlif mövzularının öyrənilməsi və araşdırılması ilə məşğuldur və həmin mövzulara aid iki elmi məqaləsi çap olunmuşdur.

Hal-hazırda bir neçə yerli və əcnəbi dissertant İran tarixi və iqtisadiyyatının müxtəlif problemləri üzərində tədqiqat işlərini davam etdirirlər.

Şöbənin əməkdaşları Beynəlxalq və Respublika elmi konfranslarında fəal iştirak edirlər. Hal-hazırda şöbənin qarşısında öz kadr potensialını tezliklə bərpa etmək, zəngin iranşünaslıq irsini nəşr etmək, bu irsə yenidən baxmaq, zəngin iranşünaslığın informasiya təminatı məsələsini həll etmək, xarici iranşünaslıq mərkəzləri ilə elmi əlaqələri genişləndirmək, öz elmi fəaliyyətini dövrün tələbləri səviyyəsində qurmaq kimi mühüm vəzifələr durur.

iranşünaslığın informasiya təminatı məsələsini həll etmək, xarici iranşünaslıq mərkəzləri ilə elmi əlaqələri genişləndirmək, öz elmi fəaliyyətini dövrün tələbləri səviyyəsində qurmaq kimi mühüm vəzifələr durur.

## CƏNUBİ AZƏRBAYCAN ŞÖBƏSİ

Şöbənin ilk müdiri t.ü.e.d., prof. Ş.Tağıyeva olmuş (1976-cı ildən), hazırda isə ona i.ü.f.d., aparıcı elmi işçi Ökrəm Rahim oğlu Bije rəhbərlik edir (2009-cu ildən).

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun mövcud olduğu uzun illər ərzində Cənubi Azərbaycan problemləri, əsasən, "İran tarixi və iqtisadiyyatı" şöbəsi daxilində öyrənilmişdir. Cənubi Azərbaycanla bağlı tədqiqatlarda 1941-1946-cı illər milli-azadlıq hərəkatı və xüsusən, Azərbaycan Milli hökumətinin yaranması, onun müxtəlif sahələr və istiqamətlər üzrə fəaliyyəti, həmçinin həmin dövrdə meydana gəlmiş müxtəlif ictimai-siyasi təşkilatların işi, Azərbaycanda mövcud olan mədəni və mənəvi həyat geniş şəkildə araşdırılmış, hərəkatın meydana gəlmə səbəbləri, hərəkatverici qüvvələri, məğlubiyyət səbəbləri əsaslı şəkildə öyrənilmişdir (M.V.Dəvəli, İ.Q.İbrahimi, K.M.Əmmədov, M.M.Çəmşəzər, S.Mirzəzadə, F.Dəstqışadə, S.Əmədov, C.Ələsgərov, H.Büllürü, M.R.Vilay).

Cənubi Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatının əvvəlki mərhələləri də İran şöbəsində tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuşdur. Gərgin elmi axtarışların nəticəsində Seyx M.Xiyabaninin başçılığı ilə 1920-ci il Təbriz üsyanının tədqiqinə həsr edilmiş "İran Azərbaycanında milli-azadlıq hərəkatı. 1917-1920-ci illər" adlı monoqrafiya 1956-cı ildə işıq üzü gördü (Ş.Ə.Tağıyeva).



1976-cı ildə AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqişünaslıq İnstitutunun elmi strukturunda "Cənubi Azərbaycan tarixi" şöbəsi yaradılmış və ona Ş. Tağıyeva rəhbərlik etmişdir. Şöbənin yaradılmasından keçən qısa müddət ərzində, xüsusilə 1978-1979-cu illərdə, bir sıra istedadlı gənc tədqiqatçılar həmin şöbə ətrafında cəmləşdi və bu şöbənin sonrakı fəaliyyəti dövründə neçə-neçə bacarıqlı Cənubi azərbaycanşünas alim və tədqiqatçılar hazırlandı (N.Nəsibzadə, S.Bayramzadə, C.Vəkilov, V.Mustafayev, N.Bayramlı, S.Gəncəliyeva). Odu ki, Cənubi Azərbaycan tarixi problemlərinin kompleks şəkildə öyrənilməsində və aparılmış tədqiqatların nəticələrinin geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasında, ümumiyyətlə, Güney mövzusunun qabartılmaqda bu şöbənin böyük fəaliyyəti olub.

Cənubi Azərbaycan tarixinin müxtəlif problemlərinin ardıcıl, sistemli və əsaslı şəkildə araşdırılması və tədqiq edilməsinin nəticəsi olaraq 1828-1917-ci illər dövrünə həsr olunmuş və bu sahədə ilk fundamental əsər olan "Cənubi Azərbaycan tarixinin очерki" adlı kitab Ş.Ə.Tağıyevanın redaktorluğu ilə 1985-ci ildə işıq üzü gördü. Kitabda göstərilən dövr üzrə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi-mədəni vəziyyəti, onun Şimali Azərbaycan ilə iqtisadi-mədəni və inqilabi-siyasi əlaqələrinin inkişafı öz əksini tapmışdır. Kitabın ayrı-ayrı fəsiləri Ş.Ə.Tağıyeva, T.Ə.İbrahimov, Ə.M.Həbibov O.S.Məlikov, N.R.Məmmədzadə, Q.Kəndli, M.İ.Şamsı və A.Z.Zunuzi kimi tanınmış alimlərimiz tərəfindən yazılmış və bu zaman tədqiqatın daha dərinə və hərtərəfli araşdırılmasına, doqquz elmi nəticələrin əldə edilməsi məqsədilə Azərbaycanın görkəmli tarixçi-şərqişünas alimləri Z.Z.Abdullayev, R.Ə.Seyidov, Ə.M.Ağahı və Ə.Əminzadənin təqdim etdikləri müvafiq materiallardan istifadə edilmişdir. Kitabın çapı hazırlanması ilə bağlı işləri şöbənin əməkdaşları Z.Məcidova, S.Bayramzadə, N.Nəsibzadə, N.Bayramova icra etmişlər.

Cənubi Azərbaycan tarixi şöbəsinin yaranmasından keçən 15 il müddətində XIX əsr Təbriz tarixinə (S.Gəncəliyeva), Cənubi Azərbaycan maarifçilərinin fəaliyyətinə (N.R.Bayramova), Cənubi Azərbaycan milli şüurunun formalaşmasına (V.K.Mustafayev), XX əsrin birinci yarısında Azərbaycan-İran mədəni əlaqələrinə (C.M.Vəkilov), Cənubi Azərbaycanın siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafına (1947-1962-ci illər – S.Z.Bayramzadə, 1962-1977-ci illər – N.L.Nəsibzadə), Azərbaycan Demokrat partiyasının yaranması və fəaliyyətinə (M.M.Çeşməzər) namizədlik dissertasiyaları həsr edilmiş, sonralar onların bəziləri təkmilləşdirilərək monoqrafiya şəklində çap edilmişdir.

Bu müddət ərzində şöbədə həmçinin Cənubi Azərbaycan tarixinin sonrakı dövrlərinə əhatə edən очерk üzərində gərgin iş aparılmışdır. 1987-ci ildə çap edilmiş Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının X cildində getmiş "Cənubi Azərbaycan" başlıqlı iri həcmli məqalə də bu şöbə tərəfindən təqdim edilmişdir (Ş.Ə.Tağıyeva və S.Z.Bayramzadə). Həmin məqalədə 1828-1917-ci illər tarixinə əhatə edən "Cənubi Azərbaycan tarixinin очерki"nin I cildində öz əksini tapmayan bir sıra məsələlər - Cənubi azərbaycanlıların etnoqrafiyası, folkloru, adəbiyyatı, dil xüsusiyyətləri, Cənubi Azərbaycanda memarlıq və incəsənət, elm və səhiyyə, radio və

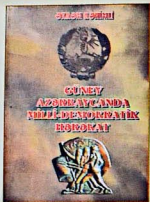
televiziya, kitabxanalar və onların fəaliyyəti barədə doqquz məlumatlar verilmişdir ki, şöbənin gələcək fəaliyyət proqramında həmin mövzular geniş tədqiqat obyektinə olmuş və bu gün də araşdırılmaqdadır. 1988-ci ildə 1914-1918-ci illər I Dünya müharibəsi illərində Cənubi Azərbaycanca azadlıq hərəkatının tədqiqinə həsr edilmiş eyni adlı monoqrafiya – "Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatı" kitabı (Ə.M.Həbibov) çapdan çıxdı. 1989-cu ildə şöbənin elmi əməkdaşları tərəfindən hazırlanmış "Cənubi Azərbaycan tarixi məsələləri" (Ş.Ə.Tağıyevanın və N.Nəsibzadənin redaktorluğu ilə) məqalələr toplusunun ilk nəşri işıq üzü gördü. Eyni zamanda akademik Z.M.Bünyadov və Y.B.Yusifovun redaktorluğu ilə ilk dəfə 1994-cü ildə ilk məktəb tələbələri üçün çap edilmiş "Azərbaycan tarixi" dərsliyinin I cildində getmiş "Cənubi Azərbaycan (1828-1917)" adlı fəsil (S.Z.Bayramzadə) bu şöbənin məhsuludur.

XX əsrin 80-ci illərinin sonu – 90-cı illərinin əvvəllərində keçmiş Sovet İttifaqının dağılması, müstəqillik uğrunda keçmiş sovet respublikalarında baş verən milli hərəkatlar çərçivəsində baş verən münaqişə və qarşıdurmalar, xüsusilə həmin dövrlərdə baş verməsi və gündüzmüzə qədər davam edən Azərbaycan-Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi fonunda formalaşan yeni beynəlxalq münasibətlər, qonşu dövlətlərlə, o cümlədən İran İslam Respublikası ilə əlaqələr, nəhayət, 1991-ci ildə "Cənubi Azərbaycan tarixi" şöbəsinin loğvi barədə qərarın verilməsinə gətirib çıxardı. Onun yerində "İran tarixi və iqtisadiyyatı" şöbəsi nəzərdə "Cənubi Azərbaycan elmi araşdırmalar qrupu" yaradıldı. Bundan sonra "Cənubi Azərbaycan elmi araşdırmalar qrupu"nun elmi əməkdaşları "Cənubi Azərbaycan tarixi очерki"nin sonrakı cildi üzərində işi davam etdirmişlər və həmin əsər yaxın zamanlarda öz çapını gözləyir. Elmi qrupun sayı ilə "Güney Azərbaycan" məlumat kitabı (Ş.Ə.Tağıyeva, Ə.Bijə, S.Bayramzadə) və "Güney Azərbaycanda milli-demokratik hərəkat (1941-1946)" adlı monoqrafiya (Ə.Rəhimli-Bijə) nəşr olundu. "Cənubi Azərbaycan tarixi məsələləri" məqalələr toplusu işlənilərək yenidən ikinci dəfə çap edildi (1991). Bundan əlavə "İran tarixi və iqtisadiyyatı" şöbəsi Cənubi Azərbaycan tarixi ilə bağlı daha iki əsər – "Cənubi Azərbaycan: milli şüur (XX əsrin I yarısı)" və "Cənubi Azərbaycan məsələsinin öyrənilməsi" (V.K.Mustafayev) adlı kitabları nəşr etdirmişdir. Birincisi əsərdə milli şüurun formalaşmasının siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni amilləri, mərhələləri, əsas xüsusiyyətləri, milli şüurun məzmunu və birlik proseslərində rolu və digər məsələlər, ikincisi əsərdə isə Cənubi Azərbaycan məsələsinin tarixşünaslıq üzrə əksini tapmışdır.

Son illərdə şöbə əməkdaşları Cənubi Azərbaycan tarixinin, müasir ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni vəziyyəti ilə əlaqədar müxtəlif aspektlərdə öz tədqiqatlarını uğurla davam etdirirlər.



SEYİD CƏFƏR  
PİŞƏVƏRİ



Bela ki, 1941-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının öndəri, tanınmış mütəfəkkir-ziyalı, inqilabçı-demokrat S.C.Pişəvarinin həyat və mübarizəsinə həsr olunmuş kitablar işıq üzə görüb. Onların arasında Ə.R.Bijenin "Seyid Cəfər Pişəvari. Həyatı və ictimai-siyasi fəaliyyəti" (Bakı, 2009), yəni də eyni müəllifin Türkiyədə çap olunmuş "S.C.Pişəveri" (Trabzon, 2013), S.C.Pişəvari. "Məşələ Cavid" (Qum, 2014), "Seyid Cəfər Pişəvari. Zindan təzirələri" (Bakı, 2014) adlı kitabları qeyd etmək olar.

Şöbə əməkdaşları həmçinin tanınmış tarixçi alim doktor Səməd Sərdariniyanın "Arazın hər iki sahilində soyqırım" əsərini (tərcüməçi A.Maralanlı, Bakı, 2006), "Azadlıq uğrunda mübarizə tariximizdən: Xiyabani hərəkatı - 90" elmi məqalələr toplusunu (elmi redaktoru Ə.Rəhimli, Bakı, 2011) nəşr etmiş, cənublu tarixçi-alim Tohid Məlikzadə Dilməqaninin "Güney Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində" kitabını fars dilindən Azərbaycan dilinə çevirərək (C.Mirzəyeva) çap etdirmiş (Bakı, 2011) və həmin müəllifin "Azərbaycan Pəhləvilər dövrünün ilk illərində" kitabını da fars dilindən dilimizə tərcümə edərək (C.Mirzəyeva) çapa təqdim etmişlər.

Son illərdə Cənubi Azərbaycan şöbəsinin elmi potensialı, kadr bazası gücləndirilmiş, şöbəyə istedadlı gənc tədqiqatçılar cəlb edilmiş, onların elmi fəaliyyətlərinin istiqaməti və həmçinin elmi tədqiqat işlərinin mövzuları günün tələblərinə, tariximizin hazırkı mərhələsində işlənilib üzə çıxarılması daha aktual sayılan məsələlərə uyğun olaraq müəyyənləşdirilmiş, dissertasiya mövzuları kimi təsdiq edilmişdir.

"İran İslam Respublikasının Qafqaz siyasətində Dağlıq Qarabağ problemi (1991-2005-ci illər)" adlı dissertasiya mövzusu müdafiə edilmiş (S.Talibli) və hazırda monoqrafiya kimi çapa hazırlanır. "İran inqilabından sonra cənubi azərbaycanlıların ana dili uğrunda mübarizəsi (1979-2005-ci illər)" (Y.Hacıyeva), "Güney Azərbaycanın Qərb bölgəsində ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırım -1918-ci il" (H.Səfəri), "Güney Azərbaycanın Qərb bölgəsinin etnos-demokratik durumu (çağdaş dövrdə)" (C.Mirzəyeva) və "İran İslam İnqilabından sonra Cənubi Azərbaycanda milli şüurun inkişafı" (Ş.Rüstəmov) kimi dissertasiya mövzuları üzərində də işlər davam etdirilir. Güney Azərbaycanın qərb bölgəsinin tarixi abidələrinin öyrənilməsi problemi üzrə tədqiqat aparılır (R.Rüstəmov). Tədqiqatçılar tərəfindən elmi ədəbiyyatlarda mövzuları əhatə edəcək bir sıra yazı və məqalələr dərc edilmişdir.

"Güney Azərbaycan Pəhləvilər dövründə (1925-1979)" (Ə.Bijev), "1941-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda milli-demokratik hərəkat İran tarixşünaslığında" (S.Talibli) kimi elmi

işlər tamamlanmaq üzrədir. Şöbə əməkdaşlarının hazırladığı "Güney Azərbaycan: tarix və müasirlik" toplusu (məsul redaktor S.Bayramzadə, redaktor Ş.Rüstəmov) isə çapa təqdim edilmişdir.

"Güney və Quzey Azərbaycan: ensiklopedik təqvim (başlıca tarixi olaylar, siyasi və ədəbi şəxsiyyətlər)" adlı kitab (Ə.Rəhimli-Bijev, S.Bayramzadə) çapdan çıxmışdır (Bakı, "Apostrof", 2014, 344 s.).

Hazırda "Səməd Sərdariniyanın əsərlərində Güney Azərbaycan tarixi və mədəni məsələlərinin tədqiqi" (S.Talibli), "Müasir İrənin regional siyasətində Cənubi Azərbaycanın yeri" (S.Bayramzadə) kimi mövzular üzərində tədqiqat işləri davam etdirilir.

Hələtənin cümə günlərində şöbədə Güney Azərbaycan aktual sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni məsələlərinə aid dəyirmi masa keçirilir. Burada olan söhbət və müzakirələr gənc güneyşünasların region haqda məlumat və biliklərinin artmasına kömək edir.



## TÜRKİYƏ TARİXİ VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ

**A**zərbaycan türkologiyasının əsas istiqamətlərini Türkiyənin tarixi, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının mühüm məsələlərinin elmi tədqiqi təşkil etmişdir. Müasir problemlərlə əsaslı şüurda məşğul olan türkoloq alimlərimiz cumhuriyyət dövrü türk cəmiyyətinin inkişafının bütün sahələrində dərin iz qoymuş Ata-türk ideologiyasının və ya "kamalizm" təliminin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmiş, onun cumhuriyyətçilik, dünyəvilik (laisizm), dövlətçilik (etatizm), xalqçılıq, millətçilik kimi təməl prinsipləri ilə bağlı problemlərin hərtərəfli araşdırılmasına böyük əmək sərf etmişlər.

Tarix problemlərinə həsr olunmuş tədqiqatlar istər orta əsrlər, istərsə də yaxın tarixi keçmiş və Türkiyə tarixinin ən yeni dövrünü əhatə etmişdir. Tarixçi alimlərimiz Türkiyədə inqilabi və milli-azadlıq hərəkatı, Türkiyə Respublikasında dünyəvilik prinsipinin bərqərar edilməsi, millətçilik ideologiyasının formalaşması, ictimai və bədii-estetik fikrin yaranması, maarif və mədəniyyətin inkişafı, müasir Türkiyədə din və dövlət münasibətləri problemlərinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmişlər.

Türkiyə inqilabı və milli-azadlıq hərəkatı mövzusu üzrə yerinə yetirilmiş və elmi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş tədqiqatlar içərisində, ilk növbədə, H.Əliyevin "Турция в период правления младотурков (1908-1918)" ("Türkiyə gənc türklərin hakimiyyəti dövründə (1908-1918)") (Moskva, "Наука", 1972) adlı monoqrafiyası, Y.Bağirovun "Türk xalqının imperialist işğalına və sultanlığa qarşı respublika uğrunda mübarizəsi (1917-1924-cü



illər) adlı tədqiqatı, habelə həmin müəllifin "Türkiyə Lozan konfransında" (Bakı, "Elm", 1957) kitabı, N.Əfəndiyevanın "Борьба турецкого народа против французских оккупантов на юге Анатолии" ("Anadolunun cənubunda fransız işğalçılarına qarşı türk xalqının mübarizəsi") (Bakı, "Elm", 1966) adlı əsəri qeyd olunmalıdır. Türk xalqının antiimperialist mübarizəsi mövzusu İ.Axundovun "Современная Турция: борьба против империализма" ("Müasir Türkiyə: imperiyalizm əleyhinə mübarizə") (Bakı, "Elm", 1977) kitabında, "Müasir Türkiyədə tərəqqipərvər qüvvələrin demokratiya və müstəqillik uğrunda mübarizəsi. 1945-1960-cı illər" tədqiqatında da işıqlandırılmışdır. H.Əliyevin "Türkiyə birinci dünya müharibəsi dövründə" (Bakı, Azərb. SSR EA nəşriyyatı, 1965) kitabında Osmanlı İmperiyasının tam iflasi dövründə Türkiyədə daxili vəziyyət və s. məsələlər tədqiq olunmuşdur.

XX əsrdə Türkiyənin ictimai-siyasi inkişafının ideoloji əsaslarının araşdırılması şöbənin mühüm elmi istiqamətlərindən biri olmuşdur. Kamalist dünyəvilik (laisizm) prinsipi, onun mahiyyəti, Türkiyənin dövlət quruluşu, ictimai-siyasi və mədəni həyatının dünyəvi prinsiplər əsasında yenidən qurulması, dünyəvilik və islam dəyərləri və s. problemlər türkoloq alimlərimiz tərəfindən ciddi şəkildə və uğurla öyrənilmiş məsələlərdəndir. Laisizm mövzusunda institutda xüsusi tədqiqatlar yerinə yetirilmişdir: Ş.Şacıbov. "Türkiyə Respublikasında laisizmin bərqərar edilməsi" (1966), E.Həsənova. "Ланцизм и ислам в республиканской Турции" ("Cumhuriyyət dövründə Türkiyədə dünyəvilik və islam") (Bakı, 2002), E.Həsənovanın gənc türklərin ilk ictimai-siyasi mətbu orqanı olan "Türk yurdu" jurnalının materialları əsasında hazırladığı "Идеология буржуазного национализма в Турции" ("Türkiyədə burjuva millətçiliyi ideologiyası") (Bakı, "Elm", 1966) əsərində Türkiyədə 1908-ci il gənc türklər inqilabı dövründə vüsət tapmış millətçilik cərəyanı tədqiq edilmişdir. Türkiyənin ictimai-siyasi fikrində "islam sosializmi" ideyaları yeni müəllifin 1994-cü ildə nəşr etdirdiyi monoqrafiyasında («Идеи «исламского социализма» в общественно-политической мысли Турции») ətraflı təhlil edilmişdir. E.Zamanova Türkiyədə mədəniyyət və incəsənətin inkişafının müxtəlif aspektlərinə həsr olunmuş kitabında ("Влияние марксистско-ленинской эстетики на развитие прогрессивной эстетической мысли в современной Турции". Bakı, "Элм", 1987) Türkiyədə marksist ictimai bədii-estetik fikrin yaranması və inkişafının başlıca mərhələlərini işıqlandırmışdır.

Şöbə əməkdaşları Türkiyə Respublikası ilə keçmiş SSRİ arasında münasibətlərin öyrənilməsinə də xeyli əmək sərf etmişlər. Bu baxımdan Y.Bağirovun 1965-ci ildə çap olunmuş

Г.З.Азиев

ТУРЦИЯ  
в период  
правления  
младотурков

"Sovet-türk münasibətləri tarixindən" (1920-1922-ci illər) adlı əsəri diqqəti cəlb edir. Başlıca olaraq Azərbaycan SSR materialları əsasında yazılmış bu kitab yeni Türkiyənin varlığını ilk çağlarında Sovet-türk münasibətlərinin tərkib hissəsi kimi Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin öyrənilməsi sahəsində Sovet tarixşünaslığında edilmiş ilk uğurlu təşəbbüs olmuşdur.

Türkiyənin XX əsrdə xarici ölkələrlə siyasi-diplomatik münasibətləri, daxili siyasi vəziyyəti və digər tarixi problemlərinə dair şöbəyə yerinə yetirilmiş tədqiqatlar içərisində aşağıdakıları da qeyd etmək olar: "30-cu illərdə Türkiyə Respublikasının daxili vəziyyəti" (M.Səidov), "İkinci dünya müharibəsi illərində Türkiyə hökumətinin daxili siyasəti" (V.Hüseynov), "60-80-ci illərin əvvəllərində Türkiyənin Yaxın və Orta Şərqdəki siyasətinin əsas istiqamətləri" (S.Macidova), "ABŞ və Türkiyə: Trumen doktrinasından Atlantik İttifaqına (1947-1952)" (A.Rəsizadə), "İnqilabdan əvvəlki Azərbaycan dövrü mətbuatında Türkiyəyə dair materialların qısa şərhli göstəricisi" (Z.Sultanova) və digərləri.

Şöbənin türkoloq alimləri (H.Əliyev, İ.Əlibəyov, F.Şabanov) Moskvada "Nauka" nəşriyyatı tərəfindən 1967-ci ildə nəşr edilmiş "Новейшая история Турции" ("Türkiyənin ən yeni tarixi") monoqrafiyasının hazırlanmasında fəal iştirak etmişlər. Türkiyə tarixinin müxtəlif məsələləri şərqşünaslarımız tərəfindən hazırlanıb nəşr edilmiş "Türkiyənin tarix məsələləri" toplusunda da (Bakı, "Elm", 1972) öz əksini tapanmışdır. 1988-ci ildə alimlərimizin nəşr etdirdikləri "Müasir Türkiyənin aktual problemləri" məqalələr toplusunda Türkiyənin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafının bəzi mühüm aspektləri üzrə institutda aparılmış tədqiqatların nəticələri işıqlandırılmışdır.



Müstəqillik illərində da şöbə əməkdaşları Yaxın Şərqi bölgəsində yaranmış yeni vəziyyəti və Türkiyənin bu sahədə siyasəti ilə əlaqədar tədqiqatlara xüsusi diqqət yetirmişdilər. Belə ki, Y.Məsimov "Səddam rejimi devrildikdən sonra Şimali İraqda etnik münasibətlər və Türkiyənin siyasəti", A.Məhərrəzadə "Türkiyə və Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi" problemləri üzrə maraqlı tədqiqat işləri aparmışdılar. Türkiyə ilə Azərbaycanın tarixi əlaqələri sahəsində M.Quliyevin "1918-ci ildə Qafqaz-İslam ordusunun Naxçıvan əyalətində və Quba qəzasında xilaskarlıq missiyası" mövzusunda son illərdə hazırladığı elmi araşdırması da əhəmiyyətli əsərdir.

Institutda yeni dövrdə Türkiyənin ictimai-siyasi inkişafı məsələlərinin hərtərəfli öyrənilməsi sahəsində da xeyli iş görülmüşdür. Burada ilk növbədə F.Şabanovun "Государственный строй и правовая система Турции в период Танзимата" ("Tənzimat dövründə Türkiyənin dövlət quruluşu və hüquq sistemi") (Bakı, «Elm», 1967) adlı sənəbli tədqiqatı qeyd olunmalıdır. Əsərdə sovet şərqşünaslığında ilk dəfə olaraq XIX əsrin ortalarında Türkiyədə dövlət hakimiyyəti və idarə sisteminin təşkili, tənzimatın hüquqi aktları və institutları hərtərəfli işıqlandırılmışdır.

Orta əsrlər Türkiyə tarixi məsələləri alimlərimizi daim maraqlandıran mövzulardandır. Bu sahədə türkoloq tarixçilərimiz Səlcuq dövrü, bəyliklər dövrü və Osmanlı imperiyası dövrü Anadolu tarixinin müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsi sahəsində özəmlı nəticələr əldə etmiş və bir sıra dəyərli tədqiqat əsərləri hazırlamışdılar. Bu qəbildən olan əsərlər içərisində R.Hüseynovun "Suriyalı Mixailin "Salnama"sı Ön Asiyada türklərin XI-XII əsrlər tarixinin öyrənilməsinin mənbəyi kimi" və "Səlcuqlar Zaqafqaziyada", H.Musayevin "İbn-Bibinin "Əl avamir əl-əlayyə fil umur əl-əlayyə" əsəri Anadolu Səlcuqlarının tarixi üzrə mənbə kimi", H.Məmmədovun "XVIII əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycanda Osmanlı vergi siyasəti", Ş.Mustafayevin "Ağqoyunludan Osmanlı imperiyasına qədər Şərqi Anadolu" (Moskva, "Nauka", 1994) ("Восточная Анатолия: от Ак-Коюнджук к Османской империи") və həmin müəllifin "Anadolunun türk mühitində etno-siyasi proseslər (XI-XV yüzilliklər)" (Bakı, "Elm", 2010) adlı tədqiqatları diqqəti cəlb edir.

Azərbaycanın və Cənubi Qafqazın sosial-iqtisadi tarixinin öyrənilməsi üçün mühüm mənbə olaraq Osmanlı təhriir (vergi) dəftərlərinin xüsusi əhəmiyyəti var. Azərbaycan şərqşünaslığı elmində bu istiqamətin başlanması, ilk növbədə, akademik Z.M.Bünyadovun adı ilə bağlıdır. Bu dəftərlərin tədqiqi, tərəcəməsi və nəşri son illərdə Şərqşünaslıq İnstitutunun və onun nəzdində Türkiyə tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinin əsas elmi istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Nəşr edilən mühüm mənbələrdən aşağıdakıların adlarını çəkmək lazımdır.





Qarabağ tarixinə aid Osmanlı sənədlərinin törcüması və nəşrə hazırlanması da mühüm elmi iş olaraq Z.Vəliyeva tərəfindən aparılmışdır. Son illərdə C.Qasımovun Osmanlı imperiyasında ictimai-siyasi islahatlar layihələri və M.Ənsərlinin dünya türkologiyasının mühüm simaları mövzular üzərində apardıqları tədqiqat işləri də təqdirə layiqdir. B.Şəfiyevanın "Övliyə Çələbinin "Səyahətnamə" əsərinin törcüması və tədqiqi", M.Ənsərlinin "Ə.Zəki Validi Toğan və Türkiyə tarixşünaslığı" şərqşünaslıq elmimizdə müvafiq boşluqları doldurmaq məqsədini izləyir.

Türkiyə iqtisadiyyatının şərqşünas alimlərimiz tərəfindən əhatəli şəkildə tədqiq olunan problemləri sırasında ilk öncə "etatizm" (dövlətçilik yaxud dövlət kapitalizmi) problemi qeyd olunmalıdır. Türkiyənin təsərrüfatçılıq praktikasının başlıca xüsusiyyətlərindən birini təşkil edən etatizm problemi institutda yerinə yetirilmiş bir neçə tədqiqat işinin obyektinə olmuşdur. Bunlardan İ.Əlibəyovun "Государственный капитализм в Турции" (Moskva, "Наука", 1966) ("Türkiyədə dövlət kapitalizmi") adlı monoqrafiyasında Türkiyədə ictimai tərəqqinin müxtəlif mərhələlərində dövlətçilik siyasətinin həyata keçirilməsinin forma və metodları, dövlət kapitalının banklar, nəqliyyat və sənaye sahələrində fəaliyyəti, Türkiyənin sosial-iqtisadi inkişafında etatizmin rolu və s. məsələlər ətrafında təhlil olunmuşdur.

İqtisadi şərqşünas alimlərimiz Türkiyənin hakim siyasi partiyalarının iqtisadi platformaları və iqtisadi siyasətinin öyrənilməsinə ciddi əhəmiyyət verirlər. Bu mövzu "Türkiyədə Cümhuriyyət Xalq Partiyası hökumətinin iqtisadi siyasəti (1923-1939-cu illər)" (S.Əşirinov), "1980-ci il dövlət çevrilişindən sonra Türkiyə hökumətinin iqtisadi siyasəti" (B.Hacıyev), "Türkiyə Ədalət Partiyası hökumətinin iqtisadi siyasəti (1965-1971)" (T.Qurbanov) adlı tədqiqatlarında öz əksini tapmışdır.

Türkiyə Respublikasının xarici iqtisadi əlaqələri, xüsusilə xarici ticarət və xarici ticarət siyasəti, Türkiyənin sosialist ölkələri və başlıca olaraq SSRİ ilə iqtisadi və texniki əməkdaşlığı

məsələləri ətrafında öyrənilmişdir. Bu istiqamətdə aparılmış tədqiqatlar sırasında Ə.Bijenin "Türkiyənin xarici ticarət siyasəti (1920-1980)", (Bakı, "Elm", 1987), "Sovet-Türkiyə iqtisadi münasibətləri (1923-1939-cu illər)", İ.Əlibəyovun "Sovet İttifaqının inkişaf etməkdə olan ölkələrlə iqtisadi-texniki əməkdaşlığı" (Bakı, "Azərənşər", 1974) kitabları, K.Səmədovun "İkinci dünya müharibəsindən sonra Türkiyənin xarici ticarəti və xarici ticarət siyasəti" araşdırmaları qeyd edilə bilər.

Alimlərimiz müasir Türkiyənin iqtisadiyyatında xarici kapitalın fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərin öyrənilməsinə böyük marağ göstərirlər. Bu mövzuda iki sənəbli tədqiqat hazırlanmışdır: H.Əliyev "Müasir Türkiyədə xarici kapital" (Bakı, Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1962) və İ.Əlibəyov "Иностранный капитал в Турции" (Bakı, "Elm", 2002) ("Türkiyədə xarici sərmayə").

Institutun türkoloqları tərəfindən işlənilən tamamlanmış mövzular içərisində "Türkiyədə şəhərləşmənin sosial-iqtisadi problemləri" (B.Şəfiyeva), "Türkiyədə regional inkişaf və regional planlaşdırma" (A.Kəriyov), "Türkiyə Respublikasında sənaye kadrlarının hazırlanması problemi" (G.Əlibəyova) tədqiqatları da vardır.

Müasir türk iqtisadiyyatının müxtəlif məsələləri alimlərimiz tərəfindən hazırlanmış toplularda "İran və Türkiyənin iqtisadi inkişafı" ("Вопросы экономического развития Ирана и Турции") toplusunun iki buraxılışında öz əksini tapmışdır (I buraxılış – Bakı, "Elm", 1978. II buraxılış – Bakı, "Elm", 1988).

Türkiyənin iqtisadi inkişaf problemləri ilə əlaqədar elmi araşdırmalar son illərdə də şöbə əməkdaşları tərəfindən davam etdirilmişdir. Bu sahədə İ.Əlibəyovun "Türkiyə iqtisadiyyatının dövlət sektorunda bazar islahatları", A.Şimiyevanın "Müasir Türkiyənin xarici iqtisadi siyasəti (1980-ci ildən müasir dövərədək)", N.Məmmədovun "Müasir Türkiyənin neft problemi" adlı monoqrafik tədqiqatlarını qeyd etmək lazımdır.

Ünvanıyyətlə, türkoloqlarımızın son illərdəki araşdırmalarının tematikası müxtəlif mövzularda əhatə edir. Bu sıraya Osmanlı dövründə Anadoluğun tarixi inkişafı, Türkiyə, Azərbaycan və Orta Asiya respublikaları arasındakı münasibətlər, Türkiyə və Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin Türkiyə təcrübəsi, Türkiyə iqtisadiyyatının dövlət bələməsində bazar islahatları və sairə bu kimi problemlər daxildir.

Şərqşünas mütəxəssislərimiz tərəfindən Türkiyənin tarixinə və iqtisadiyyatına dair yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı ölkə daxilində və xaricdə onlarla monoqrafiya və kitab, müxtəlif mətbu orqanlarda 400-dən artıq müxtəlif həcmli elmi məqalə və digər yazılar nəşr olunmuşdur. Alimlərimizin bir sıra işlərinin noticələri məruzə şəklində müxtəlif beynəlxalq elmi toplantılarda dinlənilmiş, onların materiallarında çap olunmuşdur.

## ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ TARİXİ VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ

**S**ərşünaslıq İnstitutu tərkibində fəaliyyət göstərən "Ərəb ölkələri tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsi" 1964-cü ildə təşkil olunmuşdur. Onun bir şöbə kimi təşkil vaxtılı dövrün ümud tələbindən irəli gələn və respublikamızda şərşünaslıq elminin inkişafına böyük tökan verən dövlət əhəmiyyətli vacib bir tədbir idi. Həmin dövrdə yenidən azad olub, müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymuş gənc ərəb dövlətləri ilə geniş hərtərəfli siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələr qurmaq tələbi tezliklə Ərəb Şərşinin elmi surətdə öyrənilməsinə mühüm bir məsələ kimi ortaya çıxdı.

Şöbəyə ilk gündən Azərbaycan şərşünaslıq elminin görkəmli nümayəndəsi, böyük ərəbşünas alim, akademik Z.M.Bünyadov rəhbərlik edibdir. Təxminən otuz il onun başçılığı altında işləyən şöbə qısa bir zamanda respublikamızda geniş tanınaraq, ərəb ölkələri üzrə ixtisaslaşmış mötəbər elmi ocağa çevrilib. 1992 ildən indiyə qədər şöbənin elmi rəhbərliyi L.Ü.f.d. F.Əsədov tərəfində icra edilir.

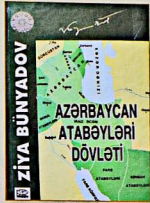
Qeyd edilməlidir ki, ölkə üzrə yeni tarixçilər nəslinin yetişdirilib hazırlanmasında, onların müəxəssis alim kimi formalaşmasında bu şöbə mühüm rol oynayır. Şöbə həm Xilafət və ona daxil olan ölkələrin tarixi keçmişini, həm də müasir ərəb dövlətlərinin tarix və iqtisadiyyatını tədqiq etməklə məşğuldur. Orta əsrlərin tədqiqi elmi araşdırmalar arasında üstünlük təşkil etdiyindən bu sahədə görülən işlər, şöbəşis, şöbə əməkdaşlarının elmi fəaliyyətində



xüsusi yer tutur. Yaxın və Orta Şərş bölgəsində müxtəlif tarixi dövrlərdə ayrı-ayrı dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzül, dini-ictimai hərəkatlar, habelə xalq üsyanları – şöbənin uzun müddət başlıca tədqiqat mövzularından olmuşdur. Bu mövzular zaman etibarilə geniş tarixi bir dövrü əhatə edərək, tədqiq olunan ictimai quruluşlarda gedən bir çox mühüm proseslərin, baş verən siyasi hadisələrin təhlilinə həsr edilmişdir. Nəticə etibarilə həmin məsələlərə dair bir sıra məqalə, dissertasiya və monoqrafiyalar qələmə alınmışdır.

Bu yöndə görülən işlər arasında akademik Z.Bünyadovun elmi yaradıcılığı xüsusi qeyd olunmalıdır. Belə ki, onun orta əsrlər üzrə apardığı dərin, eyni zamanda orijinal elmi araşdırmaları, ərsəyə gətirdiyi sanballı tədqiqat əsərləri Azərbaycanda tarixşünaslıq elmini daha da zənginləşdirmiş, onu inkişaf etdirərək keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırmışdır. Yalnız bunu göstərmək kifayətdir ki, elmi fəaliyyətində bu xətti özü üçün əsas seçmiş Z.Bünyadov qeyri-adi, fədakar əməyi sayəsində qısa bir zamanda bir-birinin ardınca "Azərbaycan VII-IX əsrlərdə" (1965), "Azərbaycan Atabəyləri dövləti" (1978) və "Xarəzmşahlar – Anuştaqinilər dövləti" (1986) kimi sanballı, dünyaşöhrətli monoqrafiyalarını yazıb çap etdirmişdir. Birinci iki əsər, adlarından görüldüyü kimi, bilavasitə Azərbaycana bağlı olub, onun müəyyən dövrlərdəki tarixindən bəhs edir. Bu da təsadüfi deyil ki, Z.Bünyadov daim ölkəmizin tarixi keçmişinə, onun hərtərəfli tədqiqinə xüsusi qayğı göstərmiş, öz elmi-tədqiqat işləri ilə bu sahədəki mövcud boşluqları aradan qaldırmağa və bu yolla Azərbaycanın orta əsrlər tarixinin tam, dolğun şəkildə yazıb, onun elmi şərhini verməyə çalışmışdır. Onun Azərbaycan Atabəyləri dövləti haqqındakı monoqrafiyası bu mənada xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən ölkəmizin elmi ictimaiyyəti tərəfindən böyük maraqla qarşılanmış və yüksək dəyərləndirilərək 1980-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. Adı çəkilən əsərlərdən başqa Z.Bünyadov Xilafət və Azərbaycan, Qafqaz və Orta Asiya xalqlarının tarixinə aid çap olunmuş çoxlu sayda elmi məqalə və rəylərin müəllifidir. Lakin Z.Bünyadovun elmi yaradıcılığı təkcə bu növ tədqiqat işləri ilə məhdudlaşmamışdır. Onun maraq dairəsi xeyli geniş olub, şərşünaslıq elminin digər sahələrini və birinci növbədə mətnşünaslıq sahəsini də əhatə etmişdir. Z.Bünyadov Azərbaycan, o cümlədən türk xalqlarının tarixinə aid bir çox qiymətli mənbə və qaynaqları seçib, ərəb dilindən tərcümə etməklə həmin əsərləri yenidən həyata qaytarmış və tarixçi tədqiqatçılara, geniş oxucu kütləsinə onlardan sərbost istifadə etmək imkanı yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, tarixi araşdırmalarla yanaşı ərəb, fars və türkdilli yazılı abidə, mənbə və sənədlərin tədqiqi, tərcüməsi, habelə nəşri şöbənin daim yerini yetirdiyi digər əsas istiqamətlərdən







birdir. Həmin mənbə və sənədlərdə Azərbaycanın orta əsrlər tarixinə, coğrafiya və inzibati bölgüsünə dair çoxlu qiymətli və nadir məlumatlar olduğundan onların tərcümə və nəşri indinin özündə də elmi baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Şöbə çərçivəsində mənbəşünaslığın fəallaşması keçən əsrin yetmişinci illərinə təsadüf edir. Təkcə 1971-1981-ci illər arasında Z.Bunyadovun tərcüməsində Əl-Baküvinin "Kitab təlxisi-l-əsar" (1971), Ən-Nəsovinin "Sultan Cəlaləddin Mənkəburmunun həyatı" (1973), Əl-Hüseyninin "Əxbərə-d-davlati-s-səlcuqiyyə" (1980) və İbn Əsəm Əl-Kufinin "Fəthlər kitabı" (1981) əsərləri işıq üzünə gəlmişdir. Sonrakı illərdə şöbə işçilərindən N.Vəlixanlı İbn Xordadbehin "Kitabu-l-məsəlik və-l-moməlik" (1986) və R.Şükürova

Fəzlullah Rəşidəddinin "Oğuznəmə"sinə (1987) tərcümə edib nəşr etdirirlər. F.Əsədov isə ərəb mənbələrində türklər haqqında olan materialları seçib tərcümə edərək, onları "Ərəb mənbələrində erkən orta əsr türkləri haqqında" (1993) ayrıca kitab şəklində dərc etdirir. S.Süleymanova Azərbaycanın şimal-qərbi bölgəsinə aid olan bir sıra ərəbdilli yerli arxeoqrafik materialları, "Car, Balakən və İlisu qanunnaməsi"ni və Molla Məhəmməd Əl-Carinin "Car salnaməsi"ni (1997) ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə edərək çap etdirir.

Bu ənənəni yenə də davam etdirən şöbə işçiləri 2005-ci ildə "Orta əsr ərəb mənbələrində Azərbaycanın tarixinə dair materiallar" adlı toplu hazırlayıb çap etdirmişlər. Bu nəşrdə Vətənimizin tarixinin öyrənilməsinə xüsusi əhəmiyyətli olan ərəb orta əsr tarixçilərinin əsərlərindən parçalar Azərbaycan dilində müvafiq şərhlərlə birgə nəşr olunmuşdur. Əl-Təbəriyin, Əl-Yaqubinin, Əl-Bəlazurinin, Əl-Qəşqəndinin əsərlərindən Azərbaycan tarixinə dair hissələr şöbənin işçiləri C.İsgəndərov, S.Süleymanova, H.Əkbərov, E.Əgəyeva tərəfindən tərcümə edilmiş, qeydlər və şərhlərlə birgə çapa hazırlanmışdır. F.Əsədov giriş məqaləsi yazmışdır. Ərəb dili orta əsr mənbələrinin geniş tədqiqatı və oxucu auditoriyasına çatdırılması şöbədə davam etdirilməkdədir. Ərəb coğrafiyaşünaslarının Azərbaycan, Qafqaz və Mərkəzi Asiya bölgələrində bəhs etdiyi və indiyədək Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlərindən seçilmiş hissələr ayrı-ayrılıqda şöbə əməkdaşları tərəfindən çap üçün hazırlanmaqdadır. Bunlar İbn Həvqəlin, Əl-Məsudinin, İbn Əl-Fəhmin, Əl-Yaqubinin, Əl-İstəxrinin əsərlərindən seçilmiş parçalardan ibarətdir.

Məşhur Azərbaycan şərqşünası, akademik Z.M.Bunyadovun əsərlərinin təqdimatı məqsədilə Azərbaycanın geniş oxucu kütlələrinə müəllifin iki fundamental monoqrafiyası Azərbaycan dilində tərtib olunmuş və nəşr edilmişdir: 1) Z.Bunyadov. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə, B. 2004; 2) Z.Bunyadov Azərbaycan Atabəyləri dövləti, N.Bayramlı 2007-ci ildə

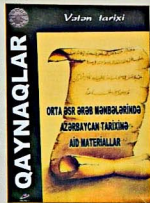
Şihabəddin Məhəmməd Ən-Nəsovinin "Sultan Cəlaləddin Mənkəburmunun həyatının təsviri" əsərindən Azərbaycanın XII-XIII əsrlər tarixinə aid materialları dərc etdirmişdir.

Son illərdə bu sahədə şöbə əməkdaşlarından X.Hacıyev, S.Bağirov, Ş.Ələsgərov və E.Salahovun üzərində işlədikləri ən mühüm mövzuların biri klassik mənbə hesab olunan İbn Bəlazurinin "Kitab əl-buldən" əsərinin tam mətninin Azərbaycan dilinə tərcüməsidir. Şöbə əməkdaşları E.Əlizadə orta əsr tarixi mənbəsi kimi az istifadə edilən Əl-Kutubinin "Kitab uyun əl-tarix" əsərindən Əməvilər və Abbasilər xilafəti zamanında siyasi hadisələr haqqında məlumatları, N.Bayramlı isə Şərqi dünyasının Plutarxi şöhrətini qazanmış Şəmsəddin İbn Xəlilənin "Vafiyatı əl-əyən və əna əbnə əz-zaman" əsərindən Azərbaycan və türk mənşəli dövlət və mədəniyyət xadimlərinin bioqrafik materiallarının ərəb dilindən tərcümələrini çap üçün hazırlamaqdadırlar.

Şöbədə orta əsrlərdə digər türk xalqlarının tarixinə aid ərəbdilli mənbələrin araşdırılmasına da diqqət yetirilir. Belə ki, F.Əsədov Azərbaycan tarixində əhəmiyyətli rol oynamış Xəzər xaqanlığının tarixinin bilinməyən səhifələri üzərində əhatəli tədqiqat aparır və monoqrafıya hazırlayır. Son illərdə onun bu mövzuda ölkəmizdə və xaricdə bir sıra maraqlı məqalələri və konfrans çıxışları dərc edilmişdir. C.İsgəndərlin orta əsrlər ərəbdilli mənbələr, xüsusilə İbn Rüstə və Zəkəriyyə Əl-Qəzvininin əsərləri əsasında türk xalqları və tayfaları bir sıra türk xalqlarının ictimai və mədəni inkişafını tədqiq etmişdir. S.Süleymanovanın araşdırmaları "Avrasiya ticarət yolları şəbəkəsində Qafqazın yeri" mövzusunda, Qədim Şərqlə əlaqələr kontekstində Qafqazın Ön Asiya və Orta Asiya, türk regionu ilə etno-mədəni və tarixi əlaqələrinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir.

Xilafət və ərəb-müsəlman cəmiyyətinin, habelə müasir Yaxın və Orta Şərqi ərəb ölkələrinin tarix və ictimai-siyasi durumunun tədqiqi şöbənin hər zaman başlıca elmi istiqamətini təşkil etdiyinə görə, bu sahədə görülən işlər xüsusi qeyd olunmalıdır. Şöbənin mövcud olduğu bütün dövr ərzində bu istiqamətdə ayrı-ayrı mövzular üzrə müxtəlif tədqiqat işləri yerinə yetirilmişdir. Məsələn, E.Əgəyeva Xilafətin erkən çağlarında meydana gəlmiş əzraqlar təriqətini, E.Əlizadə zəncilər üsyanını, C.Bunyadov qəzmatlı hərəkatını, F.Əsədov Xilafətin ictimai-siyasi sistemində ordunun yeri və rolu, N.Bayramlı xəlifə Ən-Nasirin dövrünü, C.İsgəndərlin dərkən islamda riddə hərəkatını tədqiq etmişlər. J.Vəli isə Xilafətdə ilk vətəndaş müharibəsi – şiə hərəkatı mövzusunda işləmişdir.

Şöbə eyni zamanda ərəb ölkələrinin müasir tarix və iqtisadiyyatı məsələləri ilə də məşğuldir. XX əsrdə Ərəb Şərqiəndəki milli-azadlıq hərəkatları, ictimai və siyasi təşkilatların



fəaliyyəti müasir tarix üzrə aparılan elmi araşdırmalarda vaxtilə üstün mövzulardan olmuşdur. Şübhəsiz, dövrün siyasi tələbləri ilə ayaqlaşan bu kimi mövzular ərəb ölkələrindəki mövcud siyasi durumu, ictimai vəziyyəti araşdırıb təhlil etmək məqsədini güdürdü. C.Ruindejin "İraq xalqının Bağdad paktı əleyhinə mübarizəsi" (1966), K.Müzhərin "İraq Kürdüstanında milli-azadlıq hərəkatı" (1967) və T.Hassonovun "İraq Kommunist partiyası milli istiqaliliyyət və demokratiya uğrunda mübarizədə" (1985) əsərləri bu səpkidə görülmüş işlərdəndir.

Ərəb ölkələrinin müasir tarixi və ictimai-siyasi vəziyyəti ilə bağlı elmi-tədqiqat işləri son illərdə də şöbənin fəaliyyətində öz əksini tapır. Müstəqil Azərbaycanın ərəb ölkələri ilə qurduğu siyasi-iqtisadi, elmi-mədəni əlaqələrinin günü-gündən artıb genişlənməsi bu növ tədqiqatları xüsusilə əhəmiyyətli edir. I.Əsədovun "Azərbaycan və Fars körfəzi ölkələri", B.Nurinin "Qloballaşma: Ərəb Şərqi və müasirləşmə problemləri", J.Valiyevanın "Müasir İraqda müxtəlif islam icmaları arasında münasibətlər və onların dövlət siyasəti və institutlarına təsiri", aspirantlar E.Fərzullayevin "Fələstin azadlıq hərəkatında islamçı təşkilatlar və onların fəaliyyəti" və E.Qurbanovun "Müasir İsraildə siyasi partiyaların Fələstin məsələsinə münasibətləri" kimi işləri bu qəbil tədqiqatlardandır. Son illərdə Ərəb ölkələrində baş verən mühüm dəyişikliklər və üzə çıxmış siyasi ziddiyyətlər və böhranlı vəziyyət həm təcrübəli şöbə mütəxəssisləri, həm də gənc alimlərin tədqiqat mövzularıdır. I.Əsədov Tunisdə və Liviyada ərəb baharı hadisələrinin izləməkdədir, mövzu ilə əlaqədar məqalələr dərc etdirmiş, bir sıra məruzələr və çıxışlar etmişdir. Kiçik elmi işçi P.Əfəndiyeva "Müasir Misirin mədəniyyət siyasətinə tarixi-siyasi amillərin təsiri" mövzusunda araşdırır və bu məqsədlə 2007- ci ildə və



sonra bir neçə dəfə Misir Xarici İşlər Nazirliyinin yardım proqramı ilə Helvan Universitetində uzunmüddətli ezamiyyətlərdə olmuşdur. Şöbənin gənc tədqiqatçıları G.Qafqazlı "Osmanlı dövründə Marağa livası", A.Məmmədova "Misirdə 2011-2013 il hadisələri və islam amili", E.Xudiyeva "Müasir İsraildə dövlət və din münasibətləri" dissertasiya mövzuları üzərində çalışmağa başlamışlar.

Şöbənin yerinə yetirdiyi mühüm işlərdən biri də dissertantların elmi işlərinə rəhbərlik edib, onların mütəxəssis alim kimi yetişməsinə kömək etməkdir. Bu tədqiqatçılar həm Şərqsünaslıq İnstitutundan, həm də Elmlər Akademiyasının digər institutlarından və Azərbaycanın bir sıra ali təhsil ocaqlarından olmuşlar. Otən illər ərzində bir neçə dissertant öz dissertasiyasını mərhum akad. Z.Bünyadovun və digər tanınmış alimlərin elmi rəhbərliyi altında bitirmiş və müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir.

Ərəb dünyasının keçmiş və gələcək siyasi və iqtisadi durumu dünya ictimaiyyətinin, o cümlədən Azərbaycan cəmiyyətinin diqqət mərkəzindədir. Ərəb ölkələri tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinin ekspertləri müasir tələbə cavab olaraq tez-tez dövrü mətbuatda və televiziya kanallarında tarixi məsələlər və cərəyan edən hadisələrlə bağlı şərhlər və müsahibələr verməyi özlərinə borc bilirlər.

Bütün bu deyilənlər, sözsüz, şöbənin Şərqsünaslıq İnstitutu tərkibində göstərdiyi hərtərəfli fəaliyyətinin əhəmiyyətindən, onun əldə etdiyi elmi nailiyyətlərinin miqyasından xəbər verir.

## İRAN FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ

Şöbədə aparılan tədqiqatlar İran ədəbiyyatı tarixinin demək olar ki, bütün dövrlərini əhatə etmiş, eyni zamanda araşdırmalarda ədəbi təhlilin çeşidli formalarından (ayrı-ayrı sənətkarların həyat və yaradıcılığının, ədəbi inkişafın nəzəri məsələlərinin, ədəbi əlaqə və təsirin öyrənilməsi və s.) istifadə olunmuşdur. Şöbəyə əvvəlcə Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü B.Hüseynov, sonralar isə dünya şöhrətli şərqşünas R.Əliyev rəhbərlik etmişdir. Bu iki alimin elmi maraq dairələri də bir növ bir-birinin tamamlayır. Belə ki, B.Hüseynov müasir fars ədəbiyyatı üzrə, R.Əliyev isə klassik farsdilli ədəbiyyat üzrə mütəxəssis idi. Doğrudur, geniş diapazonla malik olan R.Əliyevin müasir fars şeirinin aktual problemlərinə dair də araşdırmaları olmuşdur, lakin hər halda o, ilk növbədə mətnşünas və klassik irsin bilicisi kimi tanınırdı. Hal-hazırda şöbəyə f.ü.f.d. M.Məhəmmədi rəhbərlik edir.

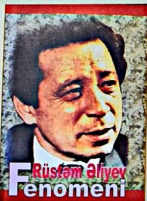
İlk dövrlərdə şöbədə aparılan araşdırmaların mərkəzində əsasən yeni və ən yeni dövr fars ədəbiyyatı dayanırdı. Bu da XX əsrdə fars ədəbiyyatında baş verən yeniləşmənin mahiyyətini, onun ictimai-siyasi proseslərlə əlaqəsini aydınlaşdırmaq zərurətindən irəliləyirdi. Həmin yeniləşmənin kökləri isə əvvəlki əsrin satirik və maarifçi ədəbiyyatında axtarıldı. f.ü.e.d. H.Məmmədşadın "M.F.Axundov və Şərq" adlı doktorluq, C.R.İsmayilzadənin "Yəğmə Cəndaqının poeziyası" adlı namizədlik dissertasiyaları məhz bu vəzifəyə təbə edilmiş elmi araşdırmalar idi.



Bununla belə əsas diqqət XX əsr fars ədəbiyyatına, xüsusən onun ayrı-ayrı görkəmli nümayəndələrinin bədii irsinin hərtərəfli tədqiqinə yönəlmişdi. Ə.Hacızadənin Fərxuzi Yəzdiya, A.Ağazadənin Nima Yuşica, N.Əlizadənin Bozqor Ələviya, U.Dadaşovanın Əhməd Şamluya, S.Novruzovanın Pərvin Etisamiya, N.Əliyevanın Nadir Nadirpura həsr olunmuş namizədlik dissertasiyaları bu işin necə geniş bir miqyasda aparıldığını nümayiş etdirir. Bir sıra araşdırmalarda müəyyən ümumiləşdirmə cəhdləri də müşahidə olunurdu. Məsələn, X.Quliyevanın "1950-ci illər fars poeziyasının bəzi səciyyəvi xüsusiyyətləri" adlı namizədlik işini göstərmək olar. Bu, artıq aparılan tədqiqatları nəzəri müstəviyə keçirmək meyindən xəbər verirdi. Təsəffü deyil ki, sonralar f.ü.f.d. Ə.Hacızadə İran romanının, f.ü.f.d. N.Əlizadə isə İran hekayəsinin tipologiyasına dair tədqiqatlar aparmışlar.

Müasir fars ədəbiyyatının nəzəri problemlərinin öyrənilməsi sahəsində iranşünaslığımızın ən ciddi uğuru, şübhəsiz, B.Hüseynovun "XX əsr fars şeirində ənənə və novatorluq" adlı doktorluq dissertasiyasıdır. 1975-ci ildə "Elm" nəşriyyatı tərəfindən monoqrafiya şəklində nəşr edilən bu sanballı tədqiqata İranda "şer-e nou" ("yeni şer") adlanan ədəbi hərəkatın forma və məzmun baxımından fars poeziyasına gətirdiyi yeniliklər ətrafı surətdə araşdırılmışdır.

Klassik farsdilli ədəbiyyatın tədqiqi sahəsində f.ü.e.d., professor, əməkdar elm xadimi R.Əliyevin fəaliyyəti öz miqyasına görə heyratamizdir. Sədinin "Bustan" və "Gülüstan"ının, Firdovsinin "Şahnamə"sinin, Nizaminin "Sirlər xəzinəsi"nin elmi-tənqidi mətnlərinin, eləcə də Ömər Xəyyamın rübailərinin, Nəsimi və Nəiminin fars divanının akademik nəşrlərinin müəllifi olan görkəmli alim, eyni zamanda farsdilli ədəbiyyatın çoxsaylı nümunələrini tərcümə etmiş, onların xüsusən rusdilli oxucular arasında tanınmasında əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir.



Elmi yaradıcılığının son dövürdə asasen nizamisünas kimi faaliyyət göstərən R.Əliyevin ən mühüm işlərindən biri də Nizamının müasiri olan Əbübrək ibn Xosrov əl-Ustadın "Munisnams" adlı iri həcmli əsərini fars dilindən rus dilinə çevirərək nəşr etdirmişdir.

Orta əsrlər farsdillli ədəbiyyata dair tədqiqatlar sırasında A.Quliyevin "Əbdürrəhman Cəminin həyat və yaradıcılığı", "Əbdürrəhman Cəminin "Yusif və Züleyxa poeması" adlı monoqrafiyalarını qeyd etmək lazımdır.

A.Quliyev (Sarovlu) həmçinin klassik farsdillli şeirin bir çox nümunələrinin (məsələn, Əmir Xosrov Dəhləvinin "Şirin və Xosrov" poemasının) Azərbaycan dilinə poetik tərcüməsini müəllifdir.

M.Məhəmmədi "Saib Təbrizinin lirikası və farsdillli poeziyada hind üslubu problemi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, "Sədi və Hafiz" adlı kitab yazmış, eyni zamanda bir sıra farsdillli əbədiləri ("Qızılbaşlar tarixi" adlı anonim mənbəni, Yusif Qarabağinin "Yeddi bağ" əsərini, İmam Qəzzalının "Kimyayi-səadət" əsərindən müəyyən parçaları və s.) Azərbaycan dilinə çevirərək nəşr etdirmişdir.

Şöbədə aparılan elmi işin mühüm bir istiqamətini İrən dilçiliyinə aid araşdırmalar təşkil edir. Bu sahədə C.Sadiqovanın, T.Ələsgərovanın, M.Hacıyevin, son illərdə f.ü.f.d. Ş.Əlibəylinin və f.ü.f.d. V.Məmmədovun, f.ü.f.d. G.Verdievanın, f.ü.f.d. A.Həsənovanın faaliyyəti qeyd etmək lazımdır.

Son dövrdə şöbənin faaliyyətində məhsuldarlığın artması hiss olunmaqdadır. *Bunu son 10 ildə şöbədə 40-a yaxın kitabın nəşr olunması, bir neçə əsərin çapa təqdim edilməsi və daha bir neçə əsərin çapa hazırlanması da təsdiqləyir.* Qeyd edilən dövrdə nəşr edilmiş kitablar arasında f.ü.f.d. M.Məhəmmədin "Rza Borahani: şeirlər, müsahibələr, araşdırma" (2009), "Güney Azərbaycan məsələləri" (2012) kitablarını, P.Kərimovla birgə nəşrə hazırladığı Məczub Təbrizi "Divan"ını (2013), "Şəms və Mövlana" əsərini həm Bakıda latın əlifbası (2010), həm də Təbrizdə əski əlifba ilə (2013) çap etdirməsini, müxtəlif illərdə fars, türk və rus dillərindən etdiyi tərcümələrinin yer aldığı "Tərcümə çələngi"ni (2012), həmçinin Söhrəb Sepehrinin tərcümələrinin yer aldığı və tərcüməçinin ön sözü ilə təqdim edilən "Suyun ayaq səsi" kitabını (2010); f.ü.f.d. Ş.Əlibəylinin "Füzulinin farsca divanı: linqvo-poetik özlüklər" monoqrafiyasını (2008) və "Farsca-rusca-azərbaycanca müxtəsər lüğət"ini (2012); f.ü.f.d. Z.Rəhimovanın kürd dilindən tərcüməsində təqdim olunan "Şirin və Farhad"ı (2012); Xalq şairi Söhrəb Tahirin əsərlərinin 16-cı cildinə daxil etdiyi "İrən nəsrində şahlıq üslu-idarəsinə qarşı mübarizə motivləri" adlı tədqiqat işini (2010); f.ü.f.d. V.Məmmədovun "Fars dili qram-

matikası terminləri" (2010) və "Şərqsünashq İnstitutunda fars dilçiliyi" (2013) kitablarını; f.ü.f.d. A.Həsənovanın fars dilindən tərcümə etdiyi Məhəmməd Sadiq Naibinin "Fars dilində min türk sözü" (2014) kitabını xüsusi qeyd etmək olar.

Son dövrdə şöbə əməkdaşlarından Ş.Əlibəyli "Füzulinin farsca divanı: linqvo-poetik özlüklər" mövzusunda elmlər doktorluğu, G.Verdieva "Fars dilinin söz yaradıcılığında ərəb məsələlərinin rolu" mövzusunda fəlsəfə doktorluğu dissertasiyasını müdafiə ediblər. Şöbənin



həmçinin bir neçə yerli və xarici dissertantı da son illərdə dissertasiyasını müdafiə edərək, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə alıb.

Hal-hazırda İrən filologiyası şöbəsində farsdillli ədəbiyyatın, fars dilinin tədqiqi üzrə işlər çəşidli istiqamətlərdə davam etdirilir. F.ü.f.d. M.Məhəmmədi "İrən elmi-ictimai fikrində Nizami Gəncəvinin milli mənsubiyyəti məsələsi", f.ü.f.d. Z.Rəhimova "Klassik şeir onənsi kontekstində Məsturanın mədəyi tarixləri", f.ü.f.d. Səadət Şixiyeva "XV əsr farsca hürufi məsnəviləri", f.ü.f.d. V.Məmmədov "Azərbaycan şərqsünashqı: tarixi və inkişaf istiqamətləri", f.ü.f.d. G.Verdieva "Müasir İranda termin yaradıcılığı prosesi", f.ü.f.d. A.Həsənova "Müasir İrən türk mənşəli toponimləri", Ş.Əhmədov "Cemelli Kərərinin "Səfərnəma" əsərini tərcüməsi", A.Rüstəmov "Məhəmməd Dəstpeşin "Gəl, eşit neydan" adlı şeir məcmuəsindən Azərbaycanca şeirlərinin transkripsiyası", S.Tahir "Foruq Fərruxzad lirikasının xüsusiyyətləri" mövzularını üzrə işlərini davam etdirirlər.

Şöbə əməkdaşları xarici beynəlxalq konfranslarda fəal iştirakları ilə də seçilir. Bu sıradan f.ü.f.d. Ş.Əlibəylinin Asiya və Afrika ölkələrinin mənsəbişünashqı və tarixşünashqı mövzusunda XXVI beynəlxalq konfransda "Türk-fars-rus mənzum lüğəti – "Təcrüdi-l-lüğət",



(Sankt-Peterburq, 2011), "İran və Qafqaz (tarixi və mədəni əlaqələr)" adlı beynəlxalq konfransda "Türkco-farsca mənzum lügətlərinin tərtib prinsipləri" (Tbilisi, 2010), "Nizami və Nəvai: tarixi və mədəni əlaqələr" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda "Nəvai və Füzulinin fars divanlarında xüsusi isimlərin struktur-funksional emiyiyyəti" (Səmərqənd, 2010); f.ü.f.d. S.Şixiyevanın Türk Tarix Qurumunun XVI Türk Tarix Konqresində "Hurufi Ayaklamaları", (Ankara, 2010), VIII. Millətlərərsası Türkoelji Konqresdə "Azərbaycan Türkcəsində Çağatayca Leksik Unsurların İntikalində Divan Şiirinin Rolu" (İstanbul, 2013), "Nizami və Nəvai: tarixi və mədəni əlaqələr" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda "Azərbaycanlı-uzbək dilindəki literaturnıye svyazi v XV-XVI vv." (Səmərqənd, 2010); f.ü.f.d. N.Əlizadənin "İran və Qafqaz: mədəni və tarixi əlaqələr" mövzusunda beynəlxalq konfransda "Azərbaycan-İran ədəbi əlaqələri poetik tərcümələrdə" (Tbilisi, 2010), Kazan Federal Universitetinin II forumunda "Bədii tərcümənin milli ədəbiyyatda yeri", (Kazan, 2010), Ş.Əhmədovun "İran və Qafqaz: mədəni və tarixi əlaqələr" mövzusunda beynəlxalq konfransda "MİRZA Müslim Qüdsinin "Divanı" barədə" (Tbilisi, 2010) mövzusunda məruzələrinə xüsusi qeyd etmək olar.

Bütün bunlardan başqa, İnstitutda nəşr olunan iki elmi məcmuə – "Elmi araşdırmalar" (f.ü.f.d. S.Şixiyeva) və "Azərbaycan şərqşünaslığı" (f.ü.f.d. V.Məmmədov) – şöbə əməkdaşları tərəfindən hazırlanır. Həmçinin f.ü.f.d. V.Məmmədov ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məsul əməkdaş kimi institutun fəaliyyətinin təbliği ilə məşğul olur.

## TÜRK FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ

1966-cı ildən başlayaraq Azərbaycan MEA Şərqşünaslıq İnstitutunda "Şərq xalqları ədəbiyyatı" şöbəsi tərkibində ayrıca qrup, sonra isə müstəqil fəaliyyət göstərən "Türk filologiyası" şöbəsi türkologiya elminin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Şöbənin ilk müdiri Azərbaycan EA-nın akademiki, Azərbaycan və Özbəkistan Respublikalarının əməkdar elm xadimi, Türk Dil Qurumunun, İraq EA, İslam sivilizasiyasını öyrənmək lordanıya Kral cəmiyyətinin fəxri üzvü H.Araslı olmuşdur.

Hələ yetmişinci illərdə akademik H.Araslının türk şairləri Gülşəhri və Tofiq Fikrat yaradıcılığı haqqında "Tofiq Fikrat və Azərbaycan ədəbiyyatı", "Nizami Gəncəvinin ilk mütərcimi", "Gülşəhri və Gəncəli Nizami", "Tofiq Fikratın Azərbaycana təsiri" adlı maraqlı elmi məqalələri çap olunmuşdur.

Ümumtürk mədəniyyətinin inkişafında müstəsna əhəmiyyəti olan qədim yazılı abidələr və türkdillli şairlərin yaradıcılıqlarının tədqiqinə xüsusi diqqət yetirən akad. H.Araslı bu sahədə geniş araşdırmalar aparmışdı. Alim Nizami, Nəsimi, Xətayi, Füzuli, Nəvai və b. şairlərin ədəbi irsini həm yeni qaynaqlara əsaslanaraq əlavə izahlarla tərtib edib oxuculara çatdırmış, həm də bu sənətkarların yaradıcılıqlarını tədqiq yolu ilə Şərq sənətinə təsirini aydınlaşdıraraq onların Şərq ədəbiyyatı, o sıradan türk xalqları ədəbiyyatlarındakı əvəziz yerini müəyyənləşdirmək baxımından əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Bu baxımdan Nizami, Nəsimi, Nəvai, Füzuli kimi dünya şöhrətli şairlərin yubileyləri münasibətlə keçirilən elmi





sessiyalarda akad. H.Araslının rəhbərliyi ilə şöbənin fəal iştirakını xüsusi qeyd etmək lazım gəlir. Akad. H.Araslının bu istiqamətdə apardığı tədqiqatların nəticəsi olaraq çap olunan "Şairin həyatı", "İmadəddin Nəsimi", "Xaqani Şirvani" kimi əsərləri və otuzə yaxın məqaləsi elm aləmi üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bunlardan başqa alim "Türk filologiyası" şöbəsinə rəhbərlik etdiyi dövrdə "Kitabi-Dədə Qorqud", "M.P.Vaqifin əsərləri", "Əlişir Nəvai", "Xətai, əsərləri", "Azərbaycan dastanları" və s. əsərlərin tərtibçisi olmuşdur.

Akad. H.Araslı ədəbiyyatımızın qədimliyini danan, şairlərimizin yaradıcılığını təhrif edən qərəzli mülahizələrə "Füzulə Məhsuriyə açıq məktub", "Orxan Şəiqa açıq məktub" kimi yazıları ilə vaxtında və kasırlı cavab vermişdir. O, "Füzulə arəb ədəbiyyatında", "Ədəbiyyat tarixində haqqında yeni əsər", "Yaxın-uzaq Türkiyə" adlı mülahizə və rəylərinə də müəllifdir.

Azərbaycan-türk ədəbiyyatının dünya miqyasında öyrənilməsi problemi həmişə şöbənin müdiri akad. H.Araslının diqqət mərkəzində olmuşdur. Alimin bilavasitə rəhbərliyi və elmi məsləhəti ilə türk ədəbiyyatının müxtəlif işlənməmiş problemləri haqqında maraqlı araşdırmalar aparılmışdır. Əruzşünas alim Ə.Cəfər dissertasiya müdafiə edərək filologiya elmləri doktoru olmuşdur.

F.ü.e.d. Ə.Cəfərin "Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzü (ərəb, fars, tacik, türk və özbək əruzları ilə müqayisədə)" adlı doktorluq dissertasiyası Şərq ədəbiyyatının nəzəri məsələlərinin tədqiqinə həsr olunmuş fundamental bir əsər idi. Əruz vəznini bütün mürəkkəbliyinə və incəliklərinə qədər araşdıran bu dissertasiya kitab halında çap olunmuşdur.

Akad. H.Araslının müdir olduğu dövrdə şöbənin doqquz əməkdaşı namizədlik dissertasiyaları müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi elmi adını almışlar ki, bunlardan altı nəfərinin (A.Abiyevin, X.Quliyeva-Qafqazlının, S.Qasımlının və b.) elmi rəhbəri bilavasitə H.Araslı özü olmuşdur.

Ümumiyyətlə, şöbədə aparılan tədqiqatlarda türk ədəbiyyatı tarixinin bir çox dövrləri və sahələrinə aid araşdırmalar aparılmış, görülməmiş işlərin ədəbi, elmi təhlili verilmişdir. Ədəbi və nəzəri tədqiqatın müxtəlif formalarından istifadə edərək aparılan araşdırmalarda Türkiyənin folkloru, klassik ədəbiyyatı və əsasən XIX-XX əsr mütərəqqi ideyali şairlərinin, yazıçıların həyatı, yaradıcılığı, sənətkarlıq xüsusiyyətləri, ədəbi aləmdə gedən inkişaf prosesləri, ədəbi-tənqidi jurnalları ədəbiyyatın tərəqqisinə göstərdiyi təsir, ədəbiyyatlarımız arasındakı əlaqələrin öyrənilməsi və s. şöbə əməkdaşlarının əsas tədqiqat obyekti olmuşdur. Namizədlik

dissertasiyalarının mövzularının çoxunun XIX əsrdən sonrakı dövrü əhatə etməsi, bu əsrdən başlayaraq türk ədəbiyyatında, xüsusilə türk nəsrində baş verən yenilikləri, ictimai-siyasi, ədəbi prosesdəki inkişafı tədqiq etmək, aydınlaşdırmaq zərurətindən irəli gəlirdi.

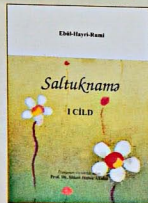
Şöbədə aparılan tədqiqat işləri Türkiyənin özündə də böyük maraq doğuran, nəzəri cəhətdən araşdırmaya ehtiyacı olan mövzulara həsr olunmuşdur. Ə.Əhmədovun Rəşad Nuri Güntəkinin romanlarının təhlili, G.Quliyevanın II Dünya müharibəsindən sonra türk nəsrində kəndli məsələsinə, V.Nasıboğlunun Orxan Xəncərlioğlunun yaradıcılığına, A.Abiyevin Ömər Seyfəddinin həyat və yaradıcılığına, A.Qurbanovun Əbdülhəq Həmidin dramaturgiyasına, M.Gülməliyev "Sərvəti-fünun" jurnalına, X.Quliyeva-Qafqazlının Məracəoğlunun yaradıcılığına, Məhəmməd Hətamının səhri türk nağıllarına, B.Osmanovun Məlik Cəvəd Anday yaradıcılığına, S.Qasımlının Haldun Tanerinin bədii nəsrinə, Ə.Nəhmədovun türk xalq teatrının tədqiqinə, Z.Həsimovun heca vəznində yazıb-yaradan şairlərin yaradıcılığına həsr etdikləri namizədlik dissertasiya işləri istər Azərbaycanda, istərsə də Türkiyədə öz aktuallığı ilə seçilən mövzularda yazılmışdır.

Hal-hazırda şöbədə f.ü.f.d. X.Quliyeva-Qafqazlının rəhbərliyi ilə türk ədəbiyyatı və dili sahəsində tədqiqatlar davam etməkdədir.

F.ü.e.d. A.Abiyev şöbədə çalışdığı illərdə Türkiyə ədəbiyyatının müxtəlif problemləri və Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri məsələləri ilə mütəmadi məşğul olmuşdur. Ən çox "Türkiyə teatr və dramaturgiyası tarixi məsələləri", "Milli hekayə və novellaların banisi Ömər Seyfəddinin həyat yolu və yaradıcılığı", "Türkiyə ədəbiyyatında satirik janrların inkişafı və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə əlaqələri", "İbrahim Şinasiyin yaradıcılıq yolu" və s. mövzularda elmi əsərlər yazan A.Abiyev "Türk ədəbiyyatında satira", "Füzulə və Türkiyə poeziyası", "Şəxs adları sözlüyü (I, II kitab)", "Türk şəxs adları (Türk mənşəli şəxs adları sözlüyü)", "Türkiyə ədəbiyyatı tarixi" (I, II cild) "Ziya Gökalp", "Həsənoğlundan üzü bəri" və "Sərvəti-fünun" kitabların müəllifidir. A.Abiyevin həm də sliddən çox elmi məqaləsi çap olunmuşdur.

Şöbənin böyük elmi işçisi, f.ü.e.d., Şöhrət Ordenli N.Araslı "Arif Ədəbli və onun Fərhadnəma poeması (1979)", "Nizami və Türk ədəbiyyatı (1980)", "Nizaminin poetikası" (2004) kimi elmi əsərlərin müəllifidir. Yətimişdən çox məqalənin müəllifi olan N.Araslı eyni zamanda orta məktəblərin VII, VIII sinifləri üçün ədəbiyyat dərslərinin də müəllifidir.

Hal-hazırda N.Araslı şöbənin plan işinə daxil olan "Türk divan ədəbiyyatında epik şeir" adlı əsər üzərində tədqiqatlarını bitirmək üzrədir.





F.ü.f.d. X.Quliyeva-Qafqazlı türk aşiq ədəbiyyatı üzərində tədqiqat aparır. Türk aşiq ədəbiyyatının "altun dövrü" hesab olunan XVII əsrin görkəmli aşıqlarından Qaracaoğlan yaradıcılığına həsr etdiyi namizədlik dissertasiya işi monoqrafiya halında çapdan çıxmışdır (Bakı, "Qaracaoğlan", 1985). O, 1989-cu ildən sonra Türkiyə, Şimali Kipr və Hindistanda keçirilən konfrans və simpoziumlarda maruzə ilə iştirak etmişdir. Maruzələrin hamısı Türkiyə, Şimali Kiprdə və Hindistanda çap olunmuşdur.

Fəaliyyətə başladığı gündən bu günə qədər Türk aşiq ədəbiyyatı ilə əlaqədar altmışa yaxın elmi məqalənin müəllifi olan X.Quliyeva-Qafqazlının 2009-cı ildə "Kitabi-Dədə Qorqud Türkiyə ədəbiyyatşünaslığında" adlı kitabı

çapdan çıxmışdır. Əsərdə türk ədəbiyyatşünas alimlərinin M.Ergin, N.S.Banarlı, O.Şaiq Gökyay, S.Hisarci və başqalarının "Kitabi-Dədə Qorqud" əsəri üzərində apardığı araşdırmalardan, Türk Folklor Araşdırmaları jurnalında Dədə Qorqudla əlaqədar yazılardan bəhs olunur. O, hal-hazırda "Türk aşiq ədəbiyyatı" adlı doktorluq dissertasiyasını bitirmək üzərdir.

X.Qafqazlı türk aşiq ədəbiyyatı üzərində apardığı tədqiqatlara görə 2009-cu ildə Türkiyənin "Xalq kulturu araşdırmaları"qurumu tərəfindən "Türk xalq kulturlarına xidmət" mükafatı ilə təltif olunmuşdur. Eyni zamanda o, 2008-ci ildə Şərqsünaslıq İnstitutunun yarannmasının 50 illiyi münasibəti ilə AMEA Rəyasət heyəti tərəfindən fəxri fərmanla təltif olunmuşdur.

Müasir türk ədəbiyyatına, ədəbi əlaqələrə həsr olunmuş bir çox məqalənin müəllifi olan Q.İsmayilovun tərtib etdiyi "Güncəyi içənlərin türküsü" kitabına Nazim Hikmətin şeirləri, məqalələri, Azərbaycanda onun haqqında yazılan şeirlər, poemalar, məqalələr toplanmışdır.

Şöbədə aparılan elmi tədqiqatlar arasında ədəbi əlaqələrə bağlı mövzular da mühüm yer tutur. Məhz bu mövzuda B.Osmanova ilə S.Qasımlının birgə hazırladıkları "XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycan mətbuatında Türk ədəbiyyatının tədqiqinə aid materiallar" adlı kitab nəşr olunmuşdur. Şöbə əməkdaşlarından B.Osmanova, S.Qasımlı və E.Xəlilova 1998-2004-cü illər ərzində Əbül-Xeyr Ruminin XV əsrdə yazdığı alınmış "Saltuknəmə" dastanının tərcüməsi üzərində işləmişlər. Üç cilddən ibarət dastan 2007-2008 illərdə çap olunmuşdur.

B.Osmanova S.Qasımlı ilə birlikdə "1920-ci illər Azərbaycan mətbuatında Türkiyə ədəbiyyatının tədqiqinə dair materiallar" kitabını nəşr etmişdir. Onun "Maarif və Mədəniyyət" jurnalında elmi araşdırmalar" adlı kitabı da işiq üzü görmüşdür. B.Osmanovanın "Çar Rusiyasının Türkiyədəki oyunları" (erməni məsələsi) adlı tərcümə edip çapa hazırlamışdır. İyirmi məqaləsi elmi jurnallarda çap olunmuş, üç beynəlxalq konfransda maruzə ilə çıxış etmişdir. Hal-hazırda həmmüəlliflərlərlə (X.Q. Qafqazlı, E.Xəlilova, S.Qasımlı və

S.Gündoğdu ilə birlikdə) İ.Hikmətin "Türk ədəbiyyatı tarixi" adlı dörd cildlik kitabının transliterasiya və tərcüməsi üzərində çalışır. Artıq birinci cild çapa hazırdır.

Şöbənin əməkdaşı E.Xəlilovanın da on iki məqaləsi elmi jurnallarda çap olunmuş, üç beynəlxalq konfransda maruzə ilə çıxış etmişdir. Hal-hazırda "Türkiyədə erməni məzəlini" adlı kitabı tərcümə edərək çapa hazırlamışdır.

Müxtəlif mövzular üzərində elmi tədqiqatlar aparılan şöbədə hazırda B.Osmanova və E.Xəlilova "1900-1920-ci illərdə Azərbaycan dövrü mətbuatında türkölogiya problemləri" mövzusu üzərində işləyirlər.

"Halidun Tanerin bədii nəsr"i monoqrafiyasının, Türk ədəbiyyatına aid iyirmi beş məqalənin müəllifi olan S.Qasımlı Türkiyə və Azərbaycanda keçirilən dokkuz beynəlxalq konfranslarda iştirak etmişdir. Hal-hazırda o, Ə.Cəfəroğlunun redaktorluğu ilə 1942-43-cü illərdə Türkiyədə nəşr etdiriyi "Türk amacı" məcmuəsini tərcümə edərək çapa hazırlayır. İ.Bozdağın "Latifa xanım Ataturkün həyat yoldaşı" və H.Tanerin "Hekayələr" kitabını Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş və nəşr etmişdir.

Şöbənin əməkdaşı R.Quliyev "Nazim Hikmət poeziyasında Şərq" monoqrafiyası da çapdan çıxmışdır. O, "XX yüzilliyin ikinci yarısında Türkiyə ədəbiyyatında tarixi roman janrı", "Rəşad Nuri Güntəkinin dram yaradıcılığı", "R.N.Güntəkinin bədii nəsrində Türkiyə Respublikasının ictimai-siyasi durumunun əksi", "Türk milli azadlıq hərəkatının bədii nəsrində əksi" (X.Ədib və Y.Qədrinin əsərləri əsasında) mövzularında tədqiqat işləri aparmışdır. Hazırda A.H.Tanpınarın bədii və elmi yaradıcılığını tədqiq edir. R.Quliyevin tərtib etdiyi "Zəngəzur folkloru antologiyası" da nəşr olunmuşdur. Onun iyirmiye yaxın elmi məqaləsi dərc olunmuşdur. Tədqiqatçı "Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri N.Göncəvinin 870 illik yubileyi"nin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 23 dekabr 2011-ci il tarixli sərəncamı ilə əlaqədar "Azərbaycan Nizami poeziyasında" adlı tərcümə kitabının tərtibini tamamlamışdır. R.Quliyev, eyni zamanda "Türkiyə yazıqları və Azərbaycan" adlı məqalələr toplusu üzərində iş aparır.



Orta əsr türk mədəniyyət tarixi, bəktəşilik mövzuları üzərində tədqiqat aparan f.ü.f.d. C.C.Beydilli "Orta əsr türk mədəniyyət tarixində bəktəşiliyin və bəktəşi ədəbiyyatının yeri" adlı monoqrafiyanı yazıb bitirmişdir.

Türk filologiyası şöbasında gənc alimlər də səmərəli elmi fəaliyyət göstərirlər. Onlardan T.Həşimovanın "Poeziya körpüsü" kitabı çapdan çıxmışdır O, "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının Mərkəzi Asiya xalqları poeziyasına təsiri" adlı dissertasiya işini müdafiə edib filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi adını almışdır.

"Müasir Kipr türk poeziyasının formalaşmasında Osman Türkünün rolu" adlı dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edən, şöbənin ümidverici gənclərindən olan E.Məmmədova 2002-ci ildən sonra Türkiyə, Şimali Kipr, İran, Moldaviya Respublikalarında keçirilən 20-dən çox elmi konfrans və simpoziumlarda məruzə ilə çıxış etmişdir. Xarici mətbuatda da onun xeyli məqaləsi çapdan çıxmış, türkdən Azərbaycan dilinə beş tərcümə əsəri nəşr olunmuşdur. Hal-hazırda "1970-ci illər Türkiyə poeziyası" mövzusu üzərində elmi tədqiqat işi aparır.

Şöbənin əməkdaşı S.Gündoğdu "Mehmet Akif Ərsöy yaradıcılığında sosial problemlərin bədii təəcəssümü" adlı dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edib və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsinə almışdır. S.Gündoğdu 2003-cü ildən bu günə qədər Türkiyə, Misir, Bosniya və Herseqovina, Tatarstan və Azərbaycanda keçirilən iyirmidən çox beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda elmi məruzələrlə çıxış etmiş, Türkiyə Yazarlar Birliyi M.A.Ərsöy fikri və sənət vəqfinin keçirdiyi beynəlxalq konfranslarda həm təşkilat komitəsində, həm də elmi heyətdə iştirakına görə fəxrli fərmanlar almışdır. Bakıda "Yunus Əmrə türk mədəniyyət mərkəzi"nin qurmuşdur. 2012-ci ildə "Mehmet Akif Ərsöy yaradıcılığında sosial problemlərin bədii təəcəssümü" adlı monoqrafiyası nəşr olunmuşdur.



"Yücelikte tenhəlik", "Soru işareti" və "Vatan, millet, ana dili" adlı B.Vahabzadənin şeir və məqalələrindən ibarət kitablarını türkcəyə çevirmiş və Türkiyədə nəşr olunmuşdur. B.Yazganın "Yağmur Quşları" kitabını Azərbaycan dilinə çevirmiş və Bakıda nəşr olunmuşdur. S.Gündoğdunun Azərbaycan və Türkiyədə iyirmidən çox məqaləsi elmi jurnallarda çap olunmuşdur. Hazırda o, "XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə ədəbi cərəyanların inkişafında mətbuatın rolu (İkdam, Tanin, Sebülür-raqəd, Türk Yurdu qəzet və jurnalları əsasında)" mövzusunda doktorluq dissertasiyası üzərində çalışır.

Şöbə əməkdaşlarından K.Ələkbərova isə "XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi dilində Osmanlı türkcəsi elementləri" mövzusu üzərində elmi tədqiqat işini bitirərək müdafiə etmiş və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru adını almışdır. Bununla yanaşı Türkiyə, Qazaxstan, Azərbaycanda keçirilən iyirmidən çox beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda elmi məruzələrlə çıxış etmişdir. Otuzdan çox elmi məqaləsi çapdan çıxmışdır. Bundan başqa onun Azərbaycan dilindən Türkiyə türkcəsinə çevirdiyi iki kitabı da var: Əlisahib Əroğlun "Sümüklük dövrü (Qarabağ hekayələri)" və M.Əzərov "İlləm Əliyəv: "Azərbaycanıma inanıram". Hal-hazırda "Müstəqillikdən sonra Azərbaycan və Türk ədəbi dillərinin tədqiqi məsələsi" adlı doktorluq işi üzərində tədqiqat aparır.

Türk ədəbiyyatının müxtəlif problemlərinə dair tədqiqat aparan şöbə əməkdaşları "Türk filologiyası məsələləri", "Elmi araşdırmalar" və "Şərqi filologiyası məsələləri" toplusunda da maraqlı elmi məqalələr çap etdirirlər. Şöbə əməkdaşlarının 2003-dən bu günə qədər Azərbaycan və Türkiyənin elmi jurnallarında iki yüzdən çox məqaləsi nəşr olunmuşdur. Eləcə də şərqşünaslıq elmi, o cümlədən türkologiya ilə əlaqədar Türkiyə, Misir, Hindistan, Bosniya və Herseqovina, Şimali Kipr, Tatarstan, Qazaxstan və Azərbaycanda keçirilən elmi konfrans və simpoziumlarda fəal iştirak edirlər. Son on ildə şöbə əməkdaşları yetmişə yaxın beynəlxalq simpozium və konfranslarda Azərbaycan şərqşünaslıq elmini tanıtmışlar.

Ümumiyyətlə, "Türk filologiyası şöbəsi" fəaliyyətdə başladığı dövrdən etibarən burada çalışan əməkdaşlar türk ədəbiyyatının aktual problemlərinə həsr olunmuş otuzdan çox kitab, yüzlərlə elmi məqalə, bir o qədər də publisistik yazılar və tərcümə əsərləri çap etdirmişlər.



## ƏRƏB FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ

“Ərəb filologiyası” şöbəsi 1976-cı ildə yaradılmışdır və ona həmin dövrdən 1992-ci ilə qədər, o dövrdə istər respublika, istərsə də ümumittifaq səviyyəsində özünün elmi biliyi və təşkilatçılıq fəaliyyəti ilə yaxşı tanınan f.ü.e.d., prof. A.İmanquliyevə rəhbərlik etmişdir. Məhz bu dövrdə “Ərəb filologiyası” şöbəsi elmi fəallıq baxımından yüksəliş əldə etmişdir. Görkəmli alimin rəhbərliyi ilə bir sıra namizədlik dissertasiyaları müdafiə olunmuş, ərəb ədəbiyyatının müxtəlif sahələrinə əhatə edən kitab və monoqrafiyalar həm Azərbaycan, həm də rus dilində çap olunmuşdur. Ərəb filologiyasının aktual məsələlərinə həsr olunmuş müxtəlif elmi konfrans və seminarların keçirilmə faktı da “Ərəb filologiyası” şöbəsinin rəhbəri A.İmanquliyevanın adı ilə bağlıdır. Ərəb ədəbiyyatının global problemlərinin tədqiqi ilə məşğul olan alimlərə başçılıq edən Aida xanım ərəb məhəcar ədəbiyyatının tədqiqi sahəsində bir neçə fundamental əsərin müəllifi kimi çıxış edərək Azərbaycan şərqşünaslıq elminin inkişafına öz töhfəsini vermişdir. Alimin “Qələmlər birliyi” və Mixail Nuaymo” adlı əsəri ərəb məhəcar ədəbiyyatının meydana gəlməsindən, xüsusilə XX əsrin 20-ci illərində Nyu-York şəhərində yaşayan mühəcar ərəb yazıçıları tərəfindən yaradılan “Qələmlər birliyi” adlı ədəbi birliyin yaranma və inkişaf tarixindən bəhs edir. Əsərin böyük hissəsi “Qələmlər birliyinin” əsasını qoyanlardan birinə – Livan yazıçısı Mixail Nuaymönin



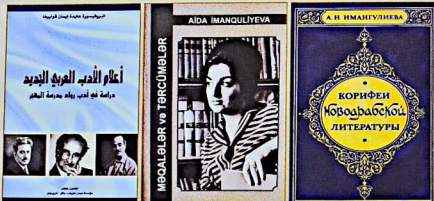
yaradıcılığının tədqiqinə həsr olunmuşdur. A.İmanquliyevanın “Cubran Xəlil Cubran” adlanan ikinci əsərində ərəb məhəcar ədəbiyyatının digər görkəmli nümayəndəsinin yaradıcılığından bəhs olunur. Bu tədqiqat əsərində Cubran Xəlil Cubranın əsərlərində romantik slubun inkişaf xətti izlənilir. Görkəmli alimin sonuncu əsəri “Yeni ərəb ədəbiyyatının korifeyləri” ərəb ədəbiyyatının tədqiqi sahəsində əsl töhfədir. Bu fundamental əsər yeni ərəb ədəbiyyatının digər xalqların ədəbiyyatlarında baş verən proseslərə əlaqələrinə həsr olunmuş xüsusi tədqiqatdır. “Suriya-amerikan məktəbinin” üç görkəmli nümayəndəsinin – C.X.Cubran, Əmin ər-Reyhani və Mixail Nuaymönin yaradıcıqlarının nümunəsində Qərb romantizminin və rus tonqidi realizminin ərəb ədəbiyyatına təsir xarakteri və əhəmiyyəti araşdırılır. Beləliklə, uzun illər ərzində “Ərəb filologiyası” şöbəsinə rəhbərlik etmiş f.ü.e.d., prof. A.İmanquliyevanın yüksək elmi və təşkilatçılıq qabiliyyəti şöbənin bir sıra uğurlarına rovac vermiş və “Ərəb filologiyası” şöbəsi Azərbaycan şərqşünaslığının inkişafında böyük rol oynamışdır.

Hazırda şöbədə ərəb dilçiliyi və ədəbiyyatı ilə bağlı araşdırmalar davam etdirilir. Bununla belə, yarandığı gündən indiyə qədər burada ərəb dili və ədəbiyyatının tədqiqi ilə yanaşı, ərəb-Azərbaycan ədəbi əlaqələri də kifayət qədər tədqiqatə cəlb olunmuşdur.

Məsələn, ötən əsrin 80-90-cı illərində şöbənin əməkdaşları orta əsrlərdə ərəb dilçiliyi sahəsində əsərlər yazmış Azərbaycan alimlərinin əsərlərini tapıb üzə çıxarmış və bu əsərləri tədqiq edərək Azərbaycan dilçilərinin ərəb elminə verdikləri töhfələrin məzginə açmışlar. Bu tədqiqatlar sırasında f.ü.f.d. L.Orucovanın “Əz-Zəncaninin “Mabadiu fitasrif” əsəri, “XVIII əsr Azərbaycan alimi İbrahim əl-Əraşinin linqvistik yaradıcılığı”, f.ü.f.d. Ç.Mirzəzadənin “Azərbaycan alimi Hübeyş Tiflisinin “Qanuni-l-ədəb” lüğəti”, “İbn Fəriştə və onun qafiyəli glossarisi”, f.ü.f.d. Z.Rüstəmovanın “Əbu Həyyan əl-Əndəlusi. “Əd-durra əl-mudriyyə fi-l-luğa at-türkiyyə” əsərlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Son illər ərzində şöbənin ərəb dilçiliyi sahəsində çalışan əməkdaşları lüğətlərin tərtibi sahəsində uzun illərdən etibarən mövcud olan ənənəni davam etdirərək, nəinki orta əsrlərin leksikoqrafik əsərlərinin tədqiqi ilə məşğul olmuş, hətta ictimai həyatın müxtəlif sahələrinə aid xüsusi lüğətlərin tərtibinə başlamışlar. F.ü.f.d. L.Orucovanın hazırladığı “Ərəb dilçilik terminləri lüğəti” nəşr olunmuş və ərəbşünas alimləri və tələbələr arasında çox böyük maraqla qəbul olunmuşdur. 2008-ci ildə f.ü.f.d. L.Orucova və f.ü.f.d. Z.Rüstəmovaya tərəfindən dörddillli (Azərbaycan, rus, ərəb və latın) “Tibb terminləri lüğəti” işıq üzü görmüş və oxucular tərəfindən böyük rəğbətə qəbul olunmuşdur.

Hal-hazırda ərəb dilçiliyi üzrə bir neçə global problem araşdırılır və onun nəticəsində bir sıra maraqlı əsərlər təqdim olunmuşdur. Bunlardan f.ü.f.d. L.M.Orucovanın “Ərəb dilinin grammatikasında nəhvün səciyyəvi xüsusiyyəti”, f.ü.f.d. Z.Q.Rüstəmovaya “İraq-Türkmən dialektinin tədqiq tarixi və onun dil xüsusiyyətləri” əsərlərini qeyd etmək olar. Hər iki əsərlə Şərqşünaslıq İnstitutunun arxivində tanış olmaq mümkündür.



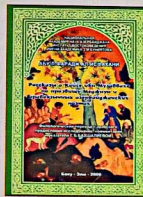
Şöbənin ədəbiyyatşünas alimləri isə bir tərəfdən Misir, Suriya, İraq, Livan və məhçər ərəb ədəbiyyatının, bu ədəbiyyatlarda çərayən edən ədəbi proses və çərayənlərin, dünya miqyaslı ərəb bədii söz ustalarının yaradıcılığının tədqiqi, digər tərəfdən isə Azərbaycan-ərəb ədəbi əlaqələrinin araşdırılması ilə məşğuldurlar. Məsələn, təkcə son bir neçə il ərzində yuxarıda sadalanan problemlərlə bağlı çap olunmuş əsərlərin adları bu rəngarəngliyin mənzərəsini aydın əks etdirir: "Qələmlər birliyi" və Mixail Nuayma", "Yeni ərəb ədəbiyyatının korifeyləri" (A.İmanquliyeva) "Əbül-Fərcə əl-İsfahaninin "Nəğmələr kitabı" və klassik Azərbaycan ədəbiyyatı" (G.Baxşəliyeva) "İraqda neoklassik poeziya" (V.Cəfər), "Azərbaycan-ərəb ədəbi əlaqələri" (F.Əliyev). 2004-cü ildə şöbənin gənç ədəbiyyatşünas əməkdaşları – X.Ələkbərova "Nəci b Məhfuzun roman qəhrəmanlarının təkamülü", A.Barxalov isə "İlkin Abbasilər dövründə ərəb filologiyası və digər elmlərin islam sivilizasiyasının təraqqisi kontekstində" mövzusunda namizədlik dissertasiyalarını uğurla müdafiə etmişlər.

Ünvanı sayatda, şöbə əməkdaşları ötən dövr ərzində 30-dan çox monoqrafiya, "Ərəb filologiyası məsələləri" adlı məqalələr məcmuəsinin 3 buraxılışı, ərəb dilçiliyi və ədəbiyyatının bu və ya digər sahələri ilə bağlı 200-dən çox məqalə çap etdirmişlər. "Ərəb filologiyası" şöbəsinin ədəbiyyatşünas əməkdaşlarının nəzəri tədqiqatlarının nəticələri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş şeir və hekayələrdən ibarət toplu və antologiyalar şəklində öz praktik təcrübəsini təpmişlər. Məsələn, Misir, Livan, İraq, Sudan, Mərakeş, Əlcəzir, İordaniya, Fələstin kimi ərəb ölkələrinin yazıçıların hekayələri toplusu "İnsan və quş", "Ağ günləri" sorəğində" adlı İraq ədəbiyyatı antologiyası nəşr olunmuşdur. Bundan əlavə f.ü.e.d., prof. G.Baxşəliyeva ilk dəfə olaraq Əbül-Fərcə əl-İsfahaninin "Nəğmələr kitabı" antologiyasından üzri məhəbbət şairi Qeys ibn Müləvvəhin - Məcnunun həyat və yaradıcılığını əks etdirən iki fəslə və ərəbdillli Azərbaycan şairləri Musa Şəhəvat, İsmayıl ibn Yassar və Əbu-l-Abbas Əl-Əmədan bəhs edən üç fəslə tam şəkildə tərcümə etmişdir. Bu tərcümələr "Əbül-Fərcə əl-

İsfahani "Nəğmələr kitabı" (rus dilində) və "Əbül-Fərcə İsfahani. "Bir Məcnun vardı..." adlı kitablar şəklində nəşr olunmuşdur.

Şöbənin bütün uğurları baş elmi işçilər L.Orucova və Z.Şıxəlibəylinin rus dilində çap etdirdikləri "Azərbaycanda ərəb filologiyasının inkişafı" adlı kitabda öz əksini tapmışdır.

"Ərəb filologiyası" şöbəsinə hazırda f.ü.e.d. V.Cəfərov rəhbərlik edir. O, bir neçə monoqrafiyanın, 70-dən çox müxtəlif səpkili məqalələrin müəllifidir. Görkəmli ərəb yazıçısı Cür-ci Zeydanın "Fərqa qəlini" ("Örüsə Fərqa") romanı (20 ç.v.) onun tərcüməsində 1998-ci ildə "Gənclik" nəşriyyatında çapdan buraxılmışdır. "Ağ günlərin sorəğində" adlı kollektiv tərcümə kitabı da onun yaxından iştirakı ilə nəşr olunmuşdur.



Şöbədə ədəbiyyatşünaslıq (f.ü.f.d. Z.Ə.Şıxəlibəyli "Misir modernist məktəbi", dilçilik (f.ü.f.d. Z.Q.Rüstəmovə "Karkük dialektinin tədqiqi tarixi", "İraq-Türkman dialektinin tədqiq tarixi və onun dil xüsusiyyəti" (2013), f.ü.f.d. L.M.Orucova "Orta əsrlər Azərbaycan alimlərinin əsərlərində ərəb dilində irab problemi", "Ərəb dilinin qrammatikasında Nahvin səciyyəvi xüsusiyyəti" (2013); f.ü.f.d. Ç.H.Mirzəzadə "Nisabüs-subyan" ərəb-türk mənzum lüğətinin leksik və semantik üslubu) (2013)) istiqamətində araşdırmalar aparılmışdır. Ərəb-Azərbaycan ədəbi əlaqələri (İraq tarixçisi M.Ş.Xattabın "Ərəmiyyə islamın fəthindən əvvəl və onun fəthi günlərində" əsərinin Azərbaycan dilinə şərhli tərcüməsi (f.ü.e.d., şöbə müdiri V.A.Cəfərov), B.Levinin "Orta Şərqi və Qərbi" adlı əsri əsərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi, çapa hazırlanması və ön sözün yazılması (f.ü.f.d. A.B.Barxalov), İ.M.Filçinskini "Ərəb ədəbiyyatı tarixi. V-X əsrin əvvəlləri" kitabının Azərbaycan dilinə tərcüməsi (icrası-kollektiv f.ü.f.d. Ə.T.Çasimli, f.ü.f.d. X.E.Ələkbərova, f.ü.f.d. R.A.Cümşüdüllü) sahəsində diqqətəlayiq nəticələr əldə edilmişdir. Bundan başqa, şöbənin gənç əməkdaşları f.ü.f.d. X.E.Ələkbərova "Misirdə müasir qadın yazıçılar", f.ü.f.d. R.A.Cümşüdüllü "Əl-Əşə cahiliyyə və sədrül-islam

dövrünün şairi kimi" kimi ərəb ədəbiyyatının çeşidli dövrlərinin problemlərini araşdırmaqla məşğul olmuşlar.

Ərəb filologiyası şöbəsinin 2008-ci ildəki elmi həyatı da ötən illərdə olduğu kimi, elmi uğurları zəngin olmuşdur. Belə ki, ilin əvvəlində, daha doğrusu, yanvar ayının 13-dən 17-dək şöbənin üç əməkdaşı - f.ü.e.d. V.Cəfərov, f.ü.f.d. L.Orucova və f.ü.f.d. Ə.Qasımlı Liviya Ərəb Respublikasına dəvət olunmuş və orada Liviya inqilabının lideri M.Qəzzafinin "Yaşıl kitabı"nın ("Əl-Kitab əl-Əxbar") müzakirəsi ilə bağlı keçirilən "dəyirmi masa"da iştirak etmişlər. Bu barədə f.ü.e.d. V.Cəfərin "Elm və həyat" jurnalının 1-2-ci nömrəsində "Yaşıl kitab"ın yaşıl işıqları" adlı məqaləsi çap olunmuşdur.

Bundan əlavə, şöbənin iki əməkdaşı – f.ü.e.d. V.Cəfərov və f.ü.f.d. Ç.Mirzəzadə may ayının 1 və 2-də Qafqaz Universitetinin Misir səfirliyi və Misir Mədəniyyət Mərkəzi ilə birlikdə keçirdiyi "Qeyri arəblərə ərəb dilinin tədrisi" adlı beynəlxalq elmi konfransı "Universitetlərin ərəb dili şöbələrində aski Azərbaycan əlifbası tədris olunmalıdır" (f.ü.e.d. V.Cəfərov) və "Tədris prosesində tələbələrə fərdi yanaşma metodu" (f.ü.f.d. Ç.Mirzəzadə) adlı məruzələrlə çıxış etmişlər.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyi ki, f.ü.e.d. V.Cəfərov Şərqsünaslıq İnstitutunun 50 illiyi ilə əlaqədar "Elm və həyat" jurnalının oktyabr nömrəsində "Ərəb filologiyası yubiley ərəfsində" adlı bir məqalə də çap etdirmişdir.

Şöbədə "Ərəbcə-Azərbaycanca lüğət" adlı iri həcmli bir lüğətin tərtibi başa çatmışdır. (Tərtibçilər f.ü.f.d. L.Orucova, f.ü.f.d. Z.Rüstəmov və f.ü.f.d. Ç.Mirzəzadə). Əslində, bu lüğət X.K.Baranovun "Arəbsko-russkiy slovar" lüğətinin tam tərcüməsidir. Şöbə müdiri f.ü.e.d. V.Cəfərov Aida İmanquliyevanın anadan olmasının 70 illiyi ilə bağlı tərtib etdiyi "A.İmanquliyeva. Məqalələr və tərcümələr" adlı kitabını çap etdirmişdir (2010).



Şöbənin əməkdaşlarının 90 %-i filologiya üzrə fəlsəfə doktorlarıdır. Hazırda şöbənin üç aspirantı, beş nəfər (biri Cənubi Azərbaycan vətəndaşı olmaqla) dissertantı da dissertasiya mövzuları üzərində işlərinə davam etdirirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2010-cu ildə şöbənin 15 əməkdaşı Misir Ərəb Respublikasında 12 günlük elmi əzamiyyətdə olmuş və Misir Ərəb Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin MDB ölkələri ilə texniki Əməkdaşlıq Fondu və "Hidayət" Ərəb Mədəniyyəti İnstitutunun Qahirədə təşkil etdiyi təlim kursunda iştirak etmişlər.

Şöbənin əməkdaşı f.ü.f.d. Ə.T.Qasımlı görkəmli Misir alimi-publisist Taha Hüseynə həsr edilmiş maraqlı araşdırma aparmışdır: "Taha Hüseyn və müəlləqlərdə sonatkarlıq xüsusiyyətləri" (İmru-ı-Qeysin yaradıcılığı əsasında) ("Şərqi filologiyası məsələləri" IV b., Bakı, 2009); Şöbənin gənc alimləri filologiya üzrə fəlsəfə doktorları R.A.Cümüşdül, L.M.Bayramova, X.E.Ələkbərova, S.A.Səlimova, F.A.Məcədova ərəb ədəbiyyat sahəsində aid bir neçə aktual mövzulara aid çox maraqlı və dəyərli araşdırmalar aparmışlar: Bunlardan f.ü.f.d. L.M.Bayramova "Min bir gecə" ümumşərqi ədəbiyyatının mədəni-tarixi abidəsi kimi" (2009) və f.ü.f.d. R.A.Cümüşdülnün "Füzulün ərəbcə poetik irsi" adlı monoqrafiyaları çap olunmuş (2012), f.ü.f.d. X.E.Ələkbərovanın "Misir realıqları və bədii ədəbiyyat (XX əsrin sonu – XXI əsrin əvvəllərində)" və f.ü.f.d. S.A.Səlimovanın "Ərəb folkloru və bədii nəsrində ilkin Abbasilər dövrü" adlı monoqrafiyaları isə çapa təqdim olunmuşdur.

Şöbənin elmi işçisi f.ü.f.d. F.A.Məcədova görkəmli şərqsünas alim ərəb məhcər ədəbiyyatının Azərbaycanda ilk tədqiqatçısı prof. Aida xanım İmanquliyevanın araşdırmaları

əsasında ərəb məhcər ədəbiyyatı mövzusunı davam etdirir. O, "Əmin ər-Reyhani yaradıcılığında Ərəb Şərqi" adlı monoqrafiyasını çapa təqdim etmişdir.

Şöbənin elmi işçisi X.Ə.Kərimova "Orta əsrlərdə ərəb ədəbiyyatında "Ədəb" janrını (Əbu Əli əl-Muhəssin ət-Tənuxinin "Nişvar əl-Muhadəra və əxbər əl-Muzakərə" əsərində)" adlı dissertasiyasını müdafiə etmiş və mövzu ilə əlaqədar bir sıra elmi məqalələr çap etdirmişdir.

Şöbənin daha iki əməkdaşı kiçik elmi işçi G.Ş.Həmidliyə dilçilik və kiçik elmi işçi Ə.H.İsmayılova ədəbiyyat istiqamətli tədqiqat mövzularını təyin edilmişdir. G.Həmidli "XI əsr ərəb filologiyasının inkişafında Xətib Təbrizinin rolu və onun "Təhziibul-islahul-mantıq" adlı traktatı mövzusunun, Ə.İsmayılova isə "Cürçi Zeydan İslam mədəniyyəti tədqiqatçısı kimi" adlı mövzunun tədqiqi ilə məşğuldurlar.

Demək lazımdır ki, şöbənin bütün işçiləri öz elmi araşdırmalarının nəticələrini İnstitutumuzda davamlı şəkildə dərc olunan "Elmi Araşdırmalar" və "Şərqi filologiyası məsələləri" topluslarında çap etdirirlər.

Şöbənin əməkdaşları İnstitutun cari işlərində, institut və respublika səviyyəsində keçirilən elmi konfranslarda fəal iştirak edirlər.

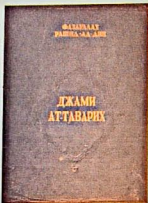
## MƏNBƏŞÜNASLIQ VƏ YAZILI ABİDƏLƏRİN TƏDQIQI VƏ NƏŞRİ ŞÖBƏSİ

Şöbə Şərqi xalqlarının yazılı abidələrinin öyrənilməsi, tərcüməsi və nəşri sahəsində ciddi və məqsədyönlü tədqiqat işlərini həyata keçirir. Şöbədə mənbəşünaslıq sahəsində fundamental işlərin həyata keçirilməsi akademik Ə.Ə.Əlizadənin adı ilə bağlıdır.

1958-ci ildə yaranmış Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqişünaslıq İnstitutunda "Mənbəşünaslıq və mənbələrin nəşri" şöbəsinə akademik Ə.Ə.Əlizadənin uzunmüddətli rəhbərliyi Şərqi ədəbi abidələri, xüsusən farsdilli abidələrin nəşrinə yeni dövr yaratmışdır. Bu dövrdə orta əsrlər müəlliflərinin əsərlərinin elmi-tənqidi mətnləri nəşrə hazırlanmışdır. Onların arasında ota əsrlər tarixi ədəbiyyatın ən görkəmli əsərlərindən biri Fəzlullah Rəşidəddinin "Cami əl-tavrix"i mühüm yer tutur. Bu əsərin II cildinin I hissəsi və üçüncü cildi bilavasitə Ə.Ə.Əlizadə tərəfindən, I cildin I hissəsi isə onun başqa müəlliflərlə birgə fəaliyyəti nəticəsində hazırlanmış və nəşr edilmişdir.

Akademik Ə.Ə.Əlizadə Məhəmməd ibn Hinduşah Naxçıvaninin "Dəstür əl-katib fi-təyin əl-məratib" əsərinin elmi-tənqidi mətninin hazırlanmasında fəal iştirak etmişdir. 1977-ci ildə "Dəstür əl-katib" in mətninin hazırlanmasında görə o, Azərbaycan SSR-nin dövlət mükafatı ilə təltif olunmuşdur.





Şöbə əməkdaşları tərəfindən çoxlu sayda digər qiymətli orta əsrlər farsdilli mənbələri tərcümə edilmiş və nəşrə hazırlanmışdır. Onların sırasına Azərbaycan tarixçisi Bəkr əl-Kutbi əl-Əhərini "Tarixə-şeyx Uveys" əsəri də daxildir. Bu əsər həm Azərbaycan, həm də rus dillərinə M.D.Kazimov və V.R.Piriyev tərəfindən Leyden Universiteti kitabxanasında saxlanan yeganə əlyazma nüsxəsi əsasında tərcümə olunmuşdur. Həmin müəlliflər tərəfindən XIV əsrin tarixi hadisələrinə həsr olunmuş Azərbaycan və qonşu ölkələrlə bağlı olan daha iki əlyazması tərcümə edilmişdir. Bunlar orta əsrlər tarixçisi, coğrafiyaşünası və dövlət xadimi Həmdullah Mustovfi Qəzvininin "Zeylə-tarixi-qozide" və onun oğlu Zeynəddinin "Zeylə-tarixi-qozide" əsərləridir.

Şəbədə tərcümə olunmuş tarixi xarakterli farsdilli mənbələrə daha bir böyük əsər daxildir. Bu Əbdü bəy Şirazinin "Təkmilat əl-xəbar" əsəridir. Həmin əsər 1570-ci ildə Ərdəbildə yazılmış və dünyanın yaranmasından 1570-ci ilə qədər baş verən hadisələrin təsvirini əhatə edir. Əsərin tərcüməçisi və müqəddimə ilə şərhəlin müəllifi f.ü.f.d. Ə.R.Rəhimovdur.

Şəbədə həmçinin türkdilli tarixi mənbələrin tərcüməsi fəal surətdə həyata keçirilir. Xüsusilə akademik Z.M.Bünyadov və t.ü.f.d. H.Məmmədovun sayıları noticəsində, İrəvan ətəlyatının icmal dəftəri, Naxçıvan sənəçisinin və Gonca-Qarabağ ətəlyatının müfəssəl dəftərləri araşdırma, qeyd və şərhlərlə Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir. Hazırda bu istiqamətdə araşdırmalar AMEA-nın müxbir üzvü, Ş.Mustafayev tərəfindən işlərinə davam etdirilir. Məsələn, "Tiflis ətəlyatının müfəssəl dəftəri" və "Lori vilayətinin icmal dəftəri" Osmanlı türkcəsindən Azərbaycan dilinə onun tərəfindən tərcümə olunaraq çap etdirilmişdir. İnstitutun dissertantı E.Arkılı tərəfindən "Ərdəbil lıvasının müfəssəl dəftəri"nin nəşr edilməsi bu istiqamətin İnstitutda uğurla aparılmasını bir daha təsdiq edir.

Şərqsənəşliq İnstitutunun alimləri təqdim mətnlərin hazırlanması və tarixi mənbələrin tərcüməsi ilə yanaşı Şərq xalqlarının ədəbi abidələrinin tədqiqi üzrə də çox böyük və ciddi tədqiqatlar aparmışlar. Orta əsrlər dövrünə aid Şərq ədəbiyyatı dühalarının çoxsaylı əsərləri şərqsənəşliq müəxəssislərin sayı noticəsində öyrənilmiş, tərcümə olunmuş və çapa hazırlanmışdır. Bu əsərlər arasında daha Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"si mühüm yer tutur. "Xəmsə" mətnlərinin üçünün – "Məxzən-ül-əsrar", "Həft peykər" və "Şərəfnamə"nin mətnləri Şərqsənəşliq İnstitutunun elmi işçiləri tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Məlumdur ki, Nizaminin "Xəmsə"sindən sonra bu əsər əsasında Şərqin müxtəlif bölgələrində və müxtəlif dillərdə bir neçə yüz əsər yaradılmışdır. Onların müəllifləri arasında Əmir Xosrov Dəhləvi, Xacə Kirmani, Əlişir Nəvai, Abdullah Hatif, Əbdürrəhman

Cami, Məhəmməd Füzuli kimi şairlərin adını çəkmək olar. Məsələn üçün, f.ü.e.d. T.A.Məhərrəmov Hindistanın farsdilli ədəbiyyatının banisi Əmir Xosrovun "Məcnun və Leyli" və "Mətləül-ənvər" poemalarının səkkizdən artıq əlyazmasından istifadə edərək elmi-tədqiqi mətnini tərtib edib çap etdirmişdir. T.A.Məhərrəmov XIV əsr məşhur Azərbaycan şairi Əşrəf Mərağayinin "Xəmsə"sinin tam elmi-tədqiqi mətnini də çapa hazırlamış və bu müəllifin həyat və yadecılığı haqda kitab yazmışdır.

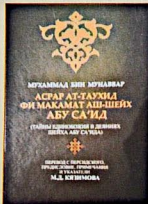
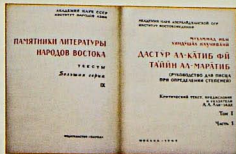
Əşrəf Mərağayinin müəsisri, Nizaminin "Xəmsə"sinə nəziro olaraq beş poema yaradan digər məşhur Azərbaycan şairi Cəmalı Təbrizi olmuşdur. Cəmalı Təbrizinin "Xəmsə"sinin yeganə əlyazma nüsxəsi Londonun "İndia ofis" kitabxanasında saxlanılır. Şairin poemalarından birinin – "Həft övrəng"in mətni M.D.Kazimovun "Cəmalı Təbrizinin yadecılığı irsi" monoqrafiyasında verilmişdir.

Nizami ardıcılıarının əsərlərinin çap olunmasında məhsuldar işi Ə.Q.Rəhimov həyata keçirmişdir. O, uzun müddət XVI əsr farsdilli Azərbaycan şairi Əbdü bəy Şirazinin yadecılığı ilə məşğul olmuşdur. Bu işin noticəsi olaraq Əbdü bəy Şirazinin on poeması nəşr edilmişdir. Ə.Rəhimov həm də XIV əsr farsdilli ədəbiyyatının tədqiqi üçün böyük əhəmiyyətə malik olan Azərbaycan şairi Bədr Şirvaninin "Divan"ını nəşr etdirmişdir.

Farsdilli klassiklərin tərcüməsi sahəsində maraqlı işi f.ü.e.d. Ə.Cəfər görmüşdür. O ilk dəfə olaraq orijinalın poetik vəznini saxlamaqla Omər Xəyyamın rübailərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

Yazılı mənbələrin tərcüməsi Şərqsənəşliq İnstitutunda tarix, ədəbiyyat, fəlsəfə, coğrafiya, dilçilik və s. sahələri əhatə edir. Mənbələrin böyük bir qismi, o cümlədən sufi abidələri ilk dəfə olaraq orijinaldan tərcümə olunmuşdur. Məsələn, 2001-ci ildə XI-XIII əsrlər ərzində yaradılmış və farsdilli sufi nəsrinə aid olan üç əsər şərhlərlə çap olunmuşdur. Abdullah Ənsarinin "Minacət", Nəcməddin Razinin "Eşq və əql" risaləsi və Fəxrəddin İraqinin "Ləməat"i M.D.Kazimov tərəfindən tərcümə olunaraq, onlara geniş ön söz və şərhlər yazılmışdır.

Orta əsrlər Azərbaycan fəlsəfəsi üzrə qiymətli abidə XVI-XVII əsr şairi və mütəfəkkiri Yusif N. Qarabağinin





“Həft cinan” əsəridir. Onun şərhli tərcüməsi Sankt-Peterburqun Saltikov-Şedrin adına kitabxanasında qorunan əlyazma nüsxəsi əsasında M.Mohammadi tərəfindən həyata keçirilmişdir.

XI əsrdə Nasir Xosrovun yaratdığı “Səfərnəma” əsəri özündə tarixi, coğrafi, dini, ədəbi qaynaqları cəmləşdirən Şərqi ilk nəsr əbidlərindən və maraqlı mənbələrdən biri hesab oluna bilər. Bu əsər müəllifin Əfqanıstan, Orta Asiya, İraq, Azərbaycan, Kiçik Asiya və Ərəb ölkələrinə yeddillik səfərlərinin nəticəsi olmuşdur. “Səfərnəma” tarixi şəxsiyyətlər, dövlət xadimləri, alimlər, şairlər, həmçinin Asiya və Afrika qitəsində yaşayan xalqların məişəti, mədəniyyəti, adət-ənənələri, din, dil

və mədəniyyəti, eləcə də memarlıq, təbiət haqqında təfsilatlı və etibarlı məlumatlarla zəngin bir mənbədir. “Səfərnəma”ni Azərbaycan dilinə T.A.Məhərrəmov tərcümə etmişdir.

Şərqişünaslıq İnstitutunun elmi fəaliyyətinin zənginləşməsində mənbəşünaslıq sahəsində çalışan dilçi alimlərin elmi işləri mühüm rol oynamışdır. Belə ki, f.ü.f.d. C.Sadiqova və f.ü.f.d. T.Əlsgorova tərəfindən Fəxrəddin Hinduşah Naixivaninin “as-Sihah əl-əcəmiyyə” adlı fars-türk lüğətinin elmi-tənqidi mətni çap olunmuşdur. “Əs-Sihah əl-əcəmiyyə” 1994-cü ildə H.Z.Tağıyev mükafatına layiq görülmüşdür.

XIII əsr istedadlı Azərbaycan şairi Hüseməddin Xoyi tərəfindən Azərbaycan dilində nəzmə çəkilən, lakin orslarla itkin hesab edilən və uzun axtarışlardan sonra əlyazması əldə edilən “Təhfiyə-Hüsam” dilimizin nadir incisi kimi türkologiya tarixinə yeni bir töhfədir. Bu mənzum lüğətin elmi-tənqidi mətni Qahirənin “Dar əl-kutub” kitabxanasından və Berlindən götürülən əlyazma nüsxələri əsasında adları yuxarıda çəkilən akademiklər tərəfindən hazırlanmış və 1996-cı ildə çap olunmuşdur.

Şöbə müdiri f.ü.f.d., prof. M.D.Kazımova orta əsrlər farsdilli ədəbiyyat, müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, tarixşünaslıq, mənbəşünaslıq sahələrində tanınmış və aparıcı mütəxəssislərdir. Orta əsrlər yaradıcılıq üslubunun, normativlik və yaradıcılıq fərdiyyəti nisbətinin, Şərq ədəbiyyatlarının janr sisteminin, poetikanın fundamental problemlərinin araşdırılmasında onun xidmətləri təqdirəlayiqdir. O, nəinki İrannı, eləcə də Azərbaycan, Hindistan, Əfqanıstan və başqa ölkələrin şair və mütəfəkkirlərinin yaradıcılığının tədqiqi ilə məşğul olmuşdur. Camali Təbrizi, Ruhluləmin Şəhrisani, Əhməd Dehdar və başqalarının adı və əsərləri ilk dəfə elmi ictimaiyyətdə məhz onun tərəfindən tanıtılmışdır.

Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq sahəsində farsdilli ədəbiyyatı bir sıra janr formalarının tipologiyasının aşkarlanmasında prof. M.D.Kazımovaın sayıları az olmamışdır. Bununla belə ədəbiyyatların qarşılıqlı təsiri və əlaqələri, bir şairin bütöv bir dövərə və sonrakı şairlərə

yaradıcılığına təsiri məsələləri də nəzərdən keçirilmişdir. M.D.Kazımova həmçinin bir sıra məşhur şüetlərin mənbəini araşdırıb, bədii vasitələrin istifadəsində, eləcə də müəlliflərin şəxsi üslublarında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmişdir.

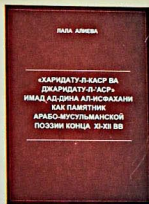
Nizamişünaslıq problemləri prof.M.D.Kazımovaın xüsusi elmi maraq dairəsinə təşkil edil. Böyük Azərbaycan şairi Nizaminin, eləcə də onun çoxsaylı müəqiblərinin yaradıcılığı alim tərəfindən tədqiq edilmişdir. Şərq ədəbiyyatı və mədəniyyətində Nizaminin rolu tarixi və bədii nöqteyi nəzərdən araşdırılır. Nizami poetik məktəbinin məsələləri xüsusi qeyd olunmuş, nəzira kimi hadisənin məzisiyyatları, onun bədii-estetik və fəlsəfi əsasları öyrənilmişdir.

M.D.Kazımova 11 kitab və 120-dən çox məqalənin müəllifidir. M.D.Kazımovaın “Nizaminin “Həft petkəri” və XIV-XVI əsrlərin farsdilli ədəbiyyatda nəzira ənənəsi”, “Nizaminin ardıcılları”, “Camali Təbrizinin poetik irsi”, “Farsdilli ədəbiyyatın yeddi əsri” adlı kitablarını göstərmək olar.

F.ü.f.d. L.Q.Əliyeva “İmad əd-Din əl-İsfahaninin “Xəridətül-l-qasr və cəridətül-l-asr” əsəri XI əsrin sonu - XII əsr ərəb-müsləman mədəniyyətinin abidəsi kimi” adlı monoqrafiyanın, Qadə əs-Sammanın “Beyrutda dəniz yoxdur” məqalələr toplusunun və İbrahim Sidiqinin hekayələr toplusunun tərcüməsinin müəllifidir. Rumiyyədə, Macarıstanda, Türkiyədə keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda məruzələrlə çıxış etmiş, 30-dan artıq məqaləsi çap olunmuşdur. Hazırda “Ərəb müqavimət ədəbiyyatı və onun ideya-məzmun xüsusiyyətləri” adlı doktorluq işi üzərində çalışır. “Şərq filologiyası məsələləri” toplusunun məsul katibidir.

F.ü.f.d. A.Ə.Əlizadə iki cildlik “Ərəbcə-aərbaycanca” lüğətin müəllifidir. Eyni zamanda “Fəridəddin Əttarın “Təzkirətül-övləya” əsəri farsdilli sufi ədəbiyyatının mənbəyi kimi” monoqrafiyasının müəllifidir. Bundan əlavə bir neçə kitabı, Məhəmməd Sadiq Sadrin “İmam Mehdi” (3 cildə) və Fəridəddin Əttarın “Təzkirətül-övləya” əsərinin tərcümə etmişdir. 30-dan çox məqalənin müəllifidir. İranda və Türkiyədə keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda məqalə ilə çıxış etmişdir.

Kiçik elmi işçi İ.T.Qasımlı XV əsrdə yaşayıb-yaratmış Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Ələddin Çələbinin “Taci-Ədəb” əsəri üzərində tədqiqat işi aparmışdır. Həmin əsərin transfonelitarasiyasını və müasir Azərbaycan türkçəsinə tərcüməsini etmişdir. Bu əsər əsasında həm “Türk mənşəli sözlər”, həm də “Ərəb-fars mənşəli sözlər” lüğətini hazırlamışdır. Tədqiqat işi çap olunmuşdur. İ.T.Qasımlı 10 məqalə, 5 tezisin müəllifidir. Hazırda böyük türk mütəfəkkiri XIV əsrin tanınmış şair və ədəbi Aşiq Paşanın 12 000 beytlik “Qoribnəma” əsərinin əlyazmaların üzərində araşdırma aparır.





Kiçik elmi işçi L.M.Hüseynova Öbu Mənsur əs-Saalibinin "Yətimətud-dəhr" antologiyası üzərində tədqiqat işi aparır. 2007-ci ildə "Öbu Mənsur əs-Saalibinin "Yətimətud-dəhr" antologiyası X-XI əsrlər ərəbdilli Azərbaycan və İran şairlərinin mənbəyi kimi" L.M.Hüseynovanın dissertasiya mövzusu olaraq tədqiq edilmişdir. Bu gündək 10 məqalə və 7 tezis müəllifidir.

Kiçik elmi işçi P.E.Ağayev İmadoddin İsfahanin "Xəridətü-l-qasr və cəridətü-l-əsr" kitabının tərcüməsi ilə məşğuldur. Müxtəlif mövzular üzrə 8 məqalə və 2 tezis müəllifi, həmçinin 3 Beynəlxalq konfransın iştirakçısıdır.

## DİN VƏ İCTİMAİ FİKİR TARİXİ ŞÖBƏSİ

Şərq xalqlarının dini və mədəni həyatı, Şərqdə müxtəlif ideoloji cərəyanlar, milli-azadlıq hərəkatı şöbə əməkdaşlarının sisteməlik elmi araşdırmalarının predmeti olmuşdur. Bu sahədə aparılan tədqiqatları düzgün qiymətləndirmək üçün onları üç əsas mərhələdə və mövzular üzrə nəzərdən keçirmək daha münasib olardı. Birinci mərhələ İnstitutun yaradılmasından 1986-cı ilin fevralına qədər olan dövrü əhatə edir. 19 fevral 1986-cı ildə Akademiyanın Rəyasət Heyəti "Xarici Şərq ölkələrinin siyasət və ideologiyasında islamın fəallaşması ilə əlaqədar elmi-tədqiqat və təbliğat işinin təsirliliyinin yüksəldilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" qərar qəbul etmişdi. Bu qərarda islamşünaslıq şərqşünaslıq elminin prioritet sahəsi kimi müəyyən edilirdi: islamda baş verən proseslərin, xüsusilə bu dindəki dirçəlişin səbəblərini öyrənmək zərurəti meydana çıxmışdı. 1986-cı ilin əvvəllərindən başlanan ikinci mərhələ 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə başa çatır. Bu vaxtdan etibarən institutun dini-fəlsəfi araşdırmalarla bağlı fəaliyyətində metodoloji baxımdan tamamilə fərqli yeni, üçüncü mərhələ başlanır.

Birinci mərhələdə tədqiqatlar əsasən Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ictimai fikri və bölgədə marksizm-leninizm ideyalarının yayılması mövzusu ətrafında cəmlənmişdir. Bu illərdə şöbə ideoloji tədqiqatlar şöbəsi kimi fəaliyyət göstərirdi və ona prof. Ə.Ağahi, bir müddət də





ümumi istiqamətdən bir qədər kənara çıxa da, elmiliyi, çılpaq partiyahlıq prinsipindən uzaqlığı ilə seçilirdi.

Bu illərdə Şöbənin əməkdaşlarını daha çox İran və Türkiyə maraqlandırır, ərəbşünaslar icimai fikrin öyrənilməsinə hələ kifayət qədər hazır deyildilər. 1970-ci illərdə Şöbəyə ərəbşünaslar qəbul edilir. Ərəb ölkələrinin icimai-dini fikri öyrənilməyə başlayır.

1-3 oktyabr 1986-cı ildə keçmiş "Sovet məkanında ilk dəfə olaraq Bakıda, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının binasında "Müsləmanlar sülh uğrunda mübarizədə" beynəlxalq konfransın keçirilməsi islamşünaslıq sahəsində tədqiqatlara yeni təkan verdi. Bu vaxt istər ideoloji problemlər və xarici islamşünaslıq məsələsi Şöbəsinin əməkdaşları, istərsə də institutun tarixi və filoloqları bir sıra maraqlı əsərlər hazırlayırlar. R.Əliyev və A.Məmmədovun "İslam və ərəb ölkələrində milli-azadlıq hərəkatı" (Baku, 1986) kitabı çapdan çıxır. 1960-1970-ci illərdə Misir, Əlcəzair, Liviya və Yəməndə gedən siyasi proseslərdə islamın bir ideya sistemi, həyat tərzi kimi roluna həsr edilmiş bu kitabda müəlliflər islamın yalnız müasir dövrdə deyil, yarandığı ilk vaxtlardan siyasətlə bağlı olduğunu sübuta yetirməyə, bu dinin ərəb cəmiyyətlərinin siyasi həyatında vəzəninə müəyyən etməyə çalışırlar. A.Məmmədovun "İslam və Qərbi ölkələrinin sosial-mədəni inkişaf problemləri" (Baku, 1986 rus dilində) kitabı da müəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Bu illərdə Müsəlman Şərqiində gedən ideoloji proseslər diqqətlə öyrənilir, bu proseslərdə islamın roluna xüsusi maraq göstərilir. E.Həsənovanın, T.Həsənovun, E.Zamanovanın, A.Məmmədovun, R.Əliyevin Moskva və Daşkənd şəhərlərində keçirilən konfranslara təqdim etdikləri məruzələrdə islamın Türkiyə və digər Şərqi ölkələrinin icimai fikrində oynadığı rol geniş təhlil edilir. R.Mürsəlovanın "Bloklaşma qoşulmamaq siyasətinin ideoloji aspektləri" (Baku, 1986, rus dilində) kitabında Misir, Əlcəzair, İraq, Liviya, Cənubi Yəməni materialı əsasında

bitərəfli hərəkatının təşəkkülü, təkamülü və müasir durumu tədqiq edilir. Şöbənin Yaxın Şərqi xalqlarının icimai fikrinin öyrənilməsi sahəsində beynəlxalq elmi əlaqələri genişləndirir. Gülləbziz Əhmədova Özbəkistan Elmlər Akademiyası Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda "Salamə Musanın icimai-siyasi baxışları və onun ərəb maarifçiliyi ideologiyasının inkişafında rolu" adlı namizədlikdissertasiyasını müdafiə edir. 1991-ci ildə onun "Salamə Musa Misir dirçəliş hərəkatının ideoloqudur" adlı monoqrafiyası nəşr edilir.

Şöbənin fəaliyyətində islamla bağlı problemlərə həsr edilmiş konfransların keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. 20-21 may 1987-ci ildə "Yaxın və Orta Şərqi və Şimali Afrika ölkələrinin ideologiya və siyasətində islam" mövzusunda respublika konfransı keçirilir. 11-13 may 1988-ci ildə "Müasir Afrika və Yaxın Şərqiə etno-konfessional proseslər" mövzusunda keçirilən ümumittifaq elmi konfransında institutun islamşünasları din və millətçilik problemləri sahəsində sənətlə müəxəssislər kimi çıxış edirlər.

Qeyd edilməlidir ki, ikinci mərhələdə aparılan tədqiqatlarda "milli sosializm" konsepsiyalarında islam mövzusu xüsusi yer tutur. R.Əliyev 1989-cu ildə həmin mövzuda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. Onun 1993-cü ildə rus dilində nəşr edilmiş "İslam, ərəbizm, sosializm" monoqrafiyası da bu mövzuya həsr olunmuşdur. Əsərdə müəllif Misir, Əlcəzair, Suriya, İraq və Cənubi Yəməni kimi ərəb ölkələrində geniş yayılmış və dövlət tərəfindən dəstəklənən icimai inkişaf konsepsiyalarında islamın yeri məsələsini hərtərəfli təhlil edir. Əsərin 1993-cü ildə çap olunduğuna baxmayaraq R.Əliyev əvvəllər irəli sürdüyü müddəalardan heç bir dəyişiklik etmir, fikirlərini müxtəlif marksist-leninçi nəzəriyyəçilərə istinadən müdafiə edir.

Bu vaxt E.Həsənovanın da "Türkiyənin icimai-siyasi fikrində "islam sosializmi" ideyaları (1960-cı illər)" kitabı nəşr edilir. Sosializmin bir sistem kimi dağıldığı bir zamanda Türkiyədə "islam sosializmi" ideyalarının öyrənilməsi keçilən yola tənqidi yanaşmaq üçün zəngin material verir.

1986-1990-cı illərdə Şöbədə "Müasir islamın aktual problemləri" məcmuəsinin buraxılması ilə bağlı tədqiqatların yeni, daha yüksək səviyyəyə qaldırılmasına şərait yaradır.

Məcmuənin birinci buraxılışında (1986) T.Həsənovun "Qadın haqqında bəzi Quran ayələrinin şərh", A.Məmmədovun "İslamın dirçəliş məsələsinə dair", İ.Adiyevin "XIX əsr Azərbaycan cəmiyyətinin sosial-siyasi strukturunda müsəlman ruhaniləri", R.Paşayevanın "Səudiyyə Ərəbistanının icimai-siyasi həyatında ülmələrin rolu" və digər müəxəssislərin məqalələri islam tədqiqatlarının əhatə dairəsi haqqında dolğun təəvvür yaradır. Müəlliflərin istər Qərbi şərqşünasları, istərsə də bəzi sovet islamşünasları ilə bu və ya digər məsələlərdə qənaətbəxş və tutarlı dəlillərə istinadən polemikaya girmələri onların şəxsi xidməti kimi qiymətləndirilməlidir.

"Müasir islamın aktual problemləri" məcmuəsinin ikinci buraxılışı (1988) daha sanbalı alındı. Birinci buraxılışda qazanılmış təcrübə faydalı oldu. A.Məmmədovun "Müasir islam:



islamda azadlığa dair konsepsiyaların tənqidi", E.Həsənovanın "Müasir Türkiyədə "islam-türk sintezi" konsepsiyasının bəzi aspektləri", İ.Aviyevin A.Məmmədovla birlikdə yazdığı "İslamda tərəqqi konsepsiyası" məqalələri mütəxəssislərin diqqətini cəlb etdi. Bu yazılarda bir sıra mühüm metodoloji məsələlər qoyulur, islam fikrinin təkamül mərhələləri izlənir.

Məcəmuanın üçüncü buraxılışı (1990) da uğurlu alındı. Məqalələrdə ərəb müəlliflərinin islam-sosializm sintezi konsepsiyaları nəzərdən keçirilir, sosializm ideyaları ilə səsleşən Quran ayələrinin və hədislərin geniş təhlili verilir. E.Həsənovanın məqaləsində müasir Türkiyənin ictimai-siyasi fikrində islamda hakimiyyət məsələsinin yozumu araşdırılır. A.Məmmədovun "İslamın əməyə münasibəti haqqında" məqaləsində islamda əmək anlayışının təkamülü izlənir, müsəlmanların müxtəlif əmək növlərinə münasibətini müəyyən etməyə cəhd göstərilir.

Bu illər aparılan tədqiqatlarda "islam və milli sosializm" problematikası üstünlük təşkil edir, islam tənqidi münasibətlə yanaşı, islam əsasında sosializm qurmaq, imperiyalığa qarşı mübarizə aparmaq, inkişaf etməkdə olan ölkələri tərəqqiyə qovuşdurmaq barədə stereotip təsəvvürlər müdafiə edilir. Bu xüsusiyyət özünü R.Əliyevin 1989-cu ildə müdafiə etdiyi "İslam milli sosializm konsepsiyalarında (ərəb ölkələri)" adlı doktorluq dissertasiyasında, N.B.Babayevanın 1991-ci ildə müdafiə etdiyi "Cənubi Azərbaycanın ictimai fikrində liberal-demokratik istiqamətin yaranması (XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəli)", M.Ş.Ərəbzadənin 1992-ci ildə müdafiə etdiyi "Sudanda ideya-siyasi mübarizə və "islam faktoru" (70-80-ci illər)", R.S.Mustafayevin 1994-cü ildə müdafiə etdiyi "Dövlət quruculuğunun nəzəriyyə və praktikasında islam və millətçilik (Sudan nümunəsi əsasında)" adlı namizədlik dissertasiyalarında ayıni şəkildə göstərir.

Azərbaycan 1991-ci ildə müstəqillik qazandıqdan sonra ölkədə milli-mənəvi dəyərlərin mühüm tərkib hissəsi kimi islam marağı artıb. Bu marağı islam tədqiqatlarının güclənməsinə səbəb oldu. İdeoloji problemlər şöbəsi Din və ictimai fikir tarixi şöbəsi kimi yenidən quruldu, tədqiqatların istiqamətində islamla geniş yer ayrıldı.

Müstəqillik illərində şöbənin əməkdaşları bilavasitə islamın ibadətələrinə dair yazılar nəşr etməyə başladılar. "Ziyarət" (1990), "Həcc bələdəsi" (1991), "İslamın ziyarət ibadətleri" (2001) kitablarında həccin əməlləri ətrafı araşdırılır. Şöbənin moskvəli şərqşünaslarla birlikdə hazırladığı "İslam: tarix, fəlsəfə, ibadətler" (Bakı, 1994) məcmuəsində islam fikri cərəyanları və islam ibadətleri ilə bağlı materiallar, islam istihlallar lüğəti oxucular tərəfindən maraqla qarşılandı. 1993-cü ildə Türkiyə ilahiyatçısı Rəcəb Dikicinin "Böyük övlialar" kitabı Azərbaycan türkcəsində çapa hazırlandı, kitaba ön söz, qeyd və şərhlər yazıldı. Kitab maraqlı doğurduğu üçün 1998-ci ildə AMEA-nın müxbir üzvü Məşədxanın Nematovanın da əlavə materialları ilə yenidən nəşr edildi. 2001-ci ildən şöbəyə f.ə.f.d. A.M. Məmmədov rəhbərlik edir. 2001-ci ildə A.Məmmədovun "İslamda əsas sosial-fəlsəfi anlayışlar" kitabı çapdan çıxdı. Kitabda islamın tərəqqi, zaman, əmək, azadlıq və məsuliyyət, var-dövlət və yoxsulluq

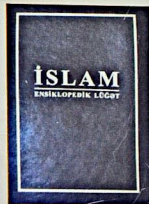
məsələləri ilə bağlı mövqeyi araşdırılır, bu anlayışların müsəlman cəmiyyətinin sosial-iqtisadi durumundan asılı olaraq təkamülü izlənir.

Bu dövrdə R.Mürsəlovun "Millətçilik təfəkkürü – birlik və parçalanma meylləri" (Bakı, 1994) kitabı nəşr edildi. Onun Quranın qiraətləri, Quranda xələfətə məsələsi, hədislərin tarixi və digər mövzularda hazırladığı məqalələr mətbuat sahifələrində maraqla qarşılanır. Onun bəzi ərəb alimlərindən etdiyi tərcümələr islama, xüsusilə vəhhabiliyyə dair zəngin material ehtiva edir.

Şöbənin son vaxtlar çap edilmiş işləri mühüm və aktual məsələlərə həsr edilmişdir. E.Həsənovanın 2002-ci ildə çapdan çıxmış "Respublika Türkiyəsində dünyəvilik və islam" monoqrafiyasında dünyəvi dövlətdə "laikliyin" din-dövlət münasibətlərində rəhbər prinsip tutulmasına imkan verən tarixi, kulturoloji və sosial-psixoloji amillər araşdırılır, islamın siyasi aktivliyi şəraitində laiklikdə baş verən dəyişikliklər təhlil edilir. Ümid etmək olar ki, kitabın materialları Azərbaycanda din-dövlət münasibətlərinin tənzimlənməsi işində faydalı olacaqdır.

2003-cü ildə M.Kazım bəyin 200 illik yubileyinə həsr edilmiş beynəlxalq elmi konfransın, akad.Z.M.Bünyadovun 80 illiyinə həsr olunmuş "Şərqin aktual problemləri: tarix və müasirlik" konfransının, 2004-cü və 2005-ci illərdə "Qloballaşma və islam" mövzusunda elmi konfransın keçirilməsində şöbə əməkdaşlarının rolu böyük olmuşdur. "Yaxın Şərqin ictimai-siyasi həyatında islam amili" problemi, İslam fundamentalizminin mənsəyi, əsas istiqamətləri, ayrı-ayrı müsəlman ölkələrində təzahür formaları 2005-ci ildə şöbə əməkdaşlarının diqqət mərkəzinə olan əmi tədqiqat mövzuları olmuşdur. A.M.Məmmədovun "İslam fundamentalizmi: mahiyyəti, əsas prinsipləri və təzahür formaları" (Bakı, 2004) və R.Ə.Mürsəlovun "Müasir islam fundamentalizmi" (Bakı, 2004) kitabları bu araşdırmaların nəticəsidir.

2005-ci ildə şöbə əməkdaşlarının sayı 11 nəfər təşkil etmişdir. Həmin ildə şöbə əməkdaşları "Sinkretik din kimi bəhailikdə müxtəlif dini-fəlsəfi konsepsiyaların müqayisəli təhlili" (L.Məlikova), "XX əsrin 80-90-cü illərində Türkiyədə islamın problemləri" (E.Həsənova) "Ərəb istilasından sonra İranda yaranmış ideya cərəyanları və İranda Azərbaycanın intibah əlaqələri" (B.e.i. B.Bağurov), "İslam və müasir dövrün global hadisələri" (R.Mürsəlov), "XX əsrin sonlarında Misir ictimai-siyasi fikrində islam" (G.Əhmədova), "Məkkə dinlər tarixində" (C.Xidirov), "Şəhrasatani mötədil kəlamın nümayəndəsi kimi" (A.Məmmədov) mövzularını tədqiq etmiş, yerli və xarici elmi konfranslarda bir sıra aktual məsələləri əhatə edən maraqlı məruzələrlə çıxış etmişlər. Şöbə əməkdaşlarından C.Xidirovun "Məkkə" adlı kitabı da haqqında danışılan ildə işiq üzü görmüşdür (Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2005)





2005-ci ildə şöbdə kadr hazırlığı da yaxşı səviyyədə davam etmişdir. Belə ki, həmin ildə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün şöbənin iki dissertantı: K.Məmmədova "Nurçuluq: tarixi və müasir durumu" (18.04.2005) və İ.İbrahimova "Mövlana Cəlaləddin Ruminin "Məsnəviyə-mənavi" əsəri islam təsəvvüflünün əsas qaynaqlarından biri kimi" (28.10.2005) mövzularına həsr edilmiş dissertasiyalarını müdafiə etmişlər.

2006-cı ildə E.Y.Həsənovanın "XX əsr Türkiyəsində din və islam mistisizmi-təsəvvüf sosiologiyası (ideya mənbələri, əsas problemləri, yeni meyillər)" kitabı nəşr olunur. Bundan əlavə E.Y.Həsənova həmin ildə türklərdə D.Jelyakovun 80 illiyi münasibətilə Sankt-Peterburqda hazırlanan xatirə məcmuəsi üçün "XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə ictimai-siyasi prosesin iki doktrinası haqqında" adlı məqalə hazırlamış, fə.l.ü.f.d. A.Məmmədov "Kəlam predmeti kimi peyğəmbərlik məsələsinin fəlsəfi və sufi həlli: İbn Sina və Rumi" adlı məruzə ilə Bakıda Mövlana Cəlaləddin Ruminin 800 illik yubleyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransda iştirak etmişdir.

2007-ci ildə şöbənin elmi işçisi C.V.Xıdırov Şakir Zabitin "İraq türkmənlərinin qısa tarixi" və Ə.Bəndəroğlunun "İraqda türkmənlər" adlı kitablarının tərcümə etmişdir.

2007-ci ildə şöbdə islamın əsas ideya axınları diqqət mərkəzində olmuş və L.Məlikova "Bəhailik fəlsəfəsində ismaili kosmoqonik təliminin unsurları" adlı mövzu üzərində çalışmışdır.

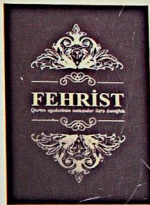
Şöbəyə 2008-ci ildən etibarən fə.l.ü.f.d. E.Həsənova başçılıq edir. 2008-ci ildə şöbə Yaxın və Orta Şərq ölkələrində fəlsəfə, ictimai fikir, din tarixi, o cümlədən Azərbaycanda islam mövzularını tədqiqat obyektinə seçmişdir. Yaxın və Orta Şərq ölkələrində din və ictimai fikir, müasir islam dünyasında Azərbaycanın yeri və rolu, islam alimlərinin Azərbaycanın ictimai-siyasi inkişafına təsirini, şərq ölkələrində və Azərbaycan dövlət-cəmiyyətinin din münasibətlərini müqayisəli təhlil əsasında döyrənən şöbə əməkdaşları "Yaxın Şərq ölkələrində və Azərbaycanda qeyri-ənənəvi dinlərin və yeni dini hərəkatların tarixi-fəlsəfi təhlili" (L.Məlikova), "Müasir Misirdə və Azərbaycanda islam və modernləşmə problemi (müqayisəli təhlil)" (G.H.Əhmədov), "Müasir islamda Şərq-Qərb mədəniyyətlərinin sintezi və Azərbaycan təcrübəsi" (R.Ə.Mürşəlov), "Müasir Qərb alimlərinin tədqiqatlarında İbn Ərəbinin dini-fəlsəfi irsi (1960-cı ildən günümüzdə qədər)" (Q.B.Səfərov), "Müasir Türkiyədə islamın durumu" (E.Y.Həsənova), "İranda İslam inqilabından sonra mədəni inqilab konsepsiyası" (B.S. Bağırov), "Müasir ərəb ölkələrində islam: əsas meyillər" (R.Ə.Mürşəlov), "Fələstin-İsrail qarşılıqlılaşmasında din amili" (G.H.Əhmədov), "İslam" ensiklopedik lüğətinin hazırlanması"

(Ə.Abbasov), "Ərəb liderlərinin siyasi görüşləri (XX əsr)" (C.V.Xıdırov), "Nasir Xosrov və ismaililik" (L.F.Məlikova), "Vəhdət-ul-vücut" və panteizm" (Q.B.Səfərov) kimi mövzuları araşdırmağı qarşılarına məqsəd qoymuşlar. 2008-ci ildə R.Ə.Mürşəlova "İslam və müasir dövrün global hadisələri" adlı kitabı nəşr olunmuşdur. Həmin ilin may ayında şöbənin aspirantı E.R.Rəhimov İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində "Məzhəblərarası yaxınlaşma" beynəlxalq elmi konfransında "Məzhəblərarası yaxınlaşma zamanın tələbi kimi" mövzusu ilə, şöbənin əməkdaşı L.F.Məlikova isə "XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində din amilinin Azərbaycanda qadınların vəziyyətinə təsiri" mövzusu ilə "Qadınlar və ictimai sahə" beynəlxalq elmi konfransında (Bakı, iyun, 2008) və "Bəhailiyin bəzi mənavi-etik aspektləri" mövzusu ilə "İslam bölgəsifəlsəfəsinin global fəlsəfə kontekstində tədqiq və tədris problemləri" elimi konfransında (Bakı, oktyabr, 2008) iştirak etmişlər. Həmin il şöbə əməkdaşları tərəfindən qələmə alınmış "Erkən islam dövründə vəhy-ağıl münasibətlərinə dair", "Kindi və Farabinin təmsalında Şərq peripatetizmində fəlsəfə münasibətləri", "Xristianlıqda din-fəlsəfə münasibətləri" (E.Məmmədov), "Əhl-i Sünnə və Şiə mənbələrinə görə Qurannın nazil olması, yazılması və kitablaşdırılması", "Qurandan yeddi hərf üzərində nazil olmuş və qiraətə məsləhi", "İlk dövr İmamıyyə Şiəsi müfəssirlərinə görə Qurandakı mübahimələr" (A.Həbibov) kimi mövzuları əhatə edən elmi məqalələr ölkə mətbuatında dərc edilmişdir.

2009-cu ildə şöbə əməkdaşları "Müasir Türkiyənin mütərəqqi ilahiyatçılarınin həqiqi islam uğrunda mübarizəsi və dini irticanın tənqidi" (E.Y.Həsənova), "Türkiyədə dini təhsil və ilahiyat mərkəzləri" (A.Həbibov), "İslam mədəniyyəti və ümumbəşəri sivilizasiyanın təşəkkülündə onun rolu" (R.Ə.Mürşəlov), "İslam dininin Misir mədəni irsinə təsiri (1980-2007)" (G.H.Əhmədov), "Dini təlimlər və onların fəlsəfi aspektləri" (B.S.Bağırov) mövzularını araşdırmışlar. Həmin ildə fə.l.ü.f.d. L.Məlikova "Dünyada gedən sosial-mədəni proseslər və müasir Azərbaycanda ictimai-dini durum" mövzusu ilə "Dünyada yeni inkişaf meyilləri və türk dünyası" beynəlxalq elmi simpoziumda (Bakı, 2009) iştirak etmişdir.

"Din-fəlsəfə münasibətlərinin nəzəri aspektlərinə dair", "İşraqlık fəlsəfəsində metodologiya problemi" (E.Məmmədov), "İmam Hasan əl-Əşkəri (a) və onun "Təfsir" əsəri" (A.Həbibov) kimi məqalələr 2009-cu ildə şöbə əməkdaşlarının elmi ictimaiyyətdə təqdim etdiyi töhfələrin bir hissəsidir.

2010-cu ildə "Yaxın Şərq ölkələrində və Azərbaycanda qeyri-ənənəvi dinlərin və yeni dini hərəkatların tarixi-fəlsəfi təhlili" (L.F.Məlikova), "Müasir islam və modernləşmə problemi" (G.H.Əhmədov), "Müasir islamda Şərq-Qərb mədəniyyətlərinin sintezi və Azərbaycan



təcürbəsi" (R.Ə.Mürsəlov), "Müasir Qərb alimlərinin tədqiqatlarında İbn Ərəbinəndini-fəlsəfi irsi" (Q.B.Səfərov) kimi elmi tədqiqat mövzuları şöbə əməkdaşları tərəfindən öyrənilmişdir. Həmin il şöbənin əməkdaşı fə.ü.f.d. R.Ə.Mürsəlovun "Müasir islamdaxili proseslər (Misir müəlliflərinin fikirləri əsasında)" (Bakı, "Bakı Çap Evi" Nəşriyyatı, 2010) adlı kitabı işıq üzə görmüşdür. 2010-cu ildə şöbə əməkdaşlarından A.Həbibovun "İmamıyyə şiəsinin təfsir tarixi və günümüzdə qədər gəlib çatmış on qədim şiə təfsirləri" (Çukurova Universiteti İlahiyyat fakültəsinin jurnalı, Türkiyə, Adana, 2010) və "İlk dövr şiə təfsirinin qaynaqları" (19 May Universiteti İlahiyyat fakültəsinin dərğisi, № 28, Türkiyə, Samsun, 2010), "İmamıyyə alimlərinə görə Qurani-Kərimdəki müqəttə hörləri"(BDU-nun İlahiyyat fakültəsinin elmi məcmuəsi, № 3, 2010) R.Mürsəlovun "İslamda ölüm və vəsiyyət" ("Azərbaycan şərqşünaslığı" jurnalı" № 2, 2010), E.Məmmədovun "Müasir dövr müsəlman qadınının sosial-mədəni maarifləndirmə işindəki rolu" ("Dövlət və din" toplusu, iyun, 2010), "Qurani-Kərimdə "ağl" məfhumuna dair mülahizələr və qeydlər" ("Dövlət və din" toplusu, 2010), "Qurani-Kərimin təfsiri və təfsir növləri" ("Dövlət və din" toplusu, 2010) kimi mövzulara həsr edilmiş məqalələri çap olunmuşdur.

Şöbədə ruh yüksəkliyi yaradan amillərdən biri də, 2010-cu ildə şöbə müdirəsi, a.e.i., fə.ü.f.d. E.Y.Həsənovanın elmi fəaliyyətində bərləndiyinə görə AMEA-nın prezidenti tərəfindən fəxri diplomla təltif edilməsi olmuşdur.

Bu ildə E.Rəhimov "Müasir İslamda məzhəblərarası yaxınlaşma konsepsiyaları" (28 aprel 2010) və E.Məmmədov "Orta əsr İslam düşüncəsində din-fəlsəfə münasibətləri" (15 oktyabr 2010) mövzularında fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiyalarını müdafiə etmişlər.



2011-ci ildə şöbə əməkdaşlarının təqdim etdiyi məqalələr sırasında "Qədim yunan ictimai fikrində və xristianlıq təlimində fəlsəfə və din" (E.Məmmədov), "Türkiyədə Şiəlik" (A.Həbibov) kimi mövzuları əhatə edən maraqlı məqalələri qeyd etmək olar.

L.Məlikovanın rus dilində nəşr olunan "Bəhəliyin qaynaqları və dünyəgörüşünün əsas aspektləri" adlı kitabının işıq üzə görməsi din və ictimai fikir tarixi şöbəsinin elmi bazasının zənginləşməsinə səbəb olmuşdur.

Haqqında danışılan ildə şöbənin dissertantı Q.Səfərov fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim etdiyi "İbn Ərəbinin dini-fəlsəfi görüşləri" adlı dissertasiyasını müdafiə etmişdir. (06.07.2011)

Şöbənin böyük elmi işçisi L.Məlikova Zveniqorodda 3-5.10. 2012-tarixlərində Rusiya Elmlər Akademiyasının (REA) Gənc Alimlər Şurası, REA-nın tarix-filologiya bölməsi, REA-nın Şərqşünaslıq İnstitutu, AR-nın Prezidenti yanında SAM-ın birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən Rusiya və MDB ölkələri Gənc şərqşünaslıq I Qurultayında iştirak etmiş və "Şərqiñ neouniversalist dini konsepsiyalarının Qərb qlobalızı ideologiyası ilə qarşıqlıqlı əlaqəsi (bəhəliyin nümunəsində)" adlı məruzəsini təqdim etmişdir. Həmin ildə şöbənin aparıcı elmi işçisi, fə.ü.f.d. R.Ə.Mürsəlovun "Mədəniyyət və ərkan müsəlman icmasının ideoloji və inzibati əsaslarının qoyulması" adlı kitabı işıq üzə görmüşdür. 2012-ci ildə araşdırmaları arasında öz aktuallığı ilə seçilən tədqiqatlardan biri də, şöbənin böyük elmi işçisi, fə.ü.f.d. İ.Ə.Əlimuradovun araşdırdığı "İslamda "xaricilik" dini-ideoloji cərəyanı kimi. (Yaranması, inkişafı və müasir forması)" mövzusu. Tədqiqat əsasında dini, siyasi və eyni zamanda ideoloji cərəyan olan "Xaricilik" ətraflı şəkildə araşdırılır. Xariciliyin yaranmasına zəmin yaradan səbəblər, bu cərəyanın yaranacağı və inkişaf etdiyi ərazilər, ilk xaricilər nəslə və onların ardıcılları, xaricilik ideologiyasının əsasları, İslamın məlum prinsiplərinin xaricilər tərəfindən fərqli şəkildə izah edilmiş və onlarla həmfikir olmayanlara qarşı kəskin sərə müqəddən çıxış etmələri və s. kimi məlumatlar haqqında danışılan tədqiqat işində öz əksini tapır.

2012-ci ildə şöbə müdirəsi, fə.ü.f.d. E.Y.Həsənova on yaxşı vətənpərvər tədqiqatçı kimi "Azərbaycan Respublikası Avropa Nəşr Matbu Evi"nin qızıl medal (diplom, Az № 803250124), Azərbaycan Kütləvi İnformasiya Vasitələri İşçilərinin Həmkarlar İttifaqının Rəyasət Heyətinin 04.10.2012-ci il tarixli qərarı ilə "Azərbaycan bayrağı", "Qızıl qələm" mükəfətləri və "Xalqın nüfuzlu ziyalı" fəxri diplomu ilə təltif olunmuşdur.

2012-ci ildə "Müsəlman əxlaqı", "Dini-mədəni islam fikri: tənqidi mülahizələr" və "Şəriətin məqsədləri" adlı kitabların şöbənin böyük elmi işçisi, fə.ü.f.d. E.Məmmədov tərəfindən ərəb dilindən ana dilimizə tərcümə edilməsi oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur.

2013-cü ildə A.Həbibov Türkiyə Cümhuriyyəti Ankara şəhərində nəşr olunan "Şii Təfsir Geleneği", Təfsir Akademik Yaxlaşımlar, (Editör: Prof. Dr. Mehmet Akif - Prof. Dr.

İsmail Çalıskan, OTTO Yayınları) toplusunun hazırlanmasında iştirak etməklə ölkə xaricində çap olunan kitabla həmmüəllif olmuşdur.

Həmçinin, 2013-cü ildə İsveçdə nəşr edilən «The Caucasus and Globalization» (Sweden: CA&CC Press® AB Publishing House, 2013, Vol. 7, Issue 3-4.) elmi toplusunda L.Məlikovanın növbəti «Bahaism – the way from East to West: History of one neo-universalist doctrine» adlı yeni məqaləsi də işıq üzü görmüdü.

Bu ildə haqqında danışılan şöbənin ən önəmli nailiyyətlərindən biri də t.ü.f.d. Ə.Əbbasovun əməyinin məhsulu olan «İslam. Ensiklopedik lüğət»-in nəşr edilməsi olmuşdur. İslam ensiklopedik lüğəti islamın yaranma və yayılma tarixini, Quranın leksikası və həkayələrini, müsəlman icmaları tarixini, müsəlman ilahiyəti və fəlsəfəsini, müsəlman dövlətçiliyinin nəzəri və praktik məsələlərini, orta əsr müsəlman cəmiyyətdəki sosial-siyasi və iqtisadi münasibətləri, sufi təlimlərini, müsəlman hüququnun nəzəri və tətbiqi məsələlərini, islamın və islam fəlsəfəsinin görkəmli şəxsiyyətləri, habelə ölkəmizin bu dinlə bağlılığı, Azərbaycanın şeyxülislamı, müftüləri, axundları və bəzi başqa din xadimləri haqqında məlumatları ehtiva edir.

2013-cü ildə Məhəmməd Ömər Şabrannın «İnkışafın islam modeli» ("məqsəd" konsepsiyası əsasında), Taha Cabir öl-Ülvanının «İslam tarixində çoxfikirlik adab-ərkanı», Xəlil Məhəmməd Xəlidin «Və Əbubəkr gəldi» kitablarının fə.ü.f.d. E.Məmmədov tərəfindən ərəb dilindən Azərbaycan dilinə müvəffəqiyyətlə tərcümə edilməsi şöbənin elmi məhsuldarlığını daha da artırmışdır. E.Məmmədovun Türkiyə Cümhuriyyətinin İstanbul şəhərində çap olunan «Quran ayələrinin mövzular üzrə təsnifatı – Fehrist» (3 cildə) kitabı da müəllifin özü ilə yanaşı din və ictimai fikir tarixi şöbəsinin uğurudur.

2014-cü il, 3-4 mart tarixlərində L.Məlikova Azərbaycan Avropa Cəmiyyətinin (The European Azerbaijan Society /TEAS/) təşkilatçılığı ilə Londonda keçirilən "Qafqazda dinlər" mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransda iştirak etmiş və "Azərbaycanda İslam" adlı məruzə ilə çıxış etmişdir. L.Məlikova, eləcə də "Şərq fəlsəfəsi problemləri" (Red. Z.Quluzadə) beynəlxalq, elmi-nəzəri, akademik jurnalın redaksiya heyətinin üzvüdür və yerli və xarici alimlərə məxsus olan islamla dair müxtəlif dini-fəlsəfi mövzularda hər il Azərbaycan və rus dillərində həyata keçirilən çoxsaylı elmi məqalələrin tərcümələrinin müəllifidir.

Elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, tərcüməçilik fəaliyyəti ilə də məşğul olan şöbənin əməkdaşı, fə.ü.f.d. E.Məmmədov hal-hazırkı tarixə qədər dini-fəlsəfi mövzulardan bəhs edən otuz kitabı ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. Onun 2014-cü ildə tamamladığı sonuncu tərcümə işi "Əbdülhəmid əbu Süleymanın"İslama görə beynəlxalq münasibətlərin nəzəri əsasları" adlanır". Beynəlxalq münasibətlər probleminə islamın baxışını əks etdirən bu kitab islam siyasi fikri ilə maraqlanan hər bir mütəxəssis üçün faydalı mənbədir.

## ŞƏRQ-QƏRB ŞÖBƏSİ

2001-ci ildən etibarən fəaliyyət göstərən şöbənin tədqiqat istiqamətini edir. 2001-2011-ci illərdə f.ü.f.d. A.Əzimov şöbənin ilk müdiri olmuşdur. Hal-hazırda şöbəyə dünya iqtisadiyyatı, Türkiyə və Azərbaycan iqtisadiyyatı üzrə tanınmış mütəxəssis, çoxsaylı sanballı tədqiqatların müəllifi, i.ü.e.d. D.Vəliyev rəhbərlik edir.

Şöbə yaradılarkən onun qarşısında Şərq ölkələrində yeni dövr tarixi inkişafını, sosial, siyasi, iqtisadi, mədəni problemlərini Qərb ölkələri ilə müqayisəli şəkildə araşdırmaq vəzifəsi qoyulmuşdu. Əsas diqqət müasir və aktual beynəlxalq siyasi məsələlərə, həmçinin kulturoloji məsələlərə verilir. Müsəlman Şərqində siyasi proseslərə, qloballaşma və sivilizasiyalararası dialoq: "Şərq-Qərb" münasibətlərində müasir problemləri haqqında mövzulara xüsusi yer verilir. İnstitutunun ənənəvi istiqamətlərini nəzərə alaraq, həmin tədqiqat problematikası, əsasən, Türkiyə, İran və ərəb ölkələrinin təmsilində araşdırılır.

"Şərq-Qərb" çox geniş bir məfhum olduğuna görə həmin araşdırmaları şöbədə çalışan, müxtəlif elmləri və elmi istiqamətləri təmsil edən mütəxəssislər aparırlar.

Şöbə çərçivəsində aparılan araşdırmaların ümumi prinsipi Şərqin və Qərbin bir-birinə tarixən qarşılıqlı təsiri və bu təsirin həm pozitiv, həm də neqativ cəhətlərini araşdırmaqdır. Şöbə tərəfindən hazırlanan tədqiqatların məqsədi Qərb və Şərq mədəniyyətlərini dünya mədəniyyətinin iki müxtəlif və vacib hissələri kimi bir vahidət şəklində göstərməkdir.





- Şöbənin əsas fəaliyyət istiqamətləri bunlardır:
- Şərq və Qərb sivilizasiyalarının ayrı-ayrı cəhətlərinin müqayisəli və çoxərəfli təhlili;
  - Şərq-Qərb sivilizasiyalararası münasibətləri və Azərbaycan;
  - Qərb mədəniyyətinin Şərq ölkələri tərəfindən sintez edilərək qavranılmasını, Şərq və Qərb ölkələri arasında münasibətlərin tarixi gedişi və təcrübəsinin təhlili;
  - Qərb dəyərlərinin, qloballaşmanın Şərqdə gedən siyasi, iqtisadi, mədəni və sosial proseslərə təsirinin araşdırılması;
  - Şərqi zəngin irsinin Qərb ölkələrində gedən mədəni, iqtisadi, sosial və siyasi proseslərə təsirinin təhlili;
- Beynəlxalq əlaqələrin "Şərq-Qərb" arasındakı qarşılıqlı münasibətlər prizmasından tədqiqi;
- Müasir dövrdə Şərqdə gedən proseslərin Şərq-Qərb münasibətləri prizmasından tədqiqi.

Keçən müddət ərzində şöbə Şərq və Qərbin fikri, mədəni, ədəbi və s. istiqamətlərini müxtəlif aspektlərini əhatə edən "Müasir Azərbaycan şüurunda Şərq-Qərb paradigmasının qavranılması", "İsraillik və XX əsr Qərb fəlsəfəsinin inkişafı", "Dinlərarası münasibətlər və kütləvi informasiya vasitələri", "Şərq-Qərb" paradigması və gender problemləri" (f.ü.f.d. A.Əzimov), "Vahid dünya konsepsiyası kontekstində mədəniyyətlərarası dialoqun yeri və önəmi", "Qloballaşma problemlərinin həllində Şərq-Qərb əməkdaşlığı: zərurət və perspektivlər" (i.ü.f.d.M.Babaşlı), "Türkiyədə modernləşmə prosesinin kulturoloji təhlili (R. Rzayeva), "XVIII-XIX əsrlər Qərbi Avropa ədəbiyyatında Şərq motivləri", "Ərəb üzri lirikası və orta əsrlər Avropa poeziyası", "Sufilik və Qərbi Avropa ədəbiyyatı" (A.Cəbraylova), "Aida İmanquliyevanın "Qələmlər birliyi və Mixail Nuayma" əsərində Mixail Nuayma yaradıcılığının səciyyəvi xüsusiyyətləri" (X.Əliyeva), "Türkiyə-Avropa Birliyi iqtisadi münasibətlərinin tədqiqi tarixi" (E.Səmədov), "Nizər Qəbbani yaradıcılığında Əndəlüs motivləri" (K.Şərifov) "XXI əsrin əvvəllərində ABŞ-Saudiyyə Ərəbistanı münasibətləri və beynəlxalq terrorizm problemi", "Ərəb ölkələrində ictimai rəy və Xəzər ətraf beynəlxalq əlaqələr", "Müasir mərhələdə Şimali Afrika ölkələrində siyasi islam" (S.İbrahimova), "ABŞ-da islam", "Britaniyada İslam", "Avropa Şurası və müsəlman Şərq ölkələrində mühacirət problemləri" (N.Əlizadə); "XXI əsrin əvvəllərində Avrasiyada inteqrasiya və Xəzər dənizi hövzəsində beynəlxalq münasibətlərin perspektivləri" (Q.Rzayev), mövzularında araşdırmalar aparılmış və əldə olunmuş nəticələr elmi dövrüyyəyə buraxılmışdır.

Şöbənin keçici plan işləri qismində "Qloballaşma və sivilizasiyalararası dialoq: "Şərq-Qərb" aspektləri mövzusu çərçivəsində "Qloballaşma prosesləri və Şərq" (şöbə müdiri, i.ü.e.d.

D.Vəliyev) mövzusunun birinci mərhələsi başa çatmış və əldə olunan nəticələr elmi dövrüyyəyə buraxılmışdır.

Şöbədə yerinə yetirilən tədqiqatlar arasında Şərq-Qərb paradigmasının ən universal modelin müəyyənləşdirilməsi baxımından "İsraillik və XX əsrin qərb fəlsəfəsinin inkişafı", həmçinin ərəb və türk dünyaları arasında tarixi münasibətlərin indiki vəziyyəti və bu münasibətlərdə Qərbin rolunun araşdırılması baxımından "Ərəb ölkələrində ictimai rəy və Xəzər ətrafı beynəlxalq əlaqələr" mövzularına Azərbaycan elmi üçün əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin Şərq-Qərb dialoqunun geopolitik və kulturoloji aspektləri probleminin öyrənilməsi çərçivəsində "Qloballaşma problemlərinin həllində Şərq-Qərb əməkdaşlığı: zərurət və perspektivlər" mövzusunun əhəmiyyəti qeyd olunmalıdır.

Şöbə müdiri D.Vəliyev və i.ü.f.d. M.Babaşlı Azərbaycan ali təhsil ocaqları ilə sıx əməkdaşlıq edirlər. D.Vəliyevin "Beynəlxalq iqtisadiyyat" və "Beynəlxalq maliyyə" adlı dərslikləri Təhsil Nazirliyinin qriffi ilə nəşr edilmişdir.

Hal-hazırda şöbədə aşağıdakı istiqamətlər üzrə tədqiqatlar aparılır:

1. "Qloballaşma prosesləri və Şərq" mövzusu çərçivəsində "Qlobal maliyyə böhranının Şərq ölkələrinə təsiri" (i.ü.e.d. D.Vəliyev);
  2. "Beynəlxalq terrorizm və onunla mübarizədə Şərq və Qərb əməkdaşlığının əhəmiyyəti" (i.ü.f.d. M.Babaşlı);
  3. "Aida İmanquliyeva tərəfindən "Qələmlər Birliyi"nin tədqiq edilməsi" (X.Əliyeva);
  4. "Ərəb Şərqiinin siyasi həyatı Nizər Qəbbani yaradıcılığında" (K.Şərifov);
  5. "Şərq-Qərb münasibətləri kontekstində Misirdə siyasi islamın yaranması və inkişafı" (k.e.i. Səvda İbrahimova);
  6. "Avropa Şurası və müasir mərhələdə müsəlman Şərqi ölkələrində mühacirət problemləri" (N.Əlizadə);
  7. "Türkiyə-Avropa Birliyi iqtisadi münasibətlərinə aid elmi ədəbiyyat sənədlərinin bibliografiyası" (E.Səmədov);
  8. "Türkiyə Cümhuriyyətinin 2000-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafının əsas istiqamətləri" (H.Günəşli);
  9. "Tənzimət dövrü türk nəsrinin formalaşmasına qərb ədəbiyyatının təsiri" (Ü.Səmədov);
- Şöbə əməkdaşlarının elmi tədqiqatlarının ardıcılığının təmin edilməsi və kədr potensialının gücləndirilməsi məsələsi də qarşıda duran vəzifələr arasındadır. Bununla əlaqədar aşağıdakıları qeyd etmək olar:



1. İ.ü.f.d. M.Babaşlı "Dinin tarixi və fəlsəfəsi" ixtisası üzrə "Şərq və qərb etik fikrinə islam əxlaqı məsələləri (ən yeni dövr)" mövzusunda fəlsəfə elmlər doktorluğu üçün dissertasiya işini davam etdirir.

2. Elmi işçi E.Səmədov "Türkiyə-Avropa Birliyi gömrük münasibətləri" mövzusunda dissertasiya işi üzərində işləyir.

3. Elmi işçi H.Günəşli 2014-cü ildə doktorantura pilləsinə qəbul olmuş və "Beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə Türkiyə-ABŞ əməkdaşlığı" mövzusu üzrə tədqiqat aparır.

4. Baş laborant Ü.Səmədova "Tənzimat dövrü türk nəsrinin formalaşmasına qərb ədəbiyyatının təsiri" mövzusunda dissertasiya işi üzərində işləyir.

Şöbənin əməkdaşlarından kiçik elmi işçi Xuraman Əliyevanın filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi adını almaq üçün "Aida İmanquliyeva Şərq-Qərb ədəbi əlaqələrinin tədqiqatçısı kimi" mövzusunda dissertasiya işi müzakirə edilərək müdafiəyə buraxılmışdır.

Ümumiyyətlə, hal-hazırda şöbədə Şərq və Qərb münasibətlərinin aktual problemləri üzrə elmi-tədqiqat işləri üzərində tədqiqat aparən 15 doktorant və dissertant fəaliyyətdədir.

Şöbə əməkdaşlarından i.ü.c.d. D.Vəliyev fəlsəfə üzrə elmlər dok- torluğu üzrə 5, i.ü.f.d. M.Babaşlı 4 dissertanta elmi rəhbərlik edir. Dissertantlar üçün müəyyən edilmiş mövzular şöbənin istiqamətinə uyğun olaraq seçilir və məsələnin Şərq-Qərb kontekstində öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. İslamda və xristianlıqda qadın hüquq və vəzifələri, insan sevgisi, dünya anlayışı kimi aktual məsələlər müqayisəli şəkildə elmi tədqiqata cəlb edilir.

Şöbə plan işi üzrə elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsini və əməkdaşlarının elmi əsərlərinin nəşrini təmin etməklə yanaşı, institut səviyyəsində keçirilən elmi tədbirlərin təşkilinə də öz töhfəsini verir. Qarşda Türkiyənin tarixində əlamətdar bir hadisə olan Türkiyə Cümhuriyyətinin elan olunmasının 90 illiyi münasibəti ilə AMEA akademik Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu və Qafqaz Universitetinin 2013-cü ilin 28 oktyabrında birgə təşkilatçılığı ilə keçirilmiş "Türkiyə Cümhuriyyəti-90" mövzusunda beynəlxalq konfransın təşkilində şöbə əməkdaşları yaxından iştirak etmişlər.

Şərq-Qərb əlaqələrinin qarşılıqlı təsirinin müxtəlif problemlərinə dair tədqiqat aparən şöbə əməkdaşları "Elmi araşdırmalar" və "İpək yolu", "Journal of Qafqaz University" elmi toplularında maraqlı elmi məqalələr çap etdirlər. Şöbənin elmi əməkdaşları Türkiyə, Rusiya, Qazaxıstan və Azərbaycanda keçirilən elmi konfrans və simpoziumlarda fəal iştirak edirlər.

Ümumiyyətlə, "Şərq-Qərb" şöbəsi fəaliyyətə başladığı dövrdən etibarən burada çalışın əməkdaşlar Şərq və Qərb əlaqələrinin qarşılıqlı təsiri mövzusunda həsr olunmuş otuzdan çox kitab, iki yüzdən artıq elmi məqalə (o cümlədən xaricdə) çap etdirmişlər.

## MƏRKƏZİ ASIYA VƏ UZAQ ŞƏRQ ÖLKƏLƏRİ ŞÖBƏSİ

Şöbə 2011-ci ildə Azərbaycan şərqşünaslığında Mərkəzi Asiya və Uzaq Şərq ölkələrinin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və ədəbi-mədəni inkişafının mühüm məsələlərinin hərtərəfli öyrənilməsi zərurətində əsaslanaraq, fəaliyyətə başlamışdır. Müstəqil Azərbaycanın bir sıra Mərkəzi Asiya və Uzaq Şərq ölkələri ilə artan siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələri bu regionların elmi şəkildə öyrənilməsinə böyük ehtiyac yaratmışdır. Məhz bu fakt nəzərə alınaraq Şərqşünaslıq İnstitutunda bu şöbənin yaradılmasına qərar verilmişdir.

Şöbənin profilinin və elmi-tədqiqat tematikasının, inkişaf istiqamətlərinin müəyyən- ləşməsi prosesində qarşıya qoyulan vəzifələrin səmərəli şəkildə həlli üçün Şöbəyə Çin, İndo- neziya, Pakistan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Qırğızistan Respublikalarının tarixi, dili və ədəbiyyatı üzrə mütəxəssislərin cəlb olunması zəruri problem olaraq dururdu. Mövcud elmi və kadr potensialına əsasən şöbə öz elmi fəaliyyətini beynəlxalq münasibətlər sistemi, qloballaşma və mədəni münasibətlər yönündə qurdu.

Dünya siyasətində xüsusi yeri olan Çin Xalq Respublikasının beynəlxalq münasibətlər sistemində ölkəmizlə əlaqələrinin öyrənilməsi üzrə şöbədə iki mütəxəssis fəaliyyət göstərir. Şöbə müdiri c.ü.f.d. Rafiq Abbasov və t.ü.f.d. Ölkər Əliyevanın Çinin tarixi və münasibətləri



vəziyyətini əks etdirən tədqiqat işləri müasir Azərbaycan şərqşünaslığında yeni istiqamət açır. Ümumiyyətlə, ölkəmizdə çinşünas mütəxəssislərin sayca hələ az olduğunu nəzərə alsaq, şöbə əməkdaşlarının Azərbaycanda çinşünaslıq istiqamətinin formalaşdırılması sahəsində fəaliyyətlərini tədqirlə qeyd etmək lazımdır.

Bela ki, R. Abbasovun "İlham Əliyev – qədim xalqların dostluğunun müasir davamçısı" (Bakı, 2013) adlı böyük həcmli kitabı 2013-cü ildə Çin dilində çap olunmuşdur. Kitab Azərbaycan-Çin münasibətlərinin müasir vəziyyətinə, Prezident İlham Əliyevin ölkəmizin Çin Xalq Respublikası ilə siyasi, diplomatik, iqtisadi və mədəni əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi fəaliyyətinə həsr olunmuşdur. Şöbədə, eyni zamanda, dövlətimizin fəaliyyətində müxtəlif aspektləri ilə əlaqədar mühüm materialların Çin dilinə tərcüməsi də həyata keçirilir. Bunların sırasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin andiçmə mərasimindəki nitqinin R.Abbasov tərəfindən edilmiş tərcüməsini qeyd etmək mümkündür. Eyni müəllifin çinşünas mütəxəssislərin istifadəsi üçün hazırladığı "Azərbaycan-Çin dillərində şəkilli sözlük" (Bakı, 2006) kitabı da çapdan çıxmışdır.

Şöbənin çinşünaslıq sahəsində son araşdırmalarından Ü.Əliyevanın tədqiqat əsərini - "ABŞ-Çin münasibətləri (XXI əsrin əvvəlləri)" - qeyd etmək olar. Bu əsər müasir dövrdə beynəlxalq münasibətlər sistemində dünyanın iki qlobal gücü sayılan və dünya ölkələrinin siyasətinə bilavasitə təsir göstərən Çin Xalq Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının ikitərəfli münasibətlərinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir. Ü.Əliyevanın Amerika-Çin münasibətlərini ayrı-ayrı problemlərindən bəhs edən məqalələri Moskvada, Ukraynada və digər ölkələrin elmi mətbuatında işıq üzü görmüşdür.

Hal-hazırda şöbənin mühüm tədqiqat istiqamətlərindən biri də Mərkəzi Asiyanın türkdilli xalqlarının mədəni və ədəbi ənənələrinin, onların Azərbaycanla çoxəsrlik mədəni əlaqələrinin öyrənilməsidir. Mərkəzi Asiya xalqlarının ədəbiyyatının müxtəlif dövr və mərhələlərinin, tarixi inkişaf yolunun, ədəbi-mədəni əlaqələr sisteminin öyrənilməsi üzrə f.ə.d. T.Həşimovanın ciddi araşdırmaları vardır. Azərbaycan-Mərkəzi Asiya poeziya əlaqələrinə həsr olunmuş "Poeziya körpüsü" (Bakı, 2004) kitabı, ədəbi əlaqələr tarixinə, müasir problemlərinə həsr olunmuş 50-yə yaxın məqaləsi ölkəmizdə və onun xaricində çap olunmuşdur. İngilis, rus, qırğız dillərində çap olunan məqalələr əsasən ədəbi əlaqələrin, bədii təsir məsələlərinin müasir problemlərinə həsr olunmuşdur. Tədqiqatçı Türkiyə Respublikası, İran İslam Respublikası, Şimali Kipr Türk Respublikası, Türkmənistan və Qırğızistan respublikalarında keçirilən beynəlxalq elmi tədbirlərdə – forum, qurultay, simpozium, konfranslarda Azərbaycan elmini layiqincə təmsil etmiş və hazırda bu uğurlu fəaliyyətini davam etdirir. "Chingiz Aytmatov in Azerbaijan-Kyrgyzstan literary relationship; universal ideas and nationality". «Совет доорунда жана эгемендик мезгилинде Азербайжан-Кыргызстан адабий байланыштарындагы Айтматовдун көркөм өнөрү жана инсанаты», "Klasik Azer-

bayan şairi Nizami Gencevi və onun "Hüsev və Şirin" əsərinin Özbək Türkçəsi nə çevirində dil və üslup məsələləri", "Творческие взаимосвязи и параллели: Чингиз Айтматов и Бахтияр Вагабзаде", "Совет Бирлиги dönəmində Azərbaycan-Mərkəzi Asiya Türk xalqlarının ədəbiyyatında Türk birliyi" və digər mövzularda çox sayda məruzələr etmiş, mükafatlarla ləyaqətli görülmüşdür.

Şöbənin yeni yaradılmasına və nisbətən az müddətdə fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq əməkdaşlar öz ixtisaslarının artırılması üzərində daim çalışır, peşəkarlıqlarını yüksəldirlər. Bela ki, Ü.Əliyeva tarix üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiya işini müdafiə etmiş, T.Həşimova filologiya üzrə elmlər doktoru elmi adı almaq üçün İnstitutun doktoranturasına daxil olmuşdur, gənc mütəxəssis Q.Kazimov İndoneziyada dövlət-din münasibətləri, G.Soltanova isə İslam aləmində qloballaşma probleminin metodoloji aspektləri ilə əlaqədar dissertasiya işi üzərində işləyirlər. Şöbə əməkdaşlarının bilik və təcrübəsinin yüksəlməsi, elmi mübadilənin tənzimlənməsi məqsədilə şöbənin əməkdaşları elmi ezamiyyətlərdə olur və bilik və bacarıqlarını daim təkmilləşdirirlər.

Ümumi işlər üzrə  
direktor müavini



Kadrlar şöbəsi

Mühasibatlıq



Mülkü müdafiə qorqəgəhi



Arxiv



Akad. Ziya Bünyadov  
kabineti



Təsərrüfat müdiri



Katiblik



Kompyuter otağı





## AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI AKAD. Z.M.BÜNYADOV ADINA ŞƏRQŞÜNASLIQ İNSTITUTU ƏMƏKDAŞLARININ KİTAB VƏ MONOQRAFİYALARININ SİYAHISI

### Abbasov Əli Məmməd o.

1. Nizami Gəncəvinin "İskəndərnamə" poeması. Bakı: "Elm", 1966 – 197 s.
2. Azərbaycan-Əfqan ədəbi əlaqələri tarixindən. Bakı: "Elm", 1986 – 292 s.

### Abbasov Rafiq İldırım o.

1. Azərbaycan-Çin dillərində şəkilli sözlük. Bakı: "Oka ofset", 2006 – 101 s.
2. İlham Əliyev-qədim xalqların dostluğunun müasir davamçısı. Bakı: "Qanun", 2013 – 307 s.

### Abdullayev Əbdürəhman Məmməd o.

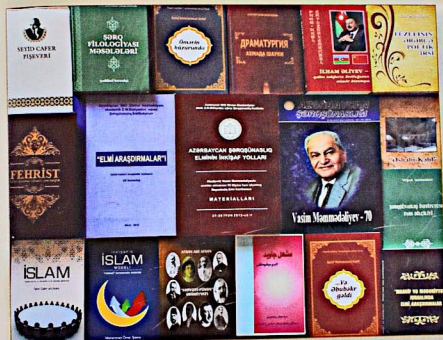
1. Görkəmli maarifçi demokrat yazıçı Rəşidbəy Əfəndiyev. Bakı: "Znamya" nəşriyyatı, 1960 – 48 s.
2. Maarif pərvanəsi. Bakı: "Maarif", 1982 – 96 s.

### Abdullayev Zakir Zülfüqar o.

1. Начало экспансии США в Иране. Москва: Изд-во вост. литературы, 1963 – 97 с.
2. Промышленность и зарождение рабочего класса Ирана. Баку: Изд-во АН АЗССР, 1963 – 296 с.
3. Формирование рабочего класса Ирана. Баку: Изд-во АН АЗССР, 1968 – 170 с.
4. Асияда коллектив təhlükəsizlik dövrün tələbidir. Bakı: "Azərtaşr", 1974 – 74 s.

### Abiyev Aydın Müstəcəb o.

1. Ömər Seyfəddinin həyatı və yaradıcılığı. Bakı: "Elm", 1978 – 160 s.
2. Türk ədəbiyyatında satira: XIX əsrin axırları XX əsrin əvvəlləri. Bakı: "Elm", 1991 – 172 s.
3. Bəxtəşi İlatifə və əhvalatları. (Müqəddimə və tərcümə). Bakı: Azər. bədii tərcümə və ədəbi əlaqələr mərkəzi, 1992 – 134 s.
4. Azərbaycan –Türk şəxs adlarının izahlı lüğəti. Bakı: "Nərgiz", 1998 – 188 s.
5. Bəzi satirik nəzərə və təhziillər. Bakı: "Ozan", 1999 – 76 s.
6. Füzuli və Türkiyə poeziyası. Bakı: "Ozan", 2002 – 279 s.
7. Şəxs adları lüğəti. Bakı: "Çıraq", 2002 – 400 s.
8. Ziya Göyölər. Anadan olmasının 130 illiyi münasibətilə. Bakı: "MBM", 2006 – 64 s.
9. Türk məşhurləri şəxs adları sözlüyü (Üçüncü kitab). Bakı: "Nurlan", 2007 – 463 s.
10. Türkiyə ədəbiyyatı tarixi. I cild. II nəşr. Bakı: "Təknur" nəşriyyatı, 2010 – 448 s.



11. Həsənoğlundan özü bəri. Bakı: "Təknur" nəşriyyatı, 2012 – 167 s.
12. "Sərvəti-fünun" ədəbiyyatı. Bakı: "Təknur" nəşriyyatı, 2013 – 263 s.

### Ağayev Semyon Lvoviç

1. Германский империализм в Иране (Веймарская республика, Третий рейх). – Москва: "Наука", 1969 – 157 с.
2. Иран в период политического кризиса 1920-1925 гг. (вопросы внешней политики). Москва: "Наука", 1970 – 210 с.
3. Иран: внешняя политика и проблемы независимости 1925-1941 гг. Москва: "Наука", 1971 – 360 с.

### Ağazadə Adətşirin Ağa o.

İran şairi Nima Yüşic. Bakı: "Elm", 1971 – 10 c.v.

### Ağahi Əbdülhüseyn Məmmədağa o.

1. Распространение идей марксизма-ленинизма в Иране. Баку: Изд-во АН АЗССР, 1961 – 252 с.

- Из истории общественной и философской мысли в Иране. (Вторая половина XVII – первая четверть XIX в.). Баку: “Элм”, 1971 – 216 с.

*Alışanov Hüseyn Həsən o.*

- Müasir kürd şairi Abdulla Qoranın poeziyası. Bakı: “Elm”, 1969 – 133 s.

*Araslı Həmid Məmməd-Tağı o.*

- Şairin həyatı: Nizami Gəncəvi haqqında. Bakı: “Gənclik”, 1967 – 188 s.
- İmadəddin Nəsimi. Həyat və yaradıcılığı. Bakı: “Azərənşür”, 1972 – 74 s.
- Xaqani Şirvani: Şairin həyatı və zəngin ədəbi irsi haqqında. Bakı: “Yazıçı”, 1982 – 62 s.

*Axundov İskəndər Aslan o.*

- Современная Турция: борьба против империализма. Баку: “Элм”, 1977 – 198 с.

*Babayeva Nüşabə Rəşid q.*

- Из истории общественно-политической мысли Южного Азербайджана (последняя четверть XIX-начало XX вв.). Баку: “Иршад”, 1995 – 80 с.

*Bağirov Bəytulła Süleyman o.*

- Против фальсификации марксистско-ленинской философии в Иране (после второй мировой войны). Баку: “Элм”, 1978 – 151 с.

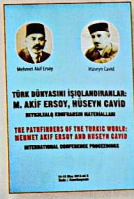
*Bağirov Yusif Əli o.*

- Из истории советско-турецких отношений в 1920-1922 гг. Баку: Изд-во АН АЗ ССР, 1965 – 144 с.

*Baxşəliyeva Gövhər Baxşəli q.*

- Абд ас-Салам ал-Уджейли. Очерки жизни и творчества. Баку: “Элм”, 1989 – 106 с.
- Əbülbərgəc İsfahani. Bir Məcnun vardı. (Ərəb dilindən tərcümə, ön söz və şərhlər). Bakı: “Yazıçı”, 1990 – 88 s.
- Абу-л-Фарадж ал-Исфахани. Книга песен (Главы о Меджнуне и арабоязычных азерб. поэтах). (Филологический перевод с арабского, предисловие, исследование, комментарии и указатели). Баку: “Элм”, 1994 – 284 с.
- “Книга песен” Абу-л-Фараджа ал-Исфахани и классическая азербайджанская литература. Баку: “Иршад”, 1998 – 238 с.

- İlahi eşq daстанları. Bakı: “Maarif”, 2001 – 380 s.
- Hamdan ucadır alimin yeri. Məqalələr, müsahibələr, rəylər. Bakı: “Nurlan”, 2003 – 322 s.
- Əbu-l-Fərəc əl-İsfahani. Məcnun ləqəbli Qeys ibn Müləvvah və ərəbdilli Azərbaycan şairləri haqqında hekayətlər. (Ərəbcədən filoloji tərcümə, müqəddimə, tədqiqat, şərhlər və göstəricilər). Bakı: “Elm”, 2006 – 373 s.
- Современный сирийский рассказ. Баку: “АНЭ”, 2007 – 352 s.
- Ölməzliyə aranan yol. (Ərəb dilindən tərcümə, tədqiqat, şərh və qeydlər). Bakı: “Adiloğlu”, 2009 – 155 s.
- Professor Aida İmanquliyevanın bibliografiyası (AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası ilə birlikdə). Bakı: “Elm”, 2009 – 245 s.
- Məqalələr, məruzələr, müsahibələr. I cild. Bakı: “Bakı Çap Evi”, 2011 – 435 s.
- Məqalələr, məruzələr, müsahibələr. II cild. Bakı: “Bakı Çap Evi”, 2011 – 511 s.
- “Taufiq əl-Həkimin ədəbi görüşləri”. Bakı: “Elm”, 2012 – 508 s.



*Babaşlı Məmmədəli Allahverdi o.*

- İmam Nəvəvi. Riyazus-Saleh. (Ön söz, şərhlər və sözlüyün tərtibi). Bakı: “Xəzər” nəşriyyatı, 2011 – 575 s.
- İmam Qazali. Qəlblərin kəşfi. (Azərbaycan dilinə tərcümə və lüğətin tərtibi). Fəlsəfi icilər seriyası. Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2011 – 600 s.

*Bayramova Lalə Mozahir q.*

- “Min bir gecə” ümumişərq ədəbiyyatının mədəni-tarixi abidəsi kimi. Bakı: “MBM” nəşriyyatı, 2009 – 199 s.

*Bakıxanova Nigar Tofig q.*

1. İngiliscə-ərəbcə-azərbaycanca iqtisadi lüğət. Bakı: "Elm", 2001 – 128 s.
2. Драматургия Ахмада Шаукти. Баку: «Элм», 2013 – 160 с.

*Bayramlı Nuşabə Kəzim q.*

1. Abbasilər xilafəti xalifə an-Nasir dövründə. Bakı: "Nurlan", 2002 – 188 s.
2. Şiəhab əd-Din Muhamməd an-Nəsavī. Sultan Cəlal əd-Din Mənkərburnun həyatının təsviri. (Azərbaycanın XII-XIII əsrlər tarixinə aid çıxarışlar). Mətnin tərcüməsi, şərhlər və qeydlər bölməsi akad. Z.M.Bünyadovun eyni adlı kitabının tərcüməsi əsasında yazılmışdır. Bakı: «Mars-Print» nəşriyyatı, 2007 – 77 s.

*Bije (Rəhimli) Əkrəm Rəhim o.*

1. Sovet-Türkiyə iqtisadi münasibətləri (1923-1939-cü illər). Bakı: Azərb. SSR. EA nəşriyyatı, 1965 – 133 s.
2. Türkiyənin xarici ticarət siyasəti. Bakı: "Elm", 1989 – 105 s.
3. Güney Azərbaycanda milli-demokratik hərəkat. Bakı: "Meqa", 2003 – 208 s.
4. Güney Azərbaycanda milli-demokratik hərəkatı (1320-1325). (Əski əlifba ilə) Kanada, "Odlar yurdu" nəşriyyatı, 2005 – 233 s.
5. Parçalanmış millətin harayı (ön söz və tərtibat). Bakı: 2007 – 655 s.
6. Azərbaycan Demokrat firqəsi. Tehran: "Səs" nəşriyyatı, 2007 – 210 s.
7. Seyid Cəfər Pişavəri. Həyatı və ictimai-siyasi fəaliyyəti. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2009 – 399 s.
8. S.C.Pişavəri. Trabzon: "Eser Ofset Matbaçılıq" nəşriyyatı, 2013 – 257 s.
9. Məşələ-cavid. Tehran, 2013 – 210 s.
10. Seyid Cəfər Pişavəri. Zindan xatirələri. Bakı: "Bakı çar evi", 2014 – 127 s.

*Biluri Həkümə İbrahim q.*

1. Развитие реалистической демократической поэзии Иранского Азербайджана (1945-1960 гг.). Баку: "Элм", 1972 – 122 с.
2. Məmmədhusəyn Şəhriyar. Bakı: "Elm", 1984 – 156 s.

*Bünyadov Cəmil Ziya o.*

Восстание карматов (IX-X вв.). Баку: "Элм", 1988 – 124 с.

*Bünyadov Ziya Musa o.*

1. Azərbaycanın VII-IX əsrlər. Bakı: İzd-vo AN AzSSR, 1965 – 383 s.
2. Государство Атабеков Азербайджана (1136-1225 гг.). Баку: "Элм", 1978 – 270 с.

3. Azərbaycan Atabəyləri dövləti (1136-1225). Bakı: "Elm", 1985 – 266 s.
  4. Государство Хорезмшахов-ануштегинидов (1097-1231). Москва: "Наука", 1986 – 248 с.
  5. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: "Azərnaşr", 1989 – 335 s.
  6. Qırmızı terror. Bakı: "Azərnaşr", 1993 – 331 s.
  7. Dinlər, tarixçilər, məzhəblər (Araşır kitabı). Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1997 – 228 s.
  8. Xorəzmşoxlar-anuşteginlər dövləti (1097-1231). Toşkənt: "Təfərr Gulom nomidəgini adəbiyyə və sənəət" nəşriyyəti, 1998 – 256 c.
  9. Azərbaycan Atabəyləri dövləti (1136-1225). (Fars dilində, tərcüməçi Ali Taşkın). Təbriz: "Əxtər" nəşri, 2004 – 256 s.
  10. Марказий Осиёго доир талкикатлар. Харəзмшохлар dövləti (1097-1231). Toşkənt: «Мумтоз сөз», 2012 – 288 с.
- Yazılı abidələrin şərhli tərcümə və nəşrləri:**
1. Мхитар Гюш. Албанская хроника. (Перевод с английского, предисловие). Баку: Изд-во AN AzSSR, 1960 – 33 с.
  2. Обзор источников по истории Азербайджана. Источники арабские. Баку: Изд-во AN AzSSR, 1964 – 36 с.
  3. Абд-ар-Рашид ал-Бакуви. Книга талхис ал-асар ва 'аджа' ибн ал-Малик ал-Каххар. (Перевод с арабского, издание текста, предисловие, примечания и приложения). Москва: "Наука", 1971 – 208 с.
  4. Шихаб ад-Дин Мухаммад ан-Насави. Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкербурни. (Перевод с арабского, предисловие, примечания). Баку: "Элм", 1973 – 450 с.
  5. Иоани де Галонифонтibus. Сведения о народах Кавказа (1404 г.) (Из сочинения "Книга познания мира"). (Перевод с английского, предисловие и примечания). Баку: "Элм", 1980 – 42 с.
  6. Садр ад-Дин Али ал-Хусайни. Ахбар ад-двулат ас-сəлджукийя. (Перевод с арабского, введение). Москва: Гл. редакция Восточной литературы, 1980 – 272 с.
  7. Бахрие Учюк. Женщины правительницы в мусульманских государствах. (Перевод с турецкого, от переводчика). Москва: "Наука", 1982 – 175 с.
  8. Абу-л-Касим аз-Захрави. Трактат о хирургии и инструментах (перевод с арабского). Москва: "Наука", 1983 – 317 с.
  9. Иоганн Шильбергер. Путешествие по Европе, Азии и Африке с 1394 года по 1427. (Предисловие, примечания и комментарии). Баку: "Элм", 1984 – 85 с.
  10. Füzüli M. Mətlə'ül-e'tiqad. (Füzüli dühəsinin işığı, qeydlər və şərhlər, ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "Yazıçı", 1987 – 101 s.

11. Абу Мухаммад Ахмад ибн А'сам ал-Куфи. Книга завоеваний: Извлечения по истории Азербайджана VII-IX вв. (Перевод с арабского, от переводчика, примечания). Баку: "Элм", 1988 – 62 с.
12. Нбрэхим Эфенди Печевли. История (Извлечения по истории Азербайджана и сопредельных стран и областей периода 1520-1640 гг.). (Перевод с турецкого, примечания). Баку: "Элм", 1988 – 100 с.
13. Стихийные бедствия и экстремальные явления на Ближнем и Среднем Востоке (VII-XVII вв.). Баку: "Элм", 1990 – 136 с.
14. Аббас-Кули-ага Бакиханов. Гулистан-и Ирам. (Редакция, комментарии, примечания и указатели). Баку: "Элм", 1991 – 304 с.
15. Əbdürrəşid əl-Bakuvî. "Abidələrin" xülasəsi və qüdrətli hökmdarın möcüzələri. (Ərəb dilindən tərcümə, müqəddimə və şərhlər). Bakı: "Şur", 1992 – 174 s.
16. Əsirəddin Əbu Həyyan əl-Əndəlusi (XIV əsr). Kitab əl-İdrak İlisən əl-ətrak ("Türk dillərini dərk etmə kitabı"). (Ərəb dillərindən tərcümə). Bakı: "Azərənşər", 1992 – 104 s.
17. Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi 1702-1722. (Ön söz, müəllifi və nəşrə hazırlayan, rus dilindən tərcümə). Bakı: "İşiq", 1992 – 50 s.
18. Selaniki Mustafa Əfəndi. Tarix-i Selaniki. 1563-1600-cü illər. Azərbaycan və qonşu ölkələrin tarixinə aid iqtibaslar. (Osmanlı türk dilindən tərcümə, qeyd və şərhlər). Bakı: "Elm", 1992 – 42 s.
19. Solakzadə Mehmed. Tarix. Azərbaycan tarixinə aid iqtibaslar. (Türk dilindən tərcümə). Bakı: "Elm", 1992 – 83 s.
20. Şəmi Nizəməddin. Zəfərnamə. Azərbaycan və qonşu ölkələrin tarixinə dair iqtibaslar. (Türk dilindən tərcümə, ön söz, şərhlər və qeydlər). Bakı: "Elm", 1992 – 33 s.
21. Moisey Kalankatli. Albaniya tarixi. (Rus dilindən tərcümə, müqəddimə, qeydlər və şərhlər). Bakı: "Elm", 1993 – 288 s.
22. Mxitar Qoş. Alban salnaməsi. (Rus və ingilis dillərindən müqayisəli tərcümə, müqəddimə, qeydlər və şərhlər). Bakı: "Elm", 1993 – 288 s.
23. Mustafa Бутбай. Воспоминания о Кавказе. (Перевод с турецкого, от переводчика). Махачкала: 1993 – 67 с.
24. Əbu Məhəmməd Əhməd ibn Ə'sam əl-Kufi. Kitabə'l-fütuh: VII-IX əsrlər Azərbaycan tarixinə aid iqtibaslar. (Ərəbcədən tərcümə, qeyd və şərhlər). Bakı: "Azərənşər", 1995 – 80 s.
25. İzzəddin ibn əl-Əsir. Əl-Kamil fi-tarix. Mükəmməl tarix. (Ərəbcədən tərcümə, ön söz, qeydlər və şərhlər). Bakı: "Şur", 1996 – 192 s.
26. Шихаб ад-Дин Мухаммад ан-Насави. Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкбурны. (Перевод с арабского, предисловие, комментарии, издание критического текста, примечания и указатели). Москва: Восточная литература РАН, 1996 – 798 с.

27. Fətəlixan Xoyski. (M. Əliyevlə birlikdə). Bakı: "Şərq-Qərb", 1997 – 44 s.
28. Тадж ад-Дин ас-Салмани. Тарих-наме. (Перевод с турецкого, предисловие, примечания, указатели). Баку: "Элм", 1997 – 140 с.
29. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: "Pedaqogika", 2004 – 392 s.
30. Bibliografiya. Bakı: "Nurlan", 2004 – 112 s.

*Cəlilov Cabbar İsrəfil o.*

1. Bektəşilik və onun ideya qaynaqları. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2009 – 127 s.

*Cümsüdüllə Ruhəngiz Aydın q.*

1. Füzulinin ərəbcə poetik irsi. Bakı: "R.M.Kompani-I", 2012 – 240 s.

*Cəfərov Vilayət Abbasqulu o.*

1. Cəmil Sidiqi az-Zəhavi. Bakı: "Elm", 1984 – 60 s.
2. Curci Zeydan. Fərqaqon gəlini. (Ərəbcədən tərcümə, müqəddimə və izahlar). Bakı: "Gənclik", 1996 – 292 s.
3. İraqda neoklassik poeziya. Bakı: "Elm", 1998 – 156 s.
4. Əli Qılıncı Zülfiqar. Bakı: "Çıraq", 2000 – 72 s.
5. Qürbətə yaranan dostluq. Bakı: "Nurlan", 2005 – 132 s.

*Cəfərzadə Əkrəm (Əkrəm Cəfər)*

1. Əzuzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzü (ərəb, fars, tacik, türk və özbək əruzları ilə müqayisədə). Bakı: "Elm", 1977 – 417 s.

*Çeyməzar Mirqasım Mikayıl o*

1. Azərbaycan Demokrat Partiyasının yaranması və fəaliyyəti: Cənubi Azərbaycan, 1945-1946-cı illər. Bakı: "Elm", 1986 – 160 s.

*Dadaşov Tofiq Paşa o.*

1. Просвещение в Турции в новейшее время (1923-1960). Москва: "Наука", 1972 – 171 с.

*Dostaliyev Saleh Türbətəli o.*

1. İran İslam Respublikası (məlumat kitabı). Bakı: "Bakı Çap Evi" nəşriyyatı, 2010 – 204 s.

*Ərhan Arıklı*

1. Ərdəbil lıvasının müfəssəl dəftəri. (Transliterasiya, ön söz, şərhlər). Bakı, "Nurlan", 2004 – 857 s.

*Eyvəzov Aslan Qudassarı.*

1. Müasir türk ədəbi dilində sifətin müqayisə dərəcələri. Bakı: Azərb. SSR EA nəşr., 1967 – 93 s.

*Əfəndiyeva Nilufər Zakir q.*

1. Борьба турецкого народа против французских оккупантов на юге Анатолии. (1919. 1921 гг.). Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1966 – 140 с.

*Əhmədov Əhməd Camal o.*

1. Rəşad Nurinin romanları. Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1965 – 172 s.

*Əhmədova Gülbəniz Həsən q.*

1. Салама Муса - идеолог египетского возрождения. Баку: "Ириад", 1991 – 106 с.
2. M.S.Dağıstani-Əvacuğu. Zeyn al-Makatib. Bakı: "Elm", 1994 – s.
3. Müasir Misir ictimai fikrinə sosial-mədəni tərəqqi problemi. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2008 – 120 s.

*Ələsgərova Təyyibə Əliheydər q.*

1. Fars dilində sözdüzlükdəki omorfofemlər. Bakı: "Elm", 1972 – 209 s.

*Əkbərov Hikmət Əkbərməstün o.*

1. Azərbaycanca qarşı erməni təçavüzü («Əl-udvanu-l-erməni alə Əzərbaycan») (ərəb dilinə tərcümə). Bakı: «Elm» nəşriyyatı, 1993 – 179 s.

*Əkbərova Kəmalə Əndəhat q.*

1. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi dilinə Türkiyə türkcəsinin təsiri. Bakı: "Nurlan", 2010 – 240 s.

*Əlibəyli Həsən Cahangir o.*

1. Иран и сопредельные страны Востока (1946-1978). Москва: "Наука", 1989 – 253 с.

*Əlibəyli Şəfəq Ənvər q.*

1. Антонимы в персидском языке. Баку: "Элм", 1991 – 107 с.
2. Farsca-rusca-Azərbaycanca müxtəssər lüğət. Bakı: "Nafta-Press" nəşriyyatı, 2012 – 442 s.
3. Füzulinin farsca divanı: linqvo-poetik özəlliklər. Bakı: "Nafta-Press" nəşriyyatı, 2008 – 353 s.

*Əlibəyov İnqilab Vəlibəy o.*

1. Государственный капитализм в Турции. Москва: "Наука", 1966 – 243 с.
2. Müasir Türkiyə. Bakı: "Elm", 1967 – 35 s.
3. Sovet İttifaqının inkişaf etməkdə olan ölkələrlə iqtisadi-texniki əməkdaşlığı. Bakı: "Azərənşr", 1974 – 88 s.
4. Ətatizm в Турции. Баку: "Элм", 1994 – 92 с.
5. Иностранный капитал в Турции. Баку: "Элм", 2002 – 160 с.

*Əliyev Faiq Qara o.*

1. Azərbaycan-ərəb ədəbi əlaqələri. Bakı: "Yazıçı", 1987 – 221 s.

*Əliyev Həmid Zeynalabdin o.*

1. Müasir Türkiyədə xarici kapital. Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1962 – 182 s.
2. Türkiyə birinci dünya müharibəsi dövründə. Bakı: "Elm", 1965 – 168 s.
3. Dünyanın ən böyük şəhərlərində. Bakı: "Gənclik", 1967 – 75 s.
4. Турция в период правления младотурок (1908-1918 гг). Москва: "Наука", 1972 – 388 с.
5. Беседа у карты Турции. Баку: "Маариф", 1973 – 76 с.

*Əliyev Mənsur Mahmud o.*

1. Müasir İran ziyalıları (1945-1960-cı illər). Bakı: "Elm", 1979 – 120 s.

*Əliyev Rafiq Yəhya o.*

1. Ислам в концепциях "Национального социализма": (Алжир, Египет, НДРГ). Баку: "Элм", 1987 – 164 с.
2. Ислам, арабизм, социализм. Баку: "Элм", 1993 – 286 с.
3. Azərbaycanca təhsil, elm və mədəniyyət (ingilis dilində). Bakı: "İrşad", 1996.
4. İslam və Azərbaycan mədəniyyəti. Bakı: "İrşad", 1998 – 117 s.
5. İslamda ailo-nigah münasibətləri. Bakı: "İrşad", 1999 – 250 s.

*Əliyev Rüstəm Musa o.*

1. Nizami Gəncəvi. Yeddi gözəl. Bakı: "Elm", 1983 – 356 s.
2. Низами Гянджеви. Семь красавиц (перевод с персидского). Баку: "Элм", 1983 – 259 с.
3. Низами Гянджеви. Сокровищница тайн (перевод с персидского). Баку: "Элм", 1983 – 259 с.
4. Поэма о бессмертной любви. Баку: "Элм", 1984 – 42 с.
5. Низами Гянджеви. Собрание сочинений в 5 т. Москва: "Худ. Литература", 1985-1986. – Т. 1 – 382 с.; Т. 2 – 474 с.; Т. 3 – 365 с.; Т. 4 – 365 с.; Т. 5 – 781 с.

6. Низами Гянджеви. Избранное. (Сост. и комментарии). Баку: "Азернешр", 1989 – 727 с.
7. Ölməz məhəbbət haqqında əfsanə. Bakı: "Yazıçı", 1991 – 184 s.
8. Rəsulzadə M.Ə. Azərbaycan şairi Nizami (türkcədən tərcümə). Bakı: "Azərnəşr", 1991 – 229 s.
9. Абу-Баكر ибн Хосров ал-Устад. Муиннаме (перевод с персидского). Баку: "Язычы", 1991 – 584 с.
10. Низами Гянджеви. Лирнка. (Составитель). Баку: "Язычы", 1991 – 308 с.
11. Низами Гянджеви. Собрание сочинений. В 3-х т. Баку: "Азернешр", 1991 – Т.1 – 851 с.; Т.2 – 686 с.; Т.3 – 753 с.

**Əliyeva Lala Qəmbər q.**

1. «Харидату-л-каسر ва джаридату-л-аср» Имам ад-Дина ал-Исфাহани как памятник арабо-мусульманской поэзии конца XI-XII вв. Баку: "Bakı Çar Evi" nəşriyyatı, 2010 – 160 s.
2. Qadə əs-Səmman. "Beyrutda daniz yoxdur" hekayələr toplusu (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "Bakı Çar Evi" nəşriyyatı, 2011 – 130 s.
3. Sidiqi İsmayılın hekayələri (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "Bakı Çar Evi" nəşriyyatı, 2011 – 150 s.

**Əlizadə Elmira Elmar q.**

1. Восстание зинджей в Аббасидском халифате (869-883). Баку: "Элм", 1986 – 96 с.

**Əlizadə Elmira Əbdül-Kərim q.**

1. Египетская новелла. Зарождение и формирование жанра. Москва: "Наука", 1974 – 151 с.

**Əlizadə Əbdülkərim Əli o.**

1. Низами Гянджеви. Махзан-ул-асрар. (Научно-критический текст). Баку: Изд-во АН Азерб. ССР, 1960 – 252 с.
2. Мухаммад ибн Хиндушах Нахчивани. Даустур ал-катиб фи тайини ал-маратиб: Руководство для писца при определении степеней. В 2-х т. (Крит. текст, предисл. и указ.). Москва: "Наука". Т. I. ч. 1, 1964 – 586 с.; Т. I. ч. 2, 1971 – 566 с.; Т. II, 1976 – 569 с.
3. Фазлуллах Рашид ад-Дин. Джамии ат-таварих. Сборник летописей. В 3-х т. (Критич. текст, предисл.). Москва: "Наука". Т. I. ч. 1, 1968 – 588 с.; Т. 2. ч. 1, 1980 – 7,294 с. (староараб. паг.); Т. 3. Баку, 1957 – 361 с. (рус. текст), 727 (староараб. паг.)

**Əlizadə Aygün Əjdər q.**

1. Ərəbcə-azərbaycanca lüğət. 2 cildə. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2012 – 2288 s.
2. Fəridəddin Əttarın "Təzkirətül-Əvliya" əsəri farsdilli sufi ədəbiyyatının mənbəyi kimi. Bakı: "Zərdabi" nəşriyyatı, 2014 – 228 s.

**Əlizadə Nüşabə Məmməd-Mübariz q.**

2. Bozoruq Ələvinin nəsr. Bakı: "Elm", 1989 – 146 s.
3. Sədi Şirazinin "Gülüstən" əsərinin tədrisi. Bakı: "Nurlan", 2003 – 410 s.

**Əminzadə Əhməd Əbdül-Məmməd o.**

1. Böyük Oktyabr sosialist inqilabının İranda demokratik fikrin inkişafına təsiri (1917-1925-ci illər). Bakı: Azerb.SSR EA nəşriyyatı, 1964 – 228 s.
2. Azərbaycanda fəlsəfə və ictimai-siyasi fikir tarixindən (XVII-XVIII əsrlər və XIX əsrin birinci rübü). Bakı: "Elm", 1972 – 221 s.

**Əsədov Fərdə Məhərrəm o.**

1. Арабские источники о торках в раннее средневековье. Баку: "Элм", 1993 – 204 с.

**Əsədov İsmayıl Əziz o.**

1. Yəmənlə Xalq Demokratik Respublikası. Bakı: "Elm", 1992 – 112 s.

**Əzimov Anar Böyükəğa o.**

1. Ишракийија и генезис современной западной философии. Баку: "Ени неслл", 2003 – 148 с.

**Gündoğdu Səriyə Gülağa q.**

1. Mehmed Akif Ərsəy yaradıcılığında ictimai problemlərin bədii təəcəssümü. Bakı: "R.M.Kompani", 2012 – 228 s.

**Hacıyev Əlibala Qüdrət o.**

1. Fərruxi Yəzdinin poeziyası. Bakı: Azerb.SSR EA nəşr., 1965 – 165 s.
2. Çar Rusiyası və İran müharibələrinin unudulmuş qəhrəmanları (fars dilindən tərcümə). Bakı: 2004 – 440 s.

**Hacıyev Məqsud İbrahim o.**

1. Tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsi. Bakı: "Elm", 1971 – 156 s.

*Hətəmi Hidayət Rzə o.*

1. Mühacir İran qəzetlərinin müstəmləkəçilik və imperializm əleyhinə mübarizəsi. 1905-1911-ci illər İran inqilabı ərafında. Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1964 – 232 s.

*Həbibov Əvəz Məhəmməd o.*

1. Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatı (1914-1918-ci illər). Bakı: "Azərənəşr", 1988 – 116 s.

*Həsənov Təriel Bilal o.*

1. İraq Kommunist Partiyası milli istiqlaliyyət və demokratiya uğrunda mübarizədə: 1934-1963. Bakı: "Elm", 1985 – 152 s.

*Həsənova Esmeralda Yusub q.*

1. Идеология буржуазного национализма в Турции в период младотурок (1908-1914). Баку: Изд-во АН АЗ.ССР, 1966 – 162 с.
2. Идеи "исламского социализма" в общественно-политической мысли Турции (1960-ые гг.). Баку: "Элм", 1994 – 164 с.
3. Ланцизм и ислам в республиканской Турции. Баку: "Нурлан", 2002 – 198 с.
4. XX əsr Türkiyəsində din və islam mistisizmi – təsəvvüf sosiologiyası (ideya mənbələri, əsas problemləri, yeni meyillər). Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2006 – 288 s.
5. Социология религии и мусульманского мистицизма-таасувафа в Турции XX века (идейные истоки, основные проблемы, новые тенденции). Баку: "Əli Nəşriyyat Evi", 2006 – 288 с.

*Həşimova Təranə Əzim q.*

1. Poeziya körpüsü. (Azərbaycan-Mərkəzi Asiya ədəbi əlaqələri əsasında). Bakı: "Qartal", 2004 – 116 s.

*Hüseynov Böyükəğa Murtuza o.*

1. Mütərəqqi fars poeziyasında sovet mövzusu. Bakı: "Azərənəşr", 1961 – 156 s.
2. Советская тема в прогрессивной персидской поэзии. Баку: Изд-во АН АЗ.ССР, 1961 – 6 п.л.
3. XX əsr fars şeərində ənənə və novatorluq. Bakı: "Elm", 1975 – 340 s.

*Hüseynov Rafael Baba o.*

1. Hədəf gənclərdir. Bakı: "Azərənəşr", 1983 – 98 s.
2. Vaxtdan uca. Bakı: "İşıq", 1987 – 361 s.

3. Min ikinci gecə. Bakı: "İşıq", 1988 – 408 s.
4. Məhsəti – necə varsa. Bakı: "Yazıçı", 1989 – 336 s.

*Xəlilova Emiliya Səttar q.*

1. Rəşid İsmayilov. Azərbaycan tarixi. (Müasir əlifbaya çevirmə və ön söz). Bakı: "Azərənəşr", 1993 – 163 s.

*Xıdırov Cavanşir Vəli o.*

1. Kamal Tahir. Dövlət ana. (Türkcədən tərcümə və şərhlər). Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası, 1992 – 488 s.
2. İraq türkmanları. (Qısa tarixi, ictimai-siyasi və ədəbi məlumat). Bakı: "Azərənəşr", 1993 – 101 s.
3. Şərqi tarixi abidələri. Bakı: "Adilöglü", 2004 – 370 s.
4. Məkkə. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2005 – 6 ç.v.

*İbrahimov Sənan Məmmədli o.*

1. Əsəd Tusi və Fəxrü Gürgəni. Bakı: "Ağrıdağ", 2002 – 150 s.
2. Əsirəddin Əhsikəti. Bakı: "BDU" nəşriyyatı, 2003 – 150 s.
3. Fərsdillə poeziyada "Azərbaycan səbki" və onun ideya – mövzu aspektləri. Bakı: "Ağrıdağ", 2003 – 197 s.
4. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı ümumşərqi kontekstində. Bakı: "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2006 – 272 s.
5. Suli Fəqihin Yusif və Züleyxa poeması XIII əsrin abidəsi kimi. Klassik ədəbiyyatda vahdəti-vücut. Bakı: "MBM" MMS, 2007 – 148 səh.
6. Hatif İsfahaninin həyatı və yaradıcılığı. Bakı: "MBM", 2008 – 120 səh.
7. Mirza Ələkbər xan Dehxoda. Bakı: "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2009 – 77 səh.
8. Divan ədəbiyyatı poetikası. Bakı: "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2009 – 89 səh.

*İbrahimov (Şahin) Tağı Əbdülqasim o.*

1. İran Kommunist partiyasının yaranması. Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1963 – 261 s.
2. İranda siyasi cəmiyyətlərin və təşkilatların yaranması və fəaliyyəti (1858-1906 illər). Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1967 – 187 s.
3. Birinci dünya müharibəsi dövründə İranda Cənub və Qərbi rayonlarında milli azadlıq hərəkatı. Bakı: "Elm", 1981 – 120 s.
4. Qaşqaylar. Bakı: "Elm", 1988 – 209 s.

*İmanquliyeva Aida Nəzir q.*

1. Ассоциация пера и Михаил Нуайме. Москва: "Наука", 1975 – 146 с.
2. Cübran Xəlil Cübran (həyatı və yaradıcılığı). Bakı: "Elm", 1975 – 71 s.
3. Корнфен новоарабской литературы. Баку: "Элм", 1991 – 324 с.
4. "Qələmlər birliyi" və Mixail Nüaymə. Bakı: "Elm", 2002 – 180 s.
5. Yeni ərəb ədəbiyyatı korifeyləri (XX əsrin əvvəllərində Şərqi və Qərbi ədəbiyyatlarının qarşılıqlı əlaqəsi problemiə dair). Bakı: "Elm", 2003 – 398 s.
6. Ə'alm əl-ədəb əl-ərəbi əl-cədid (ərəb dilində). Bakı, "İlit", 2006 – 271 s.
7. Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemləri (Cübran Halil Cübran – Emin er-Reyhani – Mihail Nuayme). İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007 – 380 s.
8. Məqalələr və tərcümələr (tərtib edəni, ön sözlər və şərhlərin müəllifi f.e.d. V.Cəfərovdur) Bakı: "Bakı Çar Evi" 2010 – 488 s.
9. Вибрані статті (Україна ділінді). Київ, 2011 – 173 с.
10. Корнфен новоарабской литературы (gürətü dilində). Tbilisi, 2011 – 152 s.

*İsmayilov Qədir Səlim o.*

1. Güneşi içənlərin türküsü: Nazım Hikmətin şeirləri, məqalələri: Azərbaycanca onun haqqında yazılan şeirlər, poemalar, məqalələr. Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2002 – 328 s.

*İsmayilzadə (Rəmzi) Cəfər Bəlamı o.*

1. Yəğmə Cədaqinin poeziyası. Bakı: "Elm", 1976 – 137 s.

*İskəndərli Cabir Ağə o.*

1. Azərbaycanca qeyri-ənənəvi dinlər və təriqətlər. Bakı: "Apostrof" MMC, 2011 – 112 s.

*Kamal Məczər Əhməd*

1. Национально-освободительное движение в Иракском Курдистане (1918-1932). Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1967 – 184 с.

*Kəzimov Mehdi Davud o.*

1. "Хафт пейкар" Низами и традиция назире в персоязычной литературе XIV-XVI вв. Баку: "Элм", 1987 – 205 с.
2. Последователи Низами. Баку: "Элм", 1991 – 232 с.
3. Поэтическое наследие Джамали Табризи. Баку: "Элм", 1998 – 328 с.
4. Из истории суфийской мысли. Баку: "Элм", 2001 – 184 с.
5. Персидская поэзия конца XX века. Баку: "Nafta Press", 2006 – 328 с.

6. Мухаммад бин Мунаввар. Асрар ат-таухид фи макамат аш-шейх Абу Са'ид. (Перевод с персидского, предисловие, примечания и указатели). Баку: «Нафта пресс», 2010 – 523 с.
7. Farsdilli ədəbiyyatın yeddü əsri. Bakı: "Nafta-Press" nəşriyyatı, 2012 – 391 s.
8. Наджм ад-Дин Рази. Мирсад ал-ибад мин ал-мабада ила-л-ма'ад. (Перевод с персидского, предисловие, примечания и указатели). «Нафта-Пресс», Баку, 2014 – 468 с.

*Kərimov Qasım Məmməd o.*

1. Аль-Газзали и суфизм. Баку: "Элм", 1969 – 109 с.

*Qasımova Sədaqət Əbdülrəhman q.*

1. Haldun Tanerin bədii nəsrı. Bakı: "İrşad", 1994 – 124 s.
2. İsmət Bozdağ. Lətifə xanım. Atatürkün həyat yoldaşı (türkcədən tərcümə). Bakı: "Xəzər" nəşriyyatı, 2005 – 272 s.
3. Haldun Taner. Hekayələr (türkcədən tərcümə). Bakı: "Yom Yayınları" nəşriyyatı, 2007 – 187 s.

*Qasımlı Əmir Teymur o.*

1. Nəriman Nərimanov və Türk xalqları. Bakı: "Nurlan", 2006 – 160 s.

*Qasımlı İnci Təvəkkül q.*

1. Taci-Ədəb. Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Ələddin Çələbi. Bakı: "Zərdəbi" nəşriyyatı, 2014 – 292 s.

*Qəmbərov Məmmədhasən Qəni o.*

1. Hafiz İbrahiminin poeziyası. Bakı: "Elm", 1978 – 116 s.

*Quliyev Abbaslı Muxtar o. (Sarovlu)*

1. Əbdürrəhman Cami: (həyat və yaradıcılıq yolu). Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1964 – 68 s.
2. Əbdürrəhman Caminin "Yusif və Züleyxa" poeması. Bakı: Azərb.SSR EA nəşr., 1969 – 198 s.

*Quliyev Ağamir Ağəsi o.*

1. Hacı Zeynalabdin Şirvani. Bakı: "Elm", 1964 – 201 s.
2. X.Ş.Şirvani. Rıfəz əz-sniəxat. (Kriticheskiy tekst, predislavie, primечания и ukazateli). T. I. Moskva: "Наука", 1974 – 373 с.
3. X.Ş.Şirvani. Rıfəz əz-sniəxat. (Kriticheskiy tekst, predislavie, primечания и ukazateli). T. II. Moskva: "Наука", 1974 – 407 с.



4. X.З.Ширвани. Рийаз аз-сийахат. (Критический текст, предисловие, примечания и указатели). Т. III. Москва: "Наука", 1974 – 407 с.

*Quliyev Tərhan Aslan o.*

1. Əruz və qafiyəşünaslıq tarixi (VIII-XVI əsrlər). Bakı: 1998 – 180 s.  
2. Azərbaycan şeirinin qədim dövrü. Bakı: "Nurlan", 2001 – 40 s.

*Quliyev Elman Hilal o.*

1. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı: "SBN" nəşriyyatı, 2009 – 400 s.  
2. Özbək ədəbiyyatı. Bakı: ADPU-nin nəşriyyatı, 2009 – 109 s.

*Qəribli İslam Eynəli o.*

1. S.Ə.Nəbati, Heyran xanım və X.Natavanın seçilmiş əsərləri. (Tərtib edən, ön söz, lüğət, şərh və müqəddimənin müəllifi). Bakı: "Çaşıoğlu", 2005 – 350 s.  
2. Əlirza Nəbdil Oxtay. Əsərləri. (Tərtib və transliterasiya edən, redaktoru və ön sözün müəllifi). Bakı: "Elm", 2009 – 178 s.  
3. Məhəmməd Biriya. Əsərləri. (Tərtibçi, ön söz və s.). Bakı: "Elm", 2010 – 374 s.

*Quliyev Rəşid Təhmət o.*

1. Nazim Hikmətin yaradıcılığında Şərq. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2008 – 152 s.

*Quliyeva-Qafqazlı Xəlida Cahangir q.*

1. Qaracəoğlan. Bakı: "Elm", 1985 – 115 s.  
2. Kitabı-Dədə Qorqud mövzusu türk ədəbiyyatşünaslığında. Bakı: 2008 – 175 s.  
3. Qaracəoğlan. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2009 – 108 s.

*Qurbanov Allahşükür Bəhtul o.*

1. Əbdülhəq Həmid. Bakı: "Elm", 1987 – 116 s.

*Mahmudov Məlik Rüstəm o.*

1. Xətib Təbrizinin həyat və yaradıcılığı. Bakı: "Elm", 1972 – 205 s.

*Məcədivə Fatma Arif q.*

1. Əmin ar-Reyhani yaradıcılığında Ərəb Şərq. Bakı: "Zərdəbi nəşriyyatı", 2014 – 192 s.

*Məhəmmədi Abdulla Yaqub o.*

1. Ərəbcə-azərbaycanca qarışıqlı atalar sözləri və zərbi-məsəllər. Bakı: "Elm", 1978 – 264 s.

*Məhəmmədi Məsiğa Əhməd o.*

1. Qızılbaşlar tarixi. (Fars dilindən tərcümə və şərhlər). Bakı: "Azərbaycan" nəşr., 1993 – 48 s.  
2. Saib Təbrizi və farsdilli poeziyada "Hind üslubu". Bakı: "Elm", 1994 – 187 s.  
3. Yusif Qarabaği. Yeddi bağ. (Fars dilindən tərcümə, ön söz və şərhlər). Bakı: "İrşad", 1997 – 87 s.  
4. Sadi və Hafiz. Bakı: "Nurlan", 2004 – 74 s.  
5. Tədqiqatlar və tərcümələr. Bakı: "Nafta Press", 2004 – 220 s.  
6. Rza Bərahəni: şeirlər, müsahibələr, araşdırma. Bakı: "Qanun" nəşriyyatı, 2009 – 76 s.  
7. Şəms və Mövlana. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2010 – 62 s.  
8. Söhrab Sipehri. Suyun ayaq səsi (şeirlər və poema). (Fars dilindən tərcümə və ön söz). Bakı: "Mütərcim", 2010 – 58 s.  
9. Güney Azərbaycan məsələləri. Bakı: "Bakı Çar Evi" nəşriyyatı, 2012 – 224 s.  
10. Tərcümə çaləngi. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2012 – 312 s.  
11. Şəms və Mövlana. Tehran: "Tökderaxt" nəşriyyatı, 2013 – 86 s.

*Məhərrəmov Tahir Əhməd o.*

1. Amir Хусрау Дихлави. Маджнун и Лейли. (Научно-критический текст). Москва: "Наука", 1964 – 291 с.  
2. Əmir Xosrov Dəhləvi. Macnun və Leyli. Bakı: "Elm", 1970 – 153 s.  
3. Amir Хусрау Дихлави. Метла аль-анвар. (Научно-критический текст). Москва: "Наука", 1975 – 92 с.  
4. Низами Ганджави. Хафт Пайкар. (Научно-критический текст). Москва: "Наука", 1987 - 29,11 п.л.  
5. Nasir Xosrov. Səfərnəmə. (Tərcümə və şərhlər). Bakı: "Elm", 1997 – 180 s.  
6. Əşraf Marağai. Nəyat və yaradıcılığı. Bakı: "Elm", 2000 – 314 s.

*Məlikov Oqtay Süleyman o.*

1. Установление диктатуры Реза-шаха в Иране. Москва: Изд-во Вост. лит., 1961 – 124 с.

*Məlikova Leyla Fuad q.*

1. Истоки и основные мировоззренческие аспекты баханизма. Bakı: "Bakı Çar Evi" nəşriyyatı, 2011 – 199 s.

*Məmmədov Abutəlib Mütəllib o.*

1. Ислам и проблемы социально-культурного развития арабских стран. Баку: "Элм", 1986 – 134 с.

- Ziyarət. Bakı: "İrşad", 1990 – 27 s.
- Hacı bələdçisi. Bakı: "İrşad", 1991 – 43 s.
- Böyük övliyalər. (Tərcümə, ön söz, qeyd və şərhlər). Bakı: 1993 – 125 s.
- Böyük övliyalər. (Tərcümə, ön söz, qeyd və şərhlər). Bakı: 1998 – 143 s.
- İslamda əsas sosial-fəlsəfi anlayışlar. Bakı: "Nafta-Press", 2001 – 180 s.
- İslamın ziyarət ibadətləri. Bakı: "İrşad", 2001 – 95 s.
- İslam fundamentalizmi: mahiyyəti, əsas prinsipləri və təzahür formaları. Bakı: "Nurlan", 2004 – 110 s.

**Məmmədov Etibar Gülbala o.**

- Turşcaq karikatura. Bakı: "Əlm", 1992 – 128 s.

**Məmmədov Həsəməddin Məhəddin o.**

- Gəncə-Qarabağ əyalətinin müfəssəl dəftəri. (Ön söz, tərcümə, qeyd və şərhlər). Bakı: "Elm", 2000 – 576 s.

**Məmmədov Vüqar İnqilab o.**

- Fars dili qrammatikası tərminləri. Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 136 s.
- Şərqişnaslıq İnstitutunda fars dilçiliyi. Bakı: "Bakı Çap Evi", 2013 – 56 s.

**Məmmədova Kamala Aszf q.**

- Nurçuluq: tarixi və müasir durumu. Bakı: "Əbilov, Zeynalov və oğulları", 2003 – 164 s.

**Məmmədova Kəminə Həvil q.**

- XIII əsr farsdilli nəsi və Dəqiqinin "Bəxtiyarname" əsəri. Bakı: "MBM", 2009 – 176 s.

**Məmmədova Elmira Fikrət q.**

- Osman Türkün poetik irsi. Bakı: "Elm", 2010 – 256 s.

**Məmmədov Elvüsəl Nurullah o.**

- Məhəmməd əl-Qəzali. Müsəlman əxlaqı (Azərbaycan dilinə tərcümə). Bakı: "CBS – Polygraphic Production", 2012 – 352 s.
- Casir Övdə. Şəriətin məqsədləri (tərcümə). Bakı: "CBS – Polygraphic Production", 2012 – 144 səh.
- Əbdülhəmid əbu Süleyman. İslama görə beynəlxalq münasibətlərin nəzəri əsasları: müsəlman fikri və metodologiyasının yeni istiqamətləri (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "CBS – Polygraphic Production", 2014 – 299 s.

- Salim əl-Bəhənasavi. Dialoq və fikir ayrılığı ədəb-ərkanı (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "CBS – Polygraphic Production", 2014 – 178 s.
- Əbdülhəlim Əbu Şəqqə. Peyğəmbər dövründə qadın azadlığı (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "CBS – Polygraphic Production", 2014 – 511 s.

**Minəi Əli Nasrulla o.**

- Müasir İrən qrafika sənətində poetik obrazlar. Bakı: Azərb. SSR EA nəşr., 1966 – 130 s.

**Mirzəzadə Cənnaz Hacı q.**

- İbn Фирриште и его рифмованный глоссарий. Bakı: "Əlm", 2000 – 275 s.
- Топонимы Азербайджана в средневековых арабских географических источниках. Bakı: "Əlm", 1988 – 120 s.
- Анонимный арабско-туркский рифмованный глоссарий. Bakı: «Нурлан», 2006 – 168 s.

**Mustafayev Şahin Məcid o.**

- Восточная Анатолия: от Ак-Коюлю к Османской империи. Москва: Восточная литература РАН, 1994 – 224 с.
- Тифлис əyalətinin müfəssəl dəftəri (Borçalı və Qazax). (Ön söz, tərcümə və qeydlər). Bakı: "Pedaqogika", 2001 – 256 s.
- Lori vilayətinin icmal dəftəri. (Ön söz, mətnin tərtibi, tərcümə və qeydlər). Bakı: "Nurlan", 2004 – 87 s.
- Səlcuqlardan osmanlılara: XI-XV yüzilliklərdə Anadolunun türk mühitində etnosiyasi proseslər. Bakı: "Elm" nəşriyyatı, 2010 – 332 s.

**Mustafayev Vidadi Kamal o.**

- Cənubi Azərbaycan: milli şüur (XX əsrin I-cı yarısı). Bakı: "Əbilov, Zeynalov və oğulları" nəşriyyatı, 1998 – 160 s.
- Cənubi Azərbaycan məsələsinin öyrənilməsi. (Fars dilində). Köln, "Mortəzəvi", 2000 – 177 s.
- İrən İslam Respublikasında hakimiyyət daxilə münasibətlər (işlahatçı-mühafizəkar qarşıdurması). Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 248 s.

**Mürşəlov Ramiz Əlibala o.**

- Идеологические аспекты политики неприсоединения. (На примере арабских стран). Bakı: "Əlm", 1986 – 98 с.
- Millətçilik təfəkkürü-birlik və parçalanma meyilləri. Bakı: "Elm", 1994 – 176 s.

- Müasir islam fundamentalizmi. Bakı: "Nurlan", 2004 – 160 s.
- İslam və müasir dövrün global hadisələri. Bakı: "İdrak" İctimai Birliyi, 2008 – 181 s.
- Müasir islam daxili proseslər (Misir mütəfəkkirləri düşüncələrinin təhlili əsasında). Bakı: "Bakı Çap Evi" Nəşriyyatı, 2010 – 272 s.
- Mədəniyyətə hierat və erkən müsəlman icmasının ideoloji və inzibati əsaslarının qoyulması. Bakı: "R.M.Kompani" nəşriyyatı, 2012 – 247 s.

**Orucova Laura Məlik q.**

- Az-Zandjani, Mabadii fit-tasrif. Bakı: "Əlm", 1977 – 147 s.
- Словарь арабских лингвистических терминов. Bakı: "Нурлан", 2005 – 130 c.

**Osmanova Barat Rəhim q.**

- "Maarif və mədəniyyət" jurnalında elmi araşdırmalar. Bakı: "MA Kompani", 2013 – 324 s.

**Rəbi-zadə Məşallah Mikayıl o.**

- Развитие капиталистического предпринимательства в промышленности Ирана в 30-х годах XX в. Bakı: "Əlm", 1970 – 111 c.

**Rəhimov Əbülfəz Həşim o.**

- Abdi-bek Şirazi. Madžunı və Laylı. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1966 – 244 c.
- Əbdü bəy Şirazi. Nəyat və yaradıcılığı. Bakı: "Elm", 1970 – 150 s.
- Abdi-bek Şirazi. Doxat al-axxar. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1974 – 184 c.
- Abdi-bek Şirazi. Rouzat as-sifat. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1974 – 192 c.
- Abdi-bek Şirazi. Xaft axtar. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1974 – 250 c.
- Abdi-bek Şirazi. Ayyın-ı İskandari. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1977 – 142 c. (staroaraab. par.)
- Saxifağ al-ixlas. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1979 – 167 c.
- Abdi-bek Şirazi. Džannat al-asmar, Zinatı al-avraq, Abdi-bek Şirazi. Džoxuxarı fard. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1979 – 140 c.
- Badr Şirvani. Divan. (Podgotovka teksta). Moskva: "Nauka", 1985 – 580 c.
- Abdi-bek Şirazi. Mazxar al-asrar. (Sost. teksta və predisl.). Moskva: "Nauka", 1986 – 133 c.
- Təzkireyi-Şah Təhmasib. (Fars dilindən tərcümə, müqəddimə və şərhlər). Bakı: 1996.

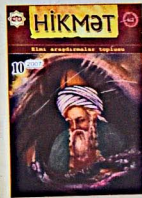
- Xaca Zeynalabidin Əli Əbdü bəy Şirazi. Təkmillətli-axbar. (Səfəvi dövrü – Şah İsmail və Təhmasib dövrlərinin tarixi). Bakı: "Elm", 1996 – 200 s.

**Rəhimova Zümrüd Təlx q.**

- Müasir kürd şeirində poema janrı. Bakı: "Elm", 1978 – 125 s.
- Kürd şeirində maarifçilik. Bakı: "Elm", 1994 – 104 s.
- Rüstəm Musa oğlu Əliyev. Bibliografiya. Bakı: "Elm", 2003 – 132 s.
- Əzab (kürd yazıçılarının hekayələri). Bakı: "Sabah" nəşriyyatı, 2006 – 110 s.
- Şirin və Fərhad. Bakı: "P.M.Kompani" nəşriyyatı, 2012 – 96 s.

**Riundej Cabrail Baba o.**

Борьба иракского народа против Багдадского пакта (1954-1959 гг.). Bakı: Изд-во АН Аз.ССР, 1966 – 121 c.



**Rüstəmova Zənfira Qulam q.**

- Əsirəddin Əbu Həyyan əl-Əndalusi. Əd-dürü əl-müdiyyə fi-l-luğa at-turkiya. (Elmi-tənqidi mətn, tədqiqat). Bakı: "İrşad", 1997 – 127 s.

**Rüstəmova-Tohidü Solmaz Əli q.**

- Kominternin Şərqi siyasəti və İran (1919-1943). Bakı: "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, 2001 – 507 s.
- Azərbaycan və Gürcüstan kitabxana və arxivlərinə saxlanılan ərəb qrafikali qəzet və jurnalın birləşdirilmiş kataloqu (1875-1990-cı illər). Tehran: 2006 – 752 s.

3. Mart 1918 g. Bakı. Azərbaycanlı pogromları sənədlər. Bakı: «İndigo-press», 2009 – 864 s.
4. Kubə. Aprel-may 1918 g. Müsülmənlik pogromları sənədlər. Bakı: 2010 – 552 s.
5. Şeməxə. Mart-iyul 1918 g. Azərbaycanlı pogromları sənədlər. Tom I. Şeməxə. Bakı: «Zərdabi», 2013 – 880 s.
6. Şeməxə. Mart-iyul 1918 g. Azərbaycanlı pogromları sənədlər. Tom II. Səleniyə Şeməxinin kəndi. Bakı: 2013 – 888 s.
7. Bakı. Mart 1918-ci il. Azərbaycan qırğınları sənədlər. Bakı: ALF group Design, 2013 – 456 s.
8. 1918. Azərbaycan qırğınları şəkli və sənədlər. Bakı: ALF group Design, 2013 – 168 s.

**Sadıqova Cəmilə Əli q.**

1. Fars dilində şəxs əvəzlilikləri. (Tarixi aspektlərdə). Bakı: “Elm”, 1975 –180 s.

**Seyidov Rəisbəy Əli o.**

1. Аграрный вопрос и крестьянское движение в Иране (1950-1953 гг.). Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1963 – 200 с.
2. Иранская буржуазия в конце XIX – начале XX вв. Москва: “Наука”, 1974 –274 с.

**Sumbatçadə Əlisəhbat Sumbat o.**

1. Промышленность Азербайджана в XIX в. Баку: Изд-во АН Азерб.ССР, 1964 – 501 с.

**Süleymanova Səvdə Əli q.**

1. Molla Məhəmməd əl-Cəri. Cəri salnaməsi. (Ərəbcədən tərcümə, giriş, qeydlər və şərhlər). Bakı: “Sədə”, 1997 – 146 s.

**Şabanov Farrux Şabanoviç.**

1. Государственный строй и правовая система в Турции в период Танзимата. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1967 – 204 с.

**Şəmidə Əli İsmayil o.**

1. Рабочее и профсоюзное движение в Иране (1941-1946 гг.). Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1961 – 180 с.
2. Рабочее и профсоюзное движение в Иране после второй мировой войны. 1946-1953 гг. Баку: “Элм”, 1965 – 212 с.
3. Ленин и Иран. Баку: “Элм”, 1970 – 78 с.

4. Гейдар Ами оглу. Баку: “Азеришур”, 1973 – 72 с.
5. Бахрам Сирус. Баку: Изд-во АДП, 1973 – 10 п.л.

**Şəmsi Məmməd İskəndər o.**

1. Şərəfxan Bidişinin “Şərəfnamə” əsəri kürd xalqının tarixi mənbələri kimi. Bakı: “Elm”, 1972 – 144 s.

**Şükürova Rəhilə Muxtar q.**

1. Фазлаллах Рашид ад-Дин. Огуз-наме. (Перевод с персидского, предисловие, комментарии, примечания и указатели). Баку: “Элм”, 1987 – 127 с.

**Təğıyeva Şövkət Əziz-əğa q.**

1. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində İranda torpaq mülkiyyəti formaları və torpaqdan istifadə qaydaları. Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşr., 1964 – 247 s.
2. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində İran kəndlilərinin vəziyyəti. Bakı: “Elm”, 1969 – 199 s.
3. 1920-ci il Təbriz üsyanı. Bakı: “Elm”, 1990 – 148 s.

**Tixonov Nikolay Stepanoviç**

1. Десять лет плодотворного сотрудничества: К советско-иранским отношениям. Баку: “Элм”, 1973 – 99 с.
2. Западноевропейский капитал в Иране. Баку: “Элм”, 1972 – 98 с.

**Vəkilov Cavanşir Məhdixan o.**

1. Azərbaycan Respublikası və İran: 40-ci illər. Mədəni əlaqələr. Bakı: “Elm”, 1991 – 136 s.

**Vəlixanlı Nailə Məmmədəli q.**

1. IX-XII əsr Ərəb coğrafiyaşünas-səyyahları Azərbaycan haqqında. Bakı: “Elm”, 1974 – 223 s.
2. İbni Xorəddəbx. Kəndin püneyi və ölkə. (Перевод с арабского, комментарии, исследование, указатели и карты). Баку: “Элм”, 1986 – 428 с.

**Vəliyev Dünyamalı Əmir o.**

1. Государственные финансы и социально-экономическое развитие Турции. Баку: “Элм”, 1991 – 240 с.
2. Utkan Kocatürk. Atatürk. (Türk dilindən tərcümə və ön söz). Bakı: “Elm”, 1991 – 207 s.
3. Azərbaycanın global iqtisadiyyata inteqrasiyası. Bakı: “Adiloğlu”, 2008 – 426 s.
4. Türk dünyası global iqtisadi inkişaf yollarında. (Məqalələr toplusu). Bakı: “Zərdabi”, 2015 – 503 s.

Zahidi Abbas İsmayıl o.

1. Müasir ərəb dilində türk mənşəli sözlər. Bakı: "Elm", 1977 – 148 s.

Zamanova Elmira Emin q.

1. Влияние марксистско-ленинской эстетики на развитие прогрессивной эстетической мысли в Турции. Баку: "Элм", 1987 – 198 с.

Zakiyev Coşqun Ağa o.

1. Əbdul Vahab əl-Əsvani. Hüseyn ibn Əli (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "Nurlan", 2012 – 128 s.
2. İmad əş-Şafei. Əshabi-Kəhf (ərəb dilindən tərcümə). Bakı: "MA Kompani", 2013 – 20 s.

Zərinəzadə Həsən Hüseynqulu o.

1. Fars dilində Azərbaycan sözləri (Səfəvilər dövrü). Bakı: Azərb. SSR EA nəşr., 1962 – 436 s.



## MƏQALƏ TOPLULARI

1. İran və Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Ирана и Турции. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1959 – 150 с.
2. İran və Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Ирана и Турции. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1960 – 132 с.
3. Şərqşünaslıq institutunun elmi əsərləri. Bakı: Az.SSR EA nəşr., 1960 – 132 s.
4. İran və Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Ирана и Турции. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1962 – 86 с.
5. İran və Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Ирана и Турции. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1963 – 120 с.
6. İran və Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Ирана и Турции. Баку: Изд-во АН Аз.ССР, 1966 – 176 с.
7. İran filologiyası məsələləri. Вопросы иранской филологии. Вып. I. Баку: "Элм", 1966 – 310 с.
8. Böyük Oktyabr və Yaxın və Orta Şərq xalqlarının azadlıq mübarizəsi. Великий Октябрь и национально-освободительная борьба народов Ближнего и Среднего Востока. Баку: "Элм", 1967 – 202 с.
9. Leninin ideyaları və Şərq xalqları mütərəqqi fikrinin inkişafı. Идеи Ленина и развитие прогрессивной мысли народов Востока (Иран, Турция, Ирак). Баку: "Элм", 1970 – 193 с.
10. Şərq şairləri Lenin və Sovetlər ölkəsi haqqında. Bakı: "Elm", 1970 – 250 s.
11. Ərəb filologiyası məsələləri. Вопросы арабской филологии. Вып. I. Баку: "Элм", 1971 – 173 с.
12. Türk filologiyası məsələləri. Вопросы турецкой филологии. Вып. I. Баку: "Элм", 1971 – 175 с.
13. Türkiyə tarixi məsələləri. Вопросы истории Турции. Баку: "Элм", 1972 – 190 с.
14. İran filologiyası məsələləri. Вопросы иранской филологии. Вып. II. Баку: "Элм", 1973 – 276 с.
15. Ərəb filologiyası məsələləri. Вопросы арабской филологии. Вып. I. Баку, 1973 – 161 s.
16. Böyük Oktyabr və Yaxın və Orta Şərq xalqlarının azadlıq mübarizəsi. Великий Октябрь и национально-освободительная борьба народов Ближнего и Среднего Востока. Баку, 1977 – 234 с.

17. İran və Türkiyənin iqtisadi inkişaf məsələləri. Вопросы экономического развития Ирана и Турции. Bakı: "Əlm", 1978 – 184 s.
18. Ərəb filologiyası məsələləri. Вопросы арабской филологии. Вып. III. Bakı, 1979 – 168 s.
19. Sovet Azərbaycanı və xarici Şərq. Bakı: "Elm", 1980 – 144 s.
20. Türk filologiyası məsələləri. Вопросы турецкой филологии. Вып. II. Bakı: "Əlm", 1980 – 136 s.
21. İran və Türkiyə: tarix məsələləri. Bakı: "Elm", 1986 – 164 s.
22. Şərq filologiyası məsələləri. Вопросы восточной филологии. Bakı: "Əlm", 1986 – 172 c.
23. Актуальные проблемы современного ислама. Bakı: "Əlm", 1986 – 258 c.
24. Турецкая республика. Справочник. Bakı: Изд-во АН АЗ ССР, 1986 – 518 c.
25. Yaxın və Orta Şərq. Ближний и Средний Восток. Bakı: "Əlm", 1986 – 248 c.
26. Şərq filologiyası məsələləri. Вопросы восточной филологии. Bakı: "Əlm", 1987 – 248 c.
27. Müasir Türkiyənin aktual problemləri. Актуальные проблемы современной Турции. Bakı: "Elm", 1988 – 240 s.
28. Актуальные проблемы современного ислама. Bakı: "Əlm", 1988 – 244 c.
29. Sənubi Azərbaycan tarixi məsələləri. Bakı: 1989 – 196 s.
30. Актуальные проблемы современного ислама. Bakı: "Əlm", 1990 – 162 c.
31. Orta əsrlər Şərqi. Средневековый Восток. Bakı: "Elm", 1993 – 228 s.
32. Şərqiin aktual problemləri. Bakı: "Elm", 1994 – 112 s.
33. Şərqiin aktual problemləri. Tarix və müasirlik. Bakı: "Elm", 1999 – 112 s.
34. Şərq filologiyası. Bakı: "Elm", 2000 – 176 s.
35. Orta əsrlər Şərqi. Bakı: 2000 – 186 s.
36. Şərqiin aktual problemləri. Tarix və müasirlik. Bakı: 2000 – 168 s.
37. Şərqiin aktual problemləri. Tarix və müasirlik. Bakı: "Elm", 2001 – 282 s.
38. Elmi araşdırmalar (IV buraxılış, №1-4). Bakı: "Nurlan", 2002 – 246 s.
39. Böyük İran şairi Hafiz Şirazi. 14 noyabr 2001-ci ildə keçirilmiş beynəlxalq elmi ədəbi konfransın materialları. Bakı: 2002 – 150 s.
40. Böyük İran şairi Sədi Şirazi. Bakı: 2003.
41. Şərqiin aktual problemləri: tarix və müasirlik (akad. Z.M.Bünyadovun 80 illiyinə həsr olunmuş elmi-nəzəri konfransın materialları). Bakı: "Nurlan", 2003 – 344 s.
42. Elmi araşdırmalar (V buraxılış, №1-2). Bakı: "Nurlan", 2003 – 310 s.
43. Mirzə Kazımbəy-200. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: "Nurlan", 11-12 iyun, 2003 – 129 s.
44. Orta əsrlər Şərq tarixi: qaynaqlar və araşdırmalar (akad. Z.M.Bünyadovun 80 illiyinə həsr olunmuş məqalələr toplusu). Bakı: "Nurlan", 2003 – 188 s.

45. "Hikmət" elmi araşdırmalar məcmuəsi (№1). Bakı: "Əlhudə", 2003 – 158 s.
46. Elmi araşdırmalar (IV buraxılış, №1-2). Bakı: "Nurlan", 2004 – 384 s.
47. Elmi araşdırmalar (VIII buraxılış, № 1-4). Bakı, "Ruemi", 2006 – 641 s.
48. Şərq və Qərb: Ortaq mədəni dəyərlər, elmi-mədəni əlaqələr. (Beynəlxalq elmi konfransın materialları). Bakı: "Elm", 2004 – 160 s.
49. Qloballaşma və islam. Elmi konfransın materialları. Bakı: "Nafta-Press", 12-13 may 2004 – 46 s.
50. Rüstəm Əliyev fenomeni. Bakı: "Nurlan", 2004 – 148 s.
51. "Hikmət" elmi araşdırmalar məcmuəsi (№2). Bakı: "Əlhudə", 2004 – 190 s.
52. "Hikmət" elmi araşdırmalar məcmuəsi (№3). Bakı: "Əlhudə", 2004 – 168 s.
53. "Hikmət" elmi araşdırmalar məcmuəsi (№4). Bakı: "Əlhudə", 2004 – 156 s.
54. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu, № 5-6. Bakı: "Əlhudə", 2005 – 240 s.
55. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu, № 7. Bakı: "Əlhudə", 2005 – 156 s.
56. Şərq filologiyası məsələləri. II buraxılış. Bakı: "Nafta-Press", 2006 – 541 s.
57. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu, № 8. Bakı: "Nafta-Press", 2006 – 178 s.
58. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu, № 9. Bakı: "Nafta-Press", 2006 – 168 s.
59. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu, № 10. Bakı: "Nafta-Press", 2007 – 174 s.
60. Şərq filologiyası məsələləri. III buraxılış. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2007 – 668 s.
61. Şərq filologiyası məsələləri (məqalələr toplusu). IV buraxılış. Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2009 – 724 s.
62. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1, Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2009 – 80 s.
63. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №2, Bakı: "Adiloğlu", 2009 – 80 s.
64. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1(3), Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 80 s.
65. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №2 (4), Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 80 s.
66. "Elmi araşdırmalar" məcmuəsi. (Məcmuə tarix, politologiya, ilahiyat, fəlsəfə, ədəbiyyatşünaslıq və digər rubrikaları üzrə 100-dən çox məqaləni əhatə edir. Bakı: "Bakı Çap Evi", 2011 – 712 s.
67. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1 (5), Bakı: "Bakı Çap Evi", 2011 – 88 s.
68. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №2 (6), Bakı: "Bakı Çap Evi", 2011 – 72 s.
69. Azadlıq uğrunda mübarizə tariximizdən: Xiyabani hərəkatı – 90. Bakı: "Bakı Çap Evi", 2011 – 232 s.
70. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1 (7), Bakı: "R.M.Kompani", 2012 – 128 s.
71. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №2 (8), Bakı: "R.M.Kompani", 2012 – 104 s.
72. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №3(9), Bakı: "R.M.Kompani", 2012 – 104 s.
73. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1 (10), Bakı: "M.A.Kompani", 2013 – 104 s.
74. "Azərbaycan şərqşünaslığı", №1 (11), Bakı: "Zərdabi LTD", 2014 – 104 s.

## MÜŞTƏRƏK ƏSƏRLƏR

1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatında işlədilən ərəb və fars sözləri lüğəti (C.B.İsmayilzadə, A.M.Babayev). Bakı: "Maarif", 1966 – 219 s.
2. Ərəbcə-Azərbaycanca lüğət. 4 cildə. C. I. (A.Y.Məhəmmədi, A.İ.Zahidi, H.Zərinəzadə). Bakı: "Elm", 1972 – 525 s.
3. Абдуллаев З.З, Агаси Н.М. Современный Иран. Баку: «Азернешр», 1976 – 192 с.
4. Якут ал-Хамави. Му'дjam ал-булдан: Сведения об Азербайджане XII в. (Перевод с арабского З.М.Бунятова и П.К.Жузе, предисловие З.М. Бунятова). Баку: "Элм", 1983 – 15 с.
5. Хамдаллах Казвини. Нухат ал-кулуб: Материалы по Азербайджану. (Перевод с английского З.М. Бунятова и И.П.Петрушевского, предисловие З.М. Бунятова). Баку: "Элм", 1983 – 65 с.
6. Джалал ад-Дин Абд ар-Рахман ас-Суйути. Кашф ас-салсала ан васф аз-залала. (Трактат о землетрясениях) (Перевод с арабского, комментарии и примечания З.М.Бунятова и Дж.А.Искендерова). Баку: "Элм", 1983 – 78 с.
7. Абу Бакр ал-Кутби ал-Ахари. Тарих-и шейх Увейс. / Пер. с персидского, предисловие и комментарий. (М.Д.Кязимов, В.З.Пириев). Баку: "Элм", 1984 – 150 с.
8. Мухаммад ал-Халаби. Поход эмира Йашбека. (Перевод с арабского З.М.Бунятова и Т.Б.Гасанова, предисловие и примечания З.М.Бунятова). Баку: "Элм", 1985 – 97 с.
9. Мамедов А., Гусейнов Г. Ислам и современность. Баку: "Элм", 1985.
10. Əliyev R.Y., Məmmədov A.M. İslam və ərəb ölkələrində milli-azadlıq hərəkatı. Bakı: "Elm", 1986 – 75 s.
11. Хамдаллах Мустафи Казвини. Зайл-и тарих-и гузида. (Перевод с персидского, предисловие, примечание и указатели М.Д.Кязимова, В.З.Пириева). Баку: "Элм", 1986 – 148 с.
12. Есан Хасан-Джалали. Краткая история страны Албанской. (Перевод с древнеармянского Т.И.Тер-Григоряна. Предисловие и подготовка к изданию З.М. Бунятова). Баку: "Элм", 1989 – 48 с.
13. Sadıqova C., Ələsgarova T. Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri. Bakı: 1990 – 228 s.
14. Cəfərov V., Qəmbərov M. Müasir ərəb şeirində siyasi lirika. Bakı: "Elm", 1990 – 112 s.

15. Зайн Ад-Дин Ибн Хамдаллах Казвини. Зайл-и тарих-и гузида. (Перевод с персидского, предисловие, примечание и указатели М.Д.Кязимова, В.З.Пириева). Баку: "Элм", 1990 – 212 с.
16. Qurani-Kərim. (Ərəb dilindən şərhli tərcümə edənlər Z.M.Bünyadov, V.Məmmədəliyev). Bakı: "Azərbayç", 1991 – 960 s.
17. Oğuz Kağan dastanı (Müqəddimə və tərcümə A.M.Abrıyev, İ.Rəsuli). Bakı: 1992 – 40 s.
18. Həsənova X.H., Əkbərov H.Ə. Azərbaycanca qarşı erməni təcavüzü. (Ərəb dilində). Bakı: 1993 – 180 s.
19. Hinduşah Naxçıvani. Əs-Sibah əl-cəmiyyə. Elmi-tənqidi mətn. (C.Sadıqova və T.Ələsgarova). Bakı: 1993 – 336 s.
20. Xıdırov C., Bajanov Boris. Hökəmdarlar. İ.V.Stalin, Pol Pot, Səddam Hüseyn. Bakı: "Ya-zıçı", 1993 – 176 s.
21. Yaşar Yucel. Qazı Bührənəddin Əhməd və dövləti (1344-1398) (Türk dilindən tərcümə Z.M.Bünyadov, N.Vəlixanlı). Bakı: "Elm", 1994 – 194 s.
22. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. (Araşdırma, tərcümə, qeyd və əlavələrin müəllifləri Z.M.Bünyadov, H.Məmmədov). Bakı: "Elm", 1996 – 184 s.
23. Hüsəməddin Xoyi. Təhfeyi-Hüsəm. Elmi-tənqidi mətn, tədqiqat sözlükləri (T.Ələsgarova, C.Sadıqova). Bakı: "Elm", 1996 – 240 s.
24. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. (Araşdırma, tərcümə, qeyd və şərhlərin müəllifləri Z.M. Bünyadov və H.M.Məmmədov (Qaramanlı)). Bakı: "Elm", 1996 – 184 s.
25. Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri. 9 məhərrəm 1140 (27 avqust 1727). (Giriş və tərcümənin müəllifləri Z.M.Bünyadov, H.M.Məmmədov (Qaramanlı)). Bakı: "Sabah", 1997 – 329 s.
26. Bünyadov Z.M., Vəlixanlı N., Aşurbəyli S. Azərbaycan tarixi (III-XIII əsrin I rübü). II cild. Bakı: "Elm", 1998 – 546 s.
27. Bartold V.V. Müsəlman dünyası tarixində xəzəryanı vilayətlərin yeri. (Rus dilindən tərcümə edənlər Z.M.Bünyadov, E.R.Ağayeva). Bakı: "Elm", 1999 – 160 s.
28. Rəhimli (Bijə) Ə., Bayramzadə S., Tağıyeva S. Güney Azərbaycan. Bakı: "Orxan", 2000 – 516 s.
29. Müdarris Rəzəvi. Nəsirəddin Tusinin həyatı və əsərləri. (Fars dilindən tərcümə. M.Məhəmmədi, V.Mustafayev). Bakı: 2002 – 212 s.

30. Ələsgərova T., Sadiqova C. Tədqiqatı danəşməndane Azərbaycan dər badeye zabane farsı. Tehran: 1377 – 194 s.
31. Osmanova B.R., Qasimova S.Ə. 1920-ci illər Azərbaycan mətbuatında Türkiyə ədəbiyyatının tədqiqinə dair materiallar. Bakı: "Nurlan", 2004 – 312 s.
32. Şeyx Səfəddin Ərdəbili. Qara məcmuə. (Tərtib, transliterasiya, lüğət və şərhlər: İ.Qəribli, M.Məhəmməd). Bakı: "Cavidan", 2004 – 140 s.
33. Оруджева Л.М., Шихалибеили З.Э. Развитие арабской филологии в Азербайджане. Баку: "Нурлан", 2004 – 108 с.
34. Mehmet Kamal Pilavoğlu. Mübarək günlərimiz. (Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran E.Fikrət qızı). Bakı: "Günəş" nəşriyyatı, 2005 – 80 s.
35. İskəndərli C., Ağayeva E., Süleymanova S., Əkbərov H. Qaynaqlar. Orta əsr ərəb mənbələrində Azərbaycan tarixinə aid materiallar. Bakı: "Nurlan", 2005 – 336 s.
36. Mehmet Kamal Pilavoğlu. Şəhidlər və qazilər. (Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran E.Fikrət qızı). Bakı: "Günəş" nəşriyyatı, 2006 – 132 s.
37. Mehmet Kamal Pilavoğlu. Uşaqlara pəyğəmbərlər haqqında. (Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran E.Fikrət qızı). Bakı: "Günəş" nəşriyyatı, 2006 – 180 s.
38. Mehmet Kamal Pilavoğlu. Məhəmməd əleyhissəlam və onun nəsihətləri. (Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran E.Fikrət qızı). Bakı: "Günəş" nəşriyyatı, 2006 – 164 s.
39. Ebül-Hayri Rumi. Saltuknamə. I cild. (Türkcədən çevirən və nəşrə hazırlayanlar: S.Qasımlı, B.Osmanlı, E.Xəlilova). Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2007 – 280 s.
40. Ebül-Hayri Rumi. Saltuknamə. II cild. (Türkcədən çevirən və nəşrə hazırlayanlar: S.Qasımlı, B.Osmanlı, E.Xəlilova). Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2007 – 200 s.
41. Rüstəmov-Tohidi S. Tehran: "Qafqaz kataloqu", 2007, Azərbaycan və Gürcüstan Respublikalarının kitabxanalarında saxlanılan fars, Azərbaycan, Osmanlı türkcəsi, kürd və ərəb dillərində dövrü mətbuatın birləşmiş kataloqu. Tərtibçilər: Turac Atabəki, Qrirol Bərdze, Corc Sanikidze. (İngilis və fars dillərində). Tehran: Mətbuat araşdırmaları Mərkəzi Nəşriyyatı, 2007 – 746 s.
42. Mehmet Kamal Pilavoğlu. Böyük insan Həzrəti Əli. (Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran E.Fikrət qızı). Bakı: "Günəş" nəşriyyatı, 2008 – 220 s.
43. Əlibəyov İ.V., Əbdülsəlimzadə Q. İqtisadi tarix: ali məktəblər üçün dars vəsaiti. Bakı: "BBU" nəşriyyatı, 2008 – 212 s.

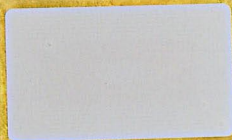
44. Ebül-Hayri-Rumi. Saltuknamə. III cild. (Türk dilindən tərcümə edən və nəşrə hazırlayanlar: B.R.Osmanova, S.Ə.Qasımlı və E.S.Xəlilova). Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2008 – 288 s.
45. Azərbaycan-latin-rus-ərəb tibb terminləri lüğəti. (L.M.Orucova, Z.Q.Rüstəmov). Bakı: "Əli Nəşriyyat Evi", 2008 – 600 s.
46. Cübran X.C. Qırılmış qanadlar (ərəb dilindən tərcümə edənlər G.Baxşəliyeva və Ə.Məmmədova). Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 107 s.
47. Müasir Şərq. Analitik informasiya bülleteni. № 1. (baş redaktor - G.B.Baxşəliyeva, məsul redaktor - S.Ə.Rüstəmov-Tohidi). Bakı: "Bakı Çap Evi", 2010 – 70 s.
48. Ərəbcə-Azərbaycanca lüğət: siyasi, hərbi terminlər lüğəti və beynəlxalq təşkilat adları. (M. Babaşlı, Q. Ocaqlı, A. Eyyazov, M. Həmidov, N. Həmidova). Bakı: Qafqaz Universitetinin nəşriyyatı, 2012 – 280 s.
49. İslam. Ensiklopedik lüğət. (G.B.Baxşəliyeva, Ə.Abbasov). Bakı: "Elm", 2013 – 702 səh.
50. Abbasov R.İ., İmamucaci Ağılı, Abbasova K.Ə. Çin dili (dərslük). Bakı: "Meqaprint", 2014 – 110 s.
51. Rəhimli (Bije) Ə., Bayramzadə S. Güney və Quzey Azərbaycan: Ensiklopedik təqvim. Bakı: "Apostrof", 2014 – 340 s.



İÇİNDƏKİLƏR

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI AKADEMİK Z.M.BÜNYADOV ADINA ŞƏRQŞÜNASLIQ İNSTİTUTU .....	3
İRAN TARİXİ VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ .....	12
CƏNUBİ AZƏRBAYCAN ŞÖBƏSİ .....	17
TÜRKİYƏ TARİXİ VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ .....	22
ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ TARİXİ VƏ İQTİSADİYYATI ŞÖBƏSİ .....	28
İRAN FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ .....	34
TÜRK FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ .....	39
ƏRƏB FİLOLOGİYASI ŞÖBƏSİ .....	46
MƏNBƏŞÜNASLIQ VƏ YAZILI ABİDƏLƏRİN TƏDQIQI VƏ NƏŞRİ ŞÖBƏSİ .....	53
DİN VƏ İCTİMAİ FİKİR TARİXİ ŞÖBƏSİ .....	59
ŞƏRQ-QƏRB ŞÖBƏSİ .....	69
MƏRKƏZİ ASİYA VƏ UZAQ ŞƏRQ ÖLKƏLƏRİ ŞÖBƏSİ .....	73
AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI AKAD. Z.M.BÜNYADOV ADINA ŞƏRQŞÜNASLIQ İNSTİTUTU ƏMƏKDAŞLARININ KİTAB VƏ MONOQRAFİYALARININ SİYAHISI .....	78
MƏQALƏ TOPLULARI .....	103
MÜŞTƏRƏK ƏSƏRLƏR .....	106

Lined area for entries, consisting of 20 horizontal lines.



Yığılmağa verilmişdir: 16.01.2015  
Çapa imzalanmışdır: 13.02.2015  
Şərti çap vərəqi: 14  
Kağız formatı: 60x84 1/8

"Zardabi LTD" MMC  
Nəşriyyat Poligrafiya müəssisəsində  
çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Kreyz qvə. N. Abdullayev küç., 12  
Təlx.: (012) 514-73-73

Arf 293819

